

KATSO SUOMI! ODOTA SUOMI! TOIMI SUOMI!

Turvallisuuspolitiikan muotoutumisen piirteitä kansallisena prosessina

Santtu Lytsy
Pro gradu- tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian
laitos/ valtio-oppi
Jyväskylän yliopisto
Heinäkuu 2002

KATSO SUOMI! ODOTA SUOMI! TOIMI SUOMI!

Turvallisuuspolitiikan muotoutumisen piirteitä kansallisena prosessina

Santtu Lytsy (ohjaajana professori Pekka Korhonen)

Jyväskylän yliopisto, valtio-oppi

Heinäkuu 2002, 88 sivua

Tutkielmassa tarkastellaan Suomen turvallisuuspolitiikan muotoutumista kansallisen prosessina kylmän sodan jälkeisenä aikakautena. Tämä pro gradu on tarkoitettu yleiseksi teokseksi kaikille, jotka ovat kiinnostuneita pohtimaan suomalaisen turvallisuuspolitiikan erityispiirteitä, sen muotoutumiseen vaikuttavia asioita ja tahoja sekä niitä arvoja, joita suomalaisessa turvallisuuspolitiikassa käsitetään olevan. Tutkielma antaa yhden näkökulman siihen, mitä turvallisuuspolitiikassa saattaa tapahtua lähitulevaisuudessa ja miten siihen varaudutaan Suomessa. Työ on jakautunut tarkastelemaan suomalaista asiantuntijakäsitystä turvallisuuspolitiikasta, Suomen virallista turvallisuuspolitiikkaa valtioneuvoston uusimpien turvallisuuspoliittisten selontekojen kautta sekä esimerkkitapauksena on analysoitu uusimman siviilipalveluslain valiokuntakäsittelyä eduskunnassa. Keskeisimpinä lähteinä ja niiden kirjoittajina sekä virikkeiden antajina mainittakoon suomalaisen turvallisuuspolitiikan asiantuntijoiden osalta sellaiset nimet, kuten Lea Ahoniemi (2000): Taistelu helikoptereista; Kari Möttölä (1995): Vakauspolitiikka, konfliktienhallinta ja pelotepuolustus; Arto Nokkala (1992): Pienten valtioiden sotilasjohdon uhkakuvien muutos ja Pekka Visuri (1997) Turvallisuuspolitiikka ja strategia. Aineistomateriaalina käytettiin erityisesti valtioneuvoston turvallisuuspoliittisia selontekoja eduskunnalle vuosilta 1997 ja 2001, hallituksen esitystä eduskunnalle vuodelta 2000 laiksi siviilipalveluksen muuttamisesta sekä eduskunnan työ- ja tasa-arvoasianvaliokunnan ja puolustusvaliokunnan asiakirjoja mainitun hallituksen esityksen käsittelyn tiimoilta. Siviilipalveluslain käsittelyn valiokunta-asiakirjoja analysoidaan tässä tutkielmassa argumentaatioteoreettikko Stephen Toulminin kehittämän tekstianalyysimallin sovelluksella. Tutkielman perusteella ilmeni suomalaisen turvallisuuspolitiikan muotoutumisessa vallitsevan hyvin laajan konsensuksen. Yleisistä periaatteista ollaan samaa mieltä niin institutionalisoituneessa tutkijakunnassa, valtion virallisessa turvallisuuspoliittisessa ajattelussa kuin pääosin myös yksittäisten poliitikoiden keskuudessa. Valtavirrasta selvästi poikkeavaa ajattelua ei ilmene siinä määrin, että se kykenisi selvästi vaikuttamaan turvallisuuspolitiikan muotoutumiseen. Tosin sen vaikuttamismahdollisuuden arvioimisessa kaivattaisiin lisätutkimusta. Suurimmat erot ajattelussa ilmenevätkin suhtautumisessa sotilaalliseen liittoutumiseen tai liittoutumattomuuteen, missä vallitsevana ajatteluna näyttäisi olevan ”odota ja katso”-mallin jatkaminen, vaikkakin esimerkiksi yhä tiivistyvä yhteistyö NATO:n kanssa nähdään monessa tapauksessa askeleeksi kohti NATO-jäsenyyttä. Toinen selkeä ero havaitaan painotuksissa suhtautumisessa asevelvollisuuteen, vaikka sinällään vain äärimmäisen harvoin esiintyvä asevelvollisuutta järjestelmänä kyseenalaistavia äänenpainoja.

Avainsanoja: asevelvollisuus, EU, kokonaisrasittavuus, laajennettu turvallisuus, liittoutumattomuus, liittoutuminen, maanpuolustus, NATO, puolustuspolitiikka, Suomi, turvallisuuspolitiikka, uhkakuva, Venäjä, yhdenvertaisuus

SISÄLLYSLUETTELO:

1. Johdanto	4
1.1. Tutkielman kulku ja keskeiset käsitteet.....	4
1.2. Taustaa.....	6
1.3. Tiedon hankinnan keinot ja vaiheet.....	7
1.4. Toulminin argumentaatioteoria ja sen soveltaminen tutkielmaan.....	9
1.4.1. Puhtaana.....	9
1.4.2. Sovellettuna... ..	11
2. Turvallisuuspolitiikan käsite, sen ehtoja ja toimintamalleja Suomessa.....	13
2.1. Mitä on turvallisuuspolitiikka?: perinteinen käsitys	13
2.2. Mitä on turvallisuuspolitiikka?: laajennetun turvallisuuden käsite.....	15
2.3. Valta Suomen turvallisuudesta.....	17
2.4. Turvallisuusarvioon liittyviä tekijöitä ja työkaluja.....	18
2.4.1. Sotilaallinen liittoutumattomuus ja Venäjä	20
2.4.2. Sotilaallinen liittoutuminen ja Venäjä	25
2.4.3. Euroopan unionin jäsenyyden turvallisuuspoliittiset vaikutukset.....	27
2.5. Kysymys Suomen alueellisesta perustasta ja kansallisesta identiteetistä	28
3. Valtioneuvoston turvallisuuspoliittiset selonteot vuosina 1997 ja 2001.....	31
3.1. Suomen virallinen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka	31
3.1.1. Turvallisuuspoliittinen toimintaympäristö.....	31
3.1.2. Suomi toimijana Euroopan turvallisuuspoliittisessa muutoksessa	38
3.1.3. Suomen puolustus muutoksen tilassa	40
3.1.4. Yhteiskunta ja maanpuolustus kokonaisuutena.....	42
4. Esimerkkitaapauksena vuoden 2001 siviilipalveluslain hallituksen esitys ja valiokuntakäsittely.....	46
4.1. Siviilipalvelus osana turvallisuuspolitiikkaa	46
4.2. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi siviilipalveluslain muuttamisesta (HE 160/2000 vp).....	47
4.3. Hallituksen arvio nykytilasta (vuosi 2000).....	50
4.4. Hallituksen esitys siviilipalveluksen lyhentämisestä: asian valmistelu ja yksityiskohtaiset perustelut.....	54
4.4.1. Asiantuntijoiden ja työryhmien käyttö.....	54

4.4.2.	Hallituksen nimeämät yksityiskohtaiset perustelut.....	55
4.5.	Puolustusvaliokunnan lausunto	60
4.5.1.	Eriävä mielipide 1	63
4.5.2.	Eriävä mielipide 2.....	64
4.6.	Lakialoite 68/1999 vp siviilipalveluslain muuttamiseksi	66
4.7.	Työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunnan mietintö 12/2000 vp	68
4.7.1.	Vastalause 1	68
4.7.2.	Vastalause 2	71
4.7.3.	Vastalause 3	72
4.8.	Puolueiden jakautuminen siviilipalveluslain valiokuntakäsittelyssä.....	73
5.	Johtopäätöksiä.....	74
5.1.	Tutkielman perustarkoitus ja lähtökohdat	74
5.2.	Siviilipalveluslain muotoutumisen erityispiirteet eduskunnassa - mihin siviilipalvelusta tarvitaan vai tarvitaanko mihinkään?	74
5.3.	Suomalaisen turvallisuuspolitiikan piirteitä nyt ja tulevaisuudessa	77
5.3.1.	Suomen virallinen turvallisuuspolitiikka.....	79
5.4.	Lopuksi.....	82
6.	LÄHTEET.....	84

1. Johdanto

Tämä valtio-opin pro gradu tarkastelee suomalaista kylmän sodan jälkeistä turvallisuuspolitiikkaa. Tutkielman tarkoituksena on tarkastella suomalaisen turvallisuuspolitiikan muotoutumista kansallisena prosessina käytetyn lähdemateriaalin ja tutkimusaineiston puitteissa sekä sitä, mitä suomalaisella turvallisuuspolitiikalla tarkoitetaan ja mitä arvoja siihen sisältyy. Turvallisuuspolitiikasta on kirjoitettu tieteelliseltä pohjalta paljon. Se herättää tuntemuksia ja mielipiteitä myös kansalaisten keskuudessa varmastikin enemmän kuin moni muu politiikan piiriin kuuluva kokonaisuus. Jokaisella on todennäköisesti jonkinlainen käsitys siitä, mitä turvallisuuspolitiikka on ja millaisena suomalainen turvallisuuspolitiikka halutaan nähdä. Lisätutkimus on kuitenkin aina tarpeen, sillä turvallisuuspolitiikka ja siihen liittyvät asiat ovat hyvin dynaamisia, perusteellinenkin tieteellinen tutkimustyö saattaa vanheta ja muuttua irrelevantiksi hyvinkin nopeasti. Koska aihepiiri koetaan merkittäväksi, on luonnollista, että siitä myös kirjoitetaan paljon. Tämän tutkielman erityispiirteeksi on haluttu tuoda asiantuntijanäkemyksen ja valtiollisen turvallisuuspolitiikan yhteyden tarkasteleminen ulkopuolisen eli tutkielman tekijän silmin. Yleensä turvallisuuspolitiikan asiantuntijat kirjoittavat teoksensa yksistään jotakin näkökulmaa painottaen jotakin varten. Valtiolla on tapana julistaa turvallisuuspoliittiset päämääränsä ja koettaa toteuttaa niitä. Vähemmän on kiinnitetty huomiota turvallisuuspolitiikkaan laajempina kokonaisuutena. Tämä tutkielma on yksi työ siihen suuntaan.

1.1. Tutkielman kulku ja keskeiset käsitteet

Tutkielma jakautuu viiteen päälukuun, jotka yhdessä muodostavat kokonaisuuden, minkä valossa tutkimusongelmia kyetään tarkastelemaan. Työtä tulee lukea siis kokonaisuutena, koska kussakin yksittäisessä luvussa on keskitytty pääasiassa vain tiettyyn sille ominaiseen asiakokonaisuuteen tai näkökulmaan. Johdannossa lukijalle pyritään tekemään selväksi, mistä tutkielmassa on kysymys ja missä kontekstissa asiaa tullaan tarkastelemaan. Erityinen paino on annettu esimerkkitapauksen metodologisen tarkastelutavan esittelyyn, jotta lukija kykenisi itse muodostamaan selvän käsityksen siitä, miten aineiston sisälle on pureuduttu. Toinen luku keskittyy tarkas-

telemaan sitä, mitä turvallisuuspolitiikalla tarkoitetaan ja mitä erityispiirteitä Suomella on turvallisuuspolitiikkaan liittyen. Erityisesti suomalaisen turvallisuuspolitiikan asiantuntijoiden näkemyksiä on pyritty tuomaan esiin. Luvun keskeisistä käsitteistä on syytä mainita laajennettu turvallisuus, jonka alle tämäkin tutkielma sijoittuu. Kansallisvaltion puitteissa laajennetun turvallisuuden käsitteellä tarkoitetaan kaikkia niitä tekijöitä, joilla on vaikutuksia valtion turvallisuuteen joko vahvistavasti tai heikentävästi. Luvussa kaksi kriisinhallinta on myös terminä keskeinen. Siihen liittyy kiinteästi esimerkiksi NATO:n rauhankumppanuusohjelma (PfP = Partnership for Peace), jonka puitteissa Suomi saattaa kriisinhallintaa harjoittaa. Kolmas luku esittelee valtioneuvoston turvallisuuspoliittiset selonteot eduskunnalle vuosilta 1997 ja 2001. Nämä selonteot edustavat Suomen virallista turvallisuuspolitiikkaa, vaikkakin uusimman selonteon osalta keskustelu sen sisällöstä jatkuu edelleen tätä kirjoitettaessa. Siksi mukaan onkin haluttu ottaa myös kriittisiä äänenpainoja. Kolmannen luvun pääpaino on perinteisessä turvallisuuspolitiikassa, koska selonteot keskittyvät enimmäkseen siihen. Niinpä uskottava puolustuskyky, alueellinen puolustus, strateginen isku ja sotilaallinen liittoutumattomuus tai liittoutuminen ovat luvun keskeisiä käsitteitä. Myös kansainvälinen yhteistyö turvallisuuspolitiikan piiriin kuuluvien asioiden osalta saa merkittävää huomiota. Neljäs pääluku on tutkielman ydin. Näin voidaan sanoa, koska esimerkitapauksena käytetty uuden siviilipalveluksen valiokuntakäsittely antaa kattavan kuvan siitä yleisemminkin, miten poliitikot arvottavat turvallisuuspolitiikkaa. Arvojen ja painotuksien selvittämisen avulla on päästy näkemään läheltä sitä, miten turvallisuuspolitiikka todellisuudessa muotoutuu ”ruohonjuuritasolla” eli tässä tapauksessa siellä, missä yhteiskunnan eri arvojen ja ideologioiden edustajat kohtaavat toisensa lähellä institutionaalisissa puitteissa, toisin sanoen eduskunnan valiokunnissa. Luvussa on kaksi keskeistä käsitettä, joiden ympärille kädenvääntö siviilipalveluslaista rakentuu. Yleinen asevelvollisuus kokonaisuutena nähdään hyvin laajasti Suomelle sopivana mallina hoitaa turvallisuuttaan. Näkemuserot poliitikoiden välillä syntyvät lähinnä siitä, missä suhteessa asevelvollisuuden piiriin kuuluvat palvelusmuodot, siviilipalvelus ja varusmiespalvelus, tulisivat olla toisiinsa nähden. Toinen keskeinen käsite on kokonaisrasittavuus, joka liittyy edelliseen siten, että kokonaisrasittavuuden käsitteen avulla pyritään juuri määrittelemään siviilipalveluksen ja varusmiespalveluksen välistä suhdetta. Viimeisessä luvussa keskitytään johtopäätöksiin ja tarkastellaan tutkielmaa kokonaisuutena.

Pyritään myös pohtimaan sitä, mitkä olisivat hedelmällisiä jatkotutkimuksen kohteita ja mitä mahdollisesti olisi voitu tehdä tämän työn osalta toisin.

1.2. Taustaa

Suomen turvallisuuspoliittinen asema muuttui Neuvostoliiton lakattua olemasta vuonna 1991. Tuolloin viimeistään kyettiin tarkastelemaan Suomen puolueettomuuspolitiikkaa aivan uudessa valossa. Maa ei enää ollutkaan ”puolueeton” YYA-Suomi vaan uutta paikkaansa etsivä pohjoiseurooppalainen Suomi (Huru 1993, 9). Jo vuotta aikaisemmin 21.9.1990 Suomi sanoutui yksipuolisesti irti Pariisin rauhansopimuksen sotilaallista varustautumista koskevista säädöksistä. Tuo oli teko, mikä osoitti Suomen haluavan ottaa pesäeroa kuolinkamppailuaan käyvästä itäisestä suurvallasta. Kylmän sodan aikainen pakotettu tasapainoilu idän ja lännen välillä sai väistyä Suomen ryhtyessä ottamaan askelia selvästi kohti länttä. Euroopan unionin täysjäsenyys vuoden 1995 alusta oli merkittävin tapahtuma sillä tiellä. Vaikka Suomi alkoikin muuttamaan ulkopoliittista linjaansa 1990-luvun alussa, oli sopeutuminen siihen vaikeaa. Esimerkiksi Baltian maiden itsenäisyyden tunnustamisessa seurattiin tarkasti Neuvostoliiton suhtautumista ja vielä vuonna 1991 Suomi aloitti hajoavan Neuvostoliiton kanssa neuvottelut YYA-sopimuksen jatkosta (Käkönen 1993, 36). Noihin aikoihin esiintyi ajatuksia siihenkin suuntaan, että vanha vakaa Neuvostoliitto olisi Suomen kannalta parempi vaihtoehto kuin ennalta-arvaamaton ja epävakaa suurvalta (esim. Joenniemi 1990, 37). Myös Suomen geopoliittisen aseman suhteen oli tulkinallisia näkemyseroja. Ulkoministeri Väyrynen totesi vielä syksyllä 1992, ettei Suomen geopoliittinen asema ole muuttunut mihinkään. Tämä pitikin paikkansa siltä osin, että Suomi oli edelleen venäläisen suurvallan rajanaapuri (Penttilä 1994, 26). Jälkiviisaana voidaan kuitenkin todeta maailman poliittisen statuksen muuttuneen niin perinpohjaisesti, ettei se voinut olla vaikuttamatta myös Suomeen. Niinpä kysymyksenasetteluna ei olisikaan pitänyt olla, onko mikään muuttunut vaan miten geopoliittinen asema on muuttunut. Nyt kun kylmän sodan jälkeinen vapauden huuma on Suomessakin hieman rauhoittunut, ei käynti länteen enää olekaan niin selvää. Eräänlaista turvallisuuspoliittista nuorallatanssia on jälleen havaittavissa, tosin nyt se on enemmän omaehtoista siinä mielessä, että pelikentän rajaamista tai uusien pelitilojen

avaamista varten tehtävät päätökset ovat omissa käsissä. Ei Suomea kukaan, varsinkaan itä, pakottanut tai painostanut liittymään esimerkiksi Euroopan unioniin. Tämän nuorallatanssin olemassaolo havaitaan tutkielmassa useaan kertaan.

1.3. Tiedon hankinnan keinot ja vaiheet

Tämä tutkielma sai alkunsa tekijänsä yleisestä kiinnostuksesta turvallisuuspolitiikkaan ja sen yhdistämisestä akateemisen ympäristön tarjoamiin mahdollisuuksiin tutkielman suorittamiseksi. Suomen turvallisuuspolitiikan kuvaaminen vaatii tekijältään erityisesti kriittistä otetta aineistoonsa, koska kyseessä on vahvoja tunteita herättävä asia, jolloin aineiston joukossa puhtaan tiedon tai analyttisen tulkinnan osuus saattaa jäädä pahimmissa tapauksissa tunteiden tai laskennallisen politikoinnin jalkoihin. Monessa tapauksessa on vaikea erottaa objektiivisuuteen tähtäävä asiantuntijuus ja joihinkin tiettyihin intresseihin perustuva sanoma toisistaan. Toisaalta tuollaiset seikat tekivät tutkielman teosta erityisesti politologian näkökulmasta katsottuna varsin kiehtovan ja haastavan. Turvallisuuspolitiikan asiantuntijakaarti koostuu paitsi alaan perehtyneistä tutkijoista myös lukuisista sotilashenkilöistä sekä eräissä tapauksissa poliitikoistakin. Kaksi viimeistä ryhmää muodostavat erityisesti kentän, missä ulkopuolisen tutkielman tekijän on oltava varovainen. Kyseisten ryhmien käyttö tutkielmaa hyödyntävänä tekijänä ei tietenkään ollut kiellettyä, mutta kirjoittajan tuli kyetä yhtäältä suodattamaan heistä saatu materiaali vastaamaan oman tutkielman tarpeita ja toisaalta oli ymmärrettävä, että he tarkastelevat asioita omasta näkökulmastaan. Se seikka oli tuotava esille myös tutkielmassa. Kriteerinä lähteelle tutkielmassa käytettiin sitä, että sen oli tuotava tekstiin jotain uutta tai erilaista näkökulmaa. Pyrkimyksenä oli antaa mahdollisimman monelle näkökannalle puheenvuoro. Tuosta näkökantojen joukosta pyrittiin muodostamaan tutkielmalle persoonallinen ote suomalaisen turvallisuuspolitiikan tarkasteluun. Tutkielmassa on pyritty tietoisesti välttämään dogmaattisuutta tai samaistumista johonkin valmiiksi annettuun sellaisenaan, vaikkakin lähdettiin siitä, että turvallisuuspolitiikka käsitteenä edustaa jotain olemassaolevaa. Esimerkiksi utopioiden käyttämistä suomalaisen turvallisuuspolitiikan kuvaamisen työkaluna ei pidetty järkevänä, koska tarkoituksena oli tuottaa tässä päivässä kiinni oleva realistinen käsitys aiheesta. Tässä yhteydessä utopioilla tarkoi-

tetaan äärimmäisiä näkökulmia turvallisuuspolitiikan suuntaviivoista, joille on hyvin vaikea nähdä realistisia toteutumismahdollisuuksia. Yhteiskuntatieteissä on myös toisaalta erityisen vaarallista olettaa lähteen edustavan jotain absoluuttista totuutta, sillä kyse on hyvin pitkälle tulkinnoista, myös niin sanottujen asiantuntijoiden ollessa kyseessä.

Tutkielmassa lähdemateriaali koottiin etupäässä suomalaisesta alan kirjallisuudesta, asiantuntijoiden tai aihepiiriä jollain tavoin koskettavien lausunnoista erilaisissa lehdissä ja sähköisissä viestimissä. Erikseen mainittakoon valtioneuvoston turvallisuuspoliittiset selonteot eduskunnalle, jotka muodostivat rungon luvulle kolme. Neljännen luvun esimerkkitapauksen tutkimusaineisto on kauttaaltaan eduskunnan ja hallituksen asiakirjoista koostuvaa materiaalia. Vierasperäisen aineiston käyttö tutkielmassa on varsin niukkaa johtuen siitä, että aihepiiri ja tutkimusongelmat ovat hyvin suomalaisia. Tämä on tietoinen valinta silläkin uhalla, että se nähtäisiin tutkielmaa heikentävänä seikkana. Vaikka suomalainen turvallisuuspolitiikan asiantuntemus nojaakin käsitteiltään pitkälti varsinkin anglo-amerikkalaiseen tutkimustraditioon, on vaikeaa nähdä, miten esimerkiksi amerikkalainen asiantuntijuus kykenisi päihittämään suomalaisen, kun aiheena on tiukasti suomalainen turvallisuuspolitiikka ja sen tarkasteleminen kansallisen prosessin näkökulmasta. Kansainvälistä näkemystä pyrittiin kuitenkin saamaan varsinkin tutkielman metodologisiin tarpeisiin ja osittain laajan turvallisuuskäsitteen kuvaamiseen kahdestakin syystä. Kotimaisesta kirjallisuudesta ei löydy vastaavaa tutkielman tarpeita hyödyttävää argumentaatioteoriaa ja toisekseen, ulkomaisen aineiston käytöllä haluttiin tuoda tutkielmaan syvyyttä ja ulkopuolista näkemystä, sikäli kun sen katsottiin olevan paikallaan. Tutkielmassa käytetty aineisto oli saatavilla muutamaa poikkeusta lukuunottamatta Jyväskylän yliopiston kirjaston kokoelmista sekä Internetistä. Muina aineiston hakupaikkoina käytettiin The Queen's University of Belfastin kirjastoa, suomalaisia televisio-ohjelmia sekä lähdeluetteloon merkitsemättömien taustatietojen osalta mitä erilaisempia yleisöluentoja, kirjoittajan omia henkilökohtaisia kokemuksia ja asiantuntijoiden epävirallisia lausuntoja. Tiedonhankinta aloitettiin hankkimalla materiaalia turvallisuuspolitiikasta ylipäätään. Tähän vaiheeseen liittyi aineiston keruu suppeasta ja laajasta turvallisuuspolitiikasta, Suomen turvallisuuspoliittisista toimintamalleista, mahdollisuuksista ja uhkakuvista sekä niihin varautumi-

sesta. Tämän jälkeen keskityttiin valtioneuvoston turvallisuuspoliittisiin selontekoihin ja kolmanneksi siviilipalveluslain käsittelyn piiriin kuuluviin asiakirjoihin. Siviilipalveluslain käsittely oli hedelmällinen tutkimuskohde siksi, että lain muodostumiseen pyrki vaikuttamaan hyvin laaja kirjo yhteiskunnan eri sektoreilta. Mielenpitojen moninaisuus antoi kattavan kuvan siitä, mitä turvallisuuspolitiikasta ajatellaan. Viimeiseksi palattiin vielä kaikkiin keskeisiin lukuihin täydentäen niitä aivan uudella materiaalilla ja uusilla ajatuksilla. Turvallisuuspolitiikan muotoutuminen Suomessa ja lähialueilla on ollut koko ajan hyvin dynaamista. Siksi jo aikaisemmin kirjoitetut luvut kaipasivat osittain jopa erilaisista lähtökohdista tapahtunutta tarkastelua tai vähintäänkin tietojen päivittämistä. Todennäköistä on, että tuo dynaamisuus tulee jatkumaan, mutta tutkielmat ovat aina aikansa tuotteita, eikä tämänkään tarkoitus suinkaan ole pysäyttää mitään vaan antaa yksi näkökulma.

1.4. Toulminin argumentaatioteoria ja sen soveltaminen tutkielmaan

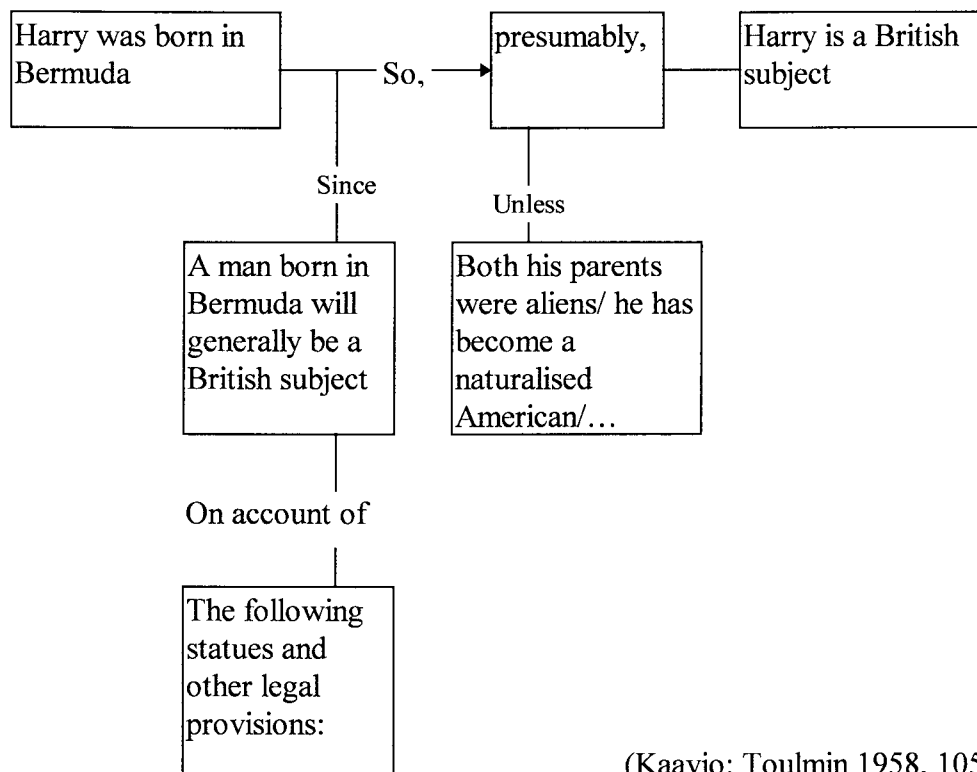
1.4.1. Puhtaana...

Tutkielman esimerkkitapauksen aineistoa analysoitiin argumentaatioteoreetikko Stephen Toulminin luoman analyysimallin sovelluksella. Koska työkaluna käytettiin sovellusta, on paikallaan esitellä Toulminin argumentaatioteoria myös puhtaana. Tässä ei oltu niinkään kiinnostuneita Toulminin ajatuksista siitä, mitä argumentointi on vaan hänen tarjoamastaan analyttisestä työkalusta argumentoivan tekstin ja sen yksittäisten väitteiden rakenteen tutkimiseen (vrt. Summa 1996, 74). Toulmin vertaa argumenttia organismiin. Niillä molemmilla on oma anatomiansa. Toulmin erittelee luonnollisen argumentin anatomian kuuteen osatekijään:

- data (lähtötiedot)
- claim (johtopäätös)
- warrant (peruste)
- rebuttals (varaukset)
- qualifier (tarkennus)
- backing (taustatuki)

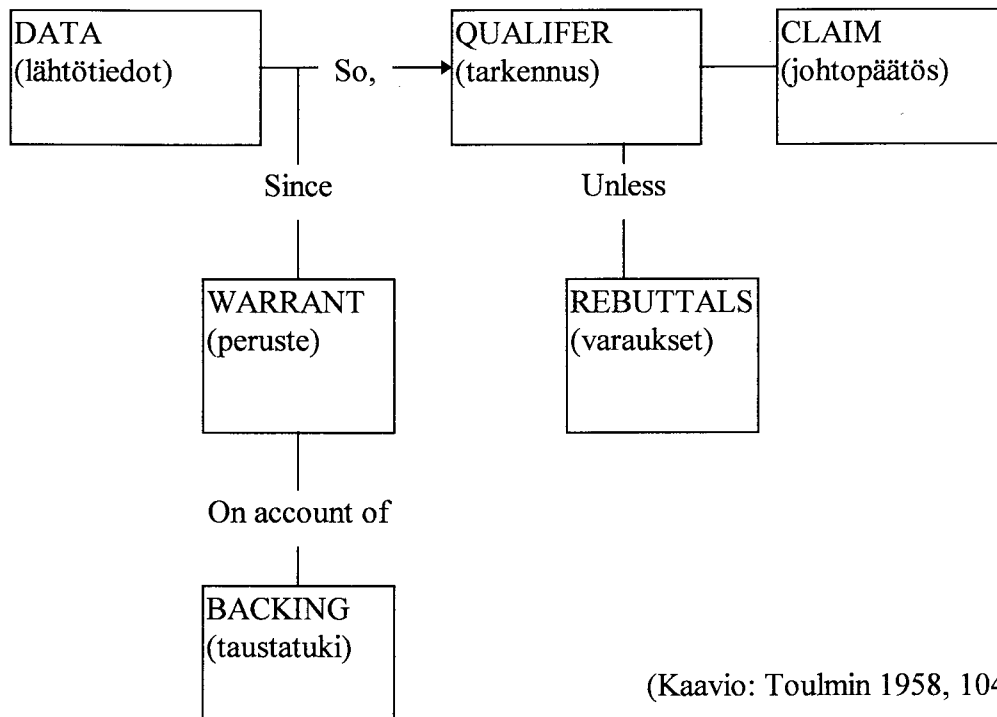
Noiden käsitteiden avulla argumentti voidaan pilkkoa osiin. Keskeisin on peruste, joka on argumentissa piilevänä. Se voi tulla esille vasta argumentin tulkinnan tai

vasta-argumentoinnin yhteydessä. Lähtötiedon ja perusteen erottaminen on olennaista, koska niillä on eri tehtävä argumentissa, vaikka ne muistuttavatkin ulkonaisesti toisiaan. Lähtötietoon vedotaan julkilausutusti, perusteen täytyy olla jokin argumentin esittäjän kannalta mielekäs julkilausumaton peruste, jotta argumentissa ylipäättään olisi järkeä. Peruste on siis eräänlainen siirtymäsääntö, joka legitimoii siirtymisen lähtötiedoista johtopäätöksiin. Taustatuen tehtävänä on tukea perustetta, se on myöskin julkilausumaton argumentin osa. Varaus ja tarkennus määrittelevät vielä tarkemmin niitä ehtoja, joiden puitteissa siirtymä lähtötiedosta johtopäätökseen käy mahdolliseksi. (Toulmin 1958, 94-105) Toulminin mallia voidaan havainnollistaa käyttämällä hänen itsensä esittämää yksinkertaista kaaviota:

(Kaavio: Toulmin 1958, 105)

Seuraavassa esitetään sama asia käyttämällä Toulminin analyysimallin ”anatomisten osatekijöiden” symboleita:

Analyysimalliin sijoitettu lause kuuluu siis seuraavasti: ”Harry on kansallisuudeltaan britti, koska hän on syntynyt Bermudalla”. Kuten huomataan, lauseesta löytyy suoraan julkilausuttuna vain kaksi analyysimallin käsitteiden piiriin kuuluvaa osaa. Näitä ovat lähtötieto ja johtopäätökset. Muut ovat pääteltävissä esimerkiksi erilaisten taustatietojen, vasta-argumenttien ja tulkintojen avulla.

1.4.2. Sovellettuna...

Toulminin mallia on käytetty monessa tapauksessa ”väärin” tai sitä on ainakin pelkistetty. Jos esimerkiksi perusteiden ja lähtötietojen välillä ei tehdä eroa ottaen huomioon perusteiden julkilausumattomuutta, ollaan jo varsin kaukana Toulminin alkuperäisestä ideasta. (vrt. Laurinen ja Marttunen 1998, 153-164) Luultavasti Toulminin ”väärinkäyttö” johtuu siitä, että hänen anatomiansa osatekijät ovat keskenään monessa tapauksessa hyvinkin tulkinnallisia. On haluttu yksinkertaistaa. Liiallisesta tulkinnanvaraisuudesta mallia voidaan kritisoidakin. Vähäisemmässä määrin on kyse epäilemättä siitäkin, ettei Toulminia ole alunperinkään ymmärretty oikein. Toulminin malli ja sen sovellukset ovat kuitenkin käyttökelpoisia työkaluja silloin, kun halutaan

selvittää argumentoinnin pyrkimystä legitimoida asioita, löytää piileviä perusteita ja toisaalta tukea niiden paikkansapitävyyttä oletuksina sekä katsoa eräällä tavalla argumentoijan ”tosiasioiden” taakse paloittamalla kokonaisuus, jolloin todellisuus paljastuu alastomana kuin avuton yksilö ilman joukon tukea. Tutkielmassa käytetyssä Toulminin argumentaatioteorian sovelluksessa oli keskeistä varausten ja tarkennusten korostunut asema esimerkkitapauksen aineistossa. Koska varauksia ja tarkennuksia on vaikea tapauskohtaisestikaan erottaa toisistaan, oli järkevää puhua tässä tapauksessa yhdellä sanalla kvalifikaattoreista. Niillä tarkoitettiin siis tekijöitä, jotka määrittelevät ehtoja, joiden puitteissa argumentin siirtymä lähtötiedoista johtopäätöksiin käy mahdolliseksi. Esimerkkiaineistossa tällaisia kvalifikaattoreita ovat eri palvelumuotojen kokonaisrasittavuuteen vaikuttavat tekijät. Koska myös perusteet ja etenkin perusteiden taustatuet ovat hyvin tulkinnallisia, tutkielmassa sovellettiin Toulminin mallia myös siten, ettei perusteiden ja perusteiden taustatukien välillä tehty eroa. Tässä tutkielmassa käytetty sovellus muistuttaa kvalifikaattoreiden käyttöä lukuunottamatta esimerkiksi Roderick Hartin esittämää sovellusta, missä keskeisiä argumentin anatomian osia ovat johtopäätökset, lähtötiedot ja perusteet (Hart 1997, 98-103). Hart korostaa ”toulminmaisesti” perusteiden merkitystä. Ne tekevät siirtymän päälähtötiedosta (Major Data) pääjohtopäätökseen (Major Claim) mahdolliseksi. Hän havainnollistaa tarkoittamaansa kirjoittaessaan, että ”Ransom money should never be paid to free U.S. hostages seized abroad” (Major Claim) because ”you can’t deal with terrorists” (Major Data), the ”missing” part of the argument is something of the sort: ”Only terrorists would seize an airplane” (Warrant). (Hart 1997, 99) Julkilausumatomat perusteet tekevät kyllä siirtymän lähtötiedoista johtopäätöksiin mahdolliseksi, mutta eivät määritä, varsinkaan julkilausutusti, sen tarkemmin niitä ehtoja, joiden puitteissa siirtymä käy mahdolliseksi. Siksi kvalifikaattoreiden keskeisyys on esimerkkiaineistossa perusteltua. Esimerkkiaineistoa käsittelevässä luvussa Toulminin sovellutusta on vielä havainnollistettu kaaviolla sekä tarkemmilla tapauskohtaisilla analyyseilla.

2. Turvallisuuspolitiikan käsite, sen ehtoja ja toimintamalleja Suomessa

2.1. Mitä on turvallisuuspolitiikka?: perinteinen käsitys

Kylmän sodan päättyminen johti tilanteeseen, missä entisen selkeän kahden blokin vastakkainasetteluun perustuvan järjestelmän sijaan turvallisuuspoliittinen päätöksenteko tapahtuu globaalilla tasolla eräänlaisessa anarkistisessa valtioiden välisessä tilassa, johon lisämausteensa antavat erilaiset valtioiden väliset yhteisöt, globaalit kansalaisliikkeet, ylikansalliset suuryhtiöt, mutta myös paikalliset toimijat. Tämä tilanne aiheuttaa aivan uudella tavalla turvattomuutta, sillä ei voida olla enää siinä määrin varmoja kuin kahden blokin aikakaudella, miten erilaiset turvallisuuspoliittiset ratkaisut vaikuttavat varsinkin pienten valtioiden asemaan. Tässä tutkielmassa lähdetään siis liikkeelle siitä, että keskeisimpinä alueellisina turvallisuuspoliittisina toimintayksiköinä ovat edelleen valtiot (esim. Visuri 1997, 12).

Perinteisesti turvallisuuspolitiikkaan kuuluu kaksi osa-aluetta, joita ovat ulkopolitiikka ja puolustuspolitiikka. Valtiollisella turvallisuuspolitiikalla ymmärretään sellaista ulkosuhteiden hoitamista, mikä pyrkii lujittamaan ympäristön vakautta ja toisaalta estämään etukäteen turvallisuuteen kohdistuvien vaaratekijöiden muodostumista. Turvallisuuspolitiikan päämääriä ovat valtion suvereniteetin turvaaminen ja poliittinen toimintavapaus sekä kansalaisten sosiaalisen ja taloudellisen hyvinvoinnin takaaminen kaikissa oloissa siten kuin yhteiskunnan perusarvot ne määrittelevät. Turvallisuuspolitiikalla pyritään viime kädessä estämään sotaan joutuminen tai mikäli se ei onnistu, rajoittamaan ja suojautumaan mahdollisimman hyvin sodan tuhoilta. Turvallisuuspolitiikan päämäärien saavuttamiseksi arvioidaan turvallisuutta kohtaavat uhkat, riskit ja huolet. Ne määrittelevät sen, missä suhteessa ja miten voimavaroja sekä keinoja käytetään turvallisuuden takaamiseksi. Valtiollisessa turvallisuuspolitiikassa on siis kysymys valtion aseman ja toimintaympäristön hallinnasta, mikä luo turvallisuutta (Möttölä 1995, 4-5, 36-37 ja Visuri 1997, 226, 299). Turvallisuuspoliittinen tilanne saattaa muuttua ja turvallisuutta vaarantavat seikat aktualisoi-
tua erilaisilla tavoilla, jolloin turvallisuuspolitiikassa korostuu ennustettavuuden merkitys, mikä tekee turvallisuuspoliittisesta päätöksenteosta hyvin haastavaa. Arto

Nokkalan mukaan valtio ei voi saavuttaa absoluuttista turvallisuutta vaan korkeintaan suhteellisen. Tämä merkitsee sitä, ettei valtiota kohtaava uhka voi kokonaan hävitä. Uhka saatetaan kokea joko aktuaaliseksi tai potentiaaliseksi. Uhka edellyttää aina vastatoimia tai suojautumista sen varalle. (Nokkala 1992, 3)

Turvallisuuspolitiikassa ulkopoliitiikan osuus korostuu rauhan aikana sekä pyrkimyksissä lopettaa konflikti, jolloin puolustuspolitiikka on enemmänkin ulkopoliitiikan tukena, kun taas puolustuspolitiikalla on keskeisempi merkitys kriisin aikana. Puolustuspolitiikka maanpuolustusta koskevana päätöksentekona ei rajoitu koskemaan pelkästään sotilaallista maanpuolustusta vaan aivan samoin puolustuspolitiikalla luodaan ja annetaan resurssit ei-sotilaalliselle maanpuolustukselle, kuten varmuusvarastojen perustamiselle, jne. Sotilaallisen maanpuolustuksen järkevyyttä voidaan katsoa perustuvan ajatukseen siitä, että sotilaallisen ”pelotteen petettyä turvallisuus voidaan palauttaa tarttumalla aseisiin sen sijaan, että alistuttaisiin toisten tahtoon” (Nokkala 1993, 131). Sotilaallisen maanpuolustuksen eli käytännössä puolustusvoimien tehtävänä onkin rauhan aikana koulutuksen ja muiden perustoimintojen lisäksi koettaa pitää mahdollisimman suurta pelotevaikutusta yllä, toisin sanoen yrittää pitää kynnys mahdollisimman korkeana siihen, ettei Suomen koskemattomuutta loukattaisi. Kynnyksen korkeuden arvioivat ulkopuoliset toimijat. Kysymys on siitä, miten uskottavana he pitävät Suomen mahdollisuuksia puolustaa aluettaan. Pelotekynnys on toimiva, mikäli etukäteen arvioitaessa mahdollista sotilaallista iskua Suomeen, haittoja pidetään hyötyjä suurempina. Uskottavuuteen vaikuttavat sellaiset tekijät kuten sotilaallisen materiaalin ja miehistön määrä, mutta ennen kaikkea laatu sekä maanpuolustustahto. Suomi on nimennyt sotilaalliset uhkaskenaarionsa kolmeen kategoriaan, jotka se ottaa huomioon sotilaallisessa suunnittelussaan. Näistä jokainen tai osa voi toteutua sen jälkeen, kun pelotevaikutus ei enää riitä:

- 1) yllätyshyökkäys valtiojohdon alistamiseksi,
- 2) hyökkäys kolmatta osapuolta vastaan Suomen alueen läpi ja
- 3) laajamittainen hyökkäys maan valtaamiseksi (Nokkala 1992, 21).

Yllätyshyökkäys valtiojohdon alistamiseksi liittyy strategisen iskun mahdolliseen toteutumiseen, mihin Suomen puolustusvoimien torjuntakyvyn pääpaino myöhemmin tässä tutkielmassa esiteltyjen valtioneuvoston turvallisuuspoliittisten selontekojen mukaan on keskitetty. Uhkaskenaarit kaksi ja kolme ovat peräkkäisten

uhkakuvien toteutumisen sarjan päätepisteitä. Näiden toteutuessa Suomen päämääränä on pitää vähintään strategisesti tärkeät kohteet omissa hallinnoissa.

2.2. Mitä on turvallisuuspolitiikka?: laajennetun turvallisuuden käsite

Turvallisuuspolitiikan ala on laajentunut voimakkaasti laajennetun turvallisuuden käsitteen myötä. Se on saanut hyvin suurta huomiota toisen maailmansodan jälkeisessä turvallisuuspolitiikan tutkimuksessa. Tässä turvallisuutta ei enää käsitelläkään perinteisesti pelkästään ulkopolitiikan ja puolustuspolitiikan kautta, vaan otetaan huomioon laajemmin valtion turvallisuuteen vaikuttavat tekijät, joita ovat taloudelliset muutokset, ympäristön tila, ihmisoikeudet sekä perusvapaudet. Kyseisessä ajattelussa sotaa ei pidetä aktuaalisimpana uhkana valtiolle vaan juuri mainittuja tekijöitä tai paremminkin niiden negatiivisia vaikutuksia, ellei niitä kyetä hallitsemaan. Laajennetun turvallisuuspolitiikan tavoitteena on saavuttaa kokonaisvaltainen turvallisuus, jonka katsotaan mahdollistuvan kansainvälisen yhteistyön avulla. Kokonaisvaltaisen turvallisuuden saavuttaminen olisi siis ideaali tilanne, mutta käytännössä sen saavuttaminen on tietenkin hankalaa, ellei jopa mahdotonta. Kylmän sodan jälkeinen murros on avannut paitsi mahdollisuuksia, myös muuttanut kansainvälisiä suhteita monimutkaisemmiksi, jolloin kansainvälisen yhteistyön merkitys ja mahdollisuudet korostuvat Suomenkin turvallisuuspolitiikassa (Möttölä 1995, 5). Kylmän sodan jälkeisessä epävarmuuden aikakaudessa turvattomuus on maailmanlaajuista, erityisinä esimerkkeinä sellaiset ympäristölliset seikat kuten otsonikato ja kasvihuoneilmiö. Yksittäisen valtion tasolla tällaiset ongelmat eivät ole ratkottavissa, eikä myöskään perinteisen turvallisuuspolitiikan määrittelyn raamit riitä käsittelemään globaaleja turvallisuuspoliittisia uhkia. Tietenkin kyse on myös tiedon lisääntymisestä, mikä on paljastanut uusia uhkia. Turvallisuus ja turvattomuus läpäisevät kaikki elämän alueet, siksi on järkevää tarkastella turvallisuuspolitiikkaakin laajennetusta näkökulmasta käsin (Niemelä & Lahikainen 2000, 9). Perinteistä turvallisuuspolitiikan määrittelyä ja laajennetun turvallisuuden käsitettä ei silti tarvitse asettaa vastakkain. Viimeksimainittu ainoastaan täydentää toista.

Kun turvallisuusongelmat muuttuvat yhä enemmän globaaleiksi ja koska maailma ei ole enää yhtä selkeästi kaksinapainen, se aiheuttaa kansallisvaltioissa tiettyjä muutoksia, erityisesti se lisää vaihtoehtoja valita ja toimia. Tämä on sekä hyvä, että huono asia. Huono siinä mielessä, että valinnat ovat usein epävarmoja, ei tiedetä varmasti lopputulosta ja se on omiaan aiheuttamaan turvattomuutta. Hyvä asia taas esimerkiksi ulkoministeri (vuonna 1997) Tarja Halosen mukaan siten, että kylmän sodan jälkeinen rajojen avautuminen ja integraatio muodostavat myönteisen vuorovaikutuksen, se on ainakin Euroopalle tyypillistä. Halonen näkee siis integraation myönteisessä mielessä vastakohtana etupiirijaolle. (Halonen 1997, 10) Lisääntyvä kansojen välinen yhteistyö ja globaalit tai alueelliset turvallisuusuhat eivät voi olla vaikuttamatta turvallisuuspolitiikan perinteisen määrittelyn piiriin kuuluvilla sektoreillakaan. Väitöskirjassaan Lea Ahoniemi esittää, että ainakaan toistaiseksi kansainvälinen yhteistyö puolustuspolitiikan kysymyksissä ei ole vaarantanut Suomessa puolustuspolitiikan kansallista päätösvaltaa, mutta yhä tiiviimpi kanssakäyminen vie meidät kohti yleiseurooppalaista ajattelua (Ahoniemi 2000, 228). Ulkopolitiikan osalta yleiseurooppalaisuus EU:n puitteissa on jo arkipäivää, siitä lienevät kaikki yksimielisiä. Barry Buzanin ideoimassa turvallisuuskompleksin käsitteessä on kysymys juuri siitä, että yksittäiset kansallisvaltiot ovat keskenään riippuvuussuhteessa, yhteistyö on välttämätöntä. On olemassa yhteisiä intressejä, mutta nämä intressit eivät välttämättä takaa rauhaa vaan voivat aiheuttaa konfliktitilanteen. Turvallisuuskompleksit ovat alueellisia, joiden syntyyn vaikuttavat muun muassa maantieteelliset seikat, poliittiset, historialliset, strategiset, taloudelliset sekä kulttuurilliset tekijät. (Buzan 1983, 105-115) Erona turvallisuusyhteisöön, jollaisena Euroopan unionia voidaan pitää, turvallisuuskompleksissa omaleimaista on juuri konfliktin mahdollisuus valtioiden välillä. Näin ollen ulkoministeri Halosen lausunto on tulkittava toiveeksi Euroopan unionin laajentumisesta ja sen sisäisestä syvenevästä integraatiosta.

Turvallisuuspolitiikka ei ole ainoastaan politiikan tekoa, joka keskittyy valtion ulkoiseen turvallisuuteen. Samalla tavalla on huomioitava valtion sisäisestä tilanteesta kumpuava turvallisuus tai turvattomuus. Vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi yhteiskunnan sisällä toimivien instituutioiden rooli sekä yksittäisten kansalaisten ja ryhmien käsitykset yhteiskunnasta. Toisin sanoen vakaan ja turvallisen yhteiskunnan

edellytyksenä voidaan pitää tilannetta, missä yhteiskunta koetaan kansalaistensa näkökulmasta mahdollisimman legitiimiksi.

2.3. Valta Suomen turvallisuudesta

Olisi turhien itsestäänselvyksien osoittamista, mikäli tässä ryhdyttäisiin selvittämään perinpohjaisesti Suomen turvallisuuspolitiikan teknistä päätöksentekomenetelyä. Sen vuoksi tyydytään toteamaan vain pääkohdat, etenkin puolustuspolitiikan osalta, joiden tiedostaminen on kuitenkin keskeistä turvallisuuspoliittisen ajattelun ymmärtämiseksi. Laajennetun turvallisuuden käsitteen alle kansallisvaltion puitteissa mahtuvat päätöksentekijöinä käytännössä kaikki päätöksentekijät.

Puolustuspoliittiseen päätöksentekoon osallistuvat Suomessa useat eri tahot. Ylipäällikkönä Tasavallan presidentti ratkaisee puolustusvoimain komentajan esittelyssä kaikki sotilaskäskyasiat ja pääosan sotilaallisista nimitysasioista. Lisäksi hän päättää valtioneuvoston esityksestä puolustusvoimien liikekannallepanosta sekä sodasta ja rauhasta eduskunnan suostumuksella (Suomen perustuslaki 2000, 93 § ja 129 §). Viime vuosina on ollut havaittavissa poliittisen päätöksentekovallan siirtyneen turvallisuuspoliittisissa kysymyksissä osittain presidentiltä ja hallitukselta eduskunnan suuntaan. Tämä näkyy hallituksen eduskunnalle esittämistä ulko- ja turvallisuuspoliittisista selonteoista käydyissä kiivaissakin keskusteluissa ja erityisesti maavoimien valmiusyhtymien varustelumäärärahojen päätöksenteossa (Ahoniemi 2000, 102-103). Eduskunnan vaikutusvalta on havaittavissa myös tämän tutkielman esimerkkitapauksessa, kädenväännössä uudesta siviilipalveluslaista erityisesti eduskunnan puolustusvaliokunnassa sekä työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunnassa. Maanpuolustukseen liittyvät kysymykset lainsäädäntöön ja varojenkäyttöön liittyen valmistellaan valtioneuvostossa ja ratkaistaan eduskunnassa. Juuri eduskunnan budjettivalta on erityisesti se ase, jonka avulla eduskunta on kohottanut omaa profiiliaan puolustuspoliittisessa päätöksenteossa.

Puolustuspoliittista päätöksentekoa, niin kuin mitä tahansa päätöksentekoa, tarkasteltaessa olisi naiivia ajatella, että päätöksentekoon vaikuttaisivat pelkästään poliitti-

set päätöksentekijät. Taustalla vaikuttavat ainakin hallinnonosan virkamiehet, sotilaat, poliittisten päättäjien intressiryhmät ja tiedotusvälineiden edustajat. Selkeän esimerkin tästä monikirjavasta vaikuttamiskanavien yhdistelmästä saa tarkastelemalla maavoimien helikopterihanketta. Hankintavalmistelu hinta- ja sovellutusvertailuineen tehtiin pääesikunnan valvonnassa (virkamiehet ja sotilaat) mutta hankkeen poliittinen tuki ja toimintatavoitteiden määrittely tuli puolustusministeriön kautta puolustusneuvostolta, valtioneuvostolta ja eduskunnalta (poliittiset päättäjät ja heidän intressiryhmänsä) (Ahoniemi 2000, 104). Tiedotusvälineiden kautta kansalaiset saavat tietoa puolustuspoliittisesta- ja laajemmin turvallisuuspoliittisesta päätöksenteosta. Pääosin tuon informaation kautta he muodostavat mielipiteensä ja vaikuttavat siten poliittisten päättäjien mielipiteisiin. Ei ole siis suinkaan sama kenellekään osapuolelle, mitä ja miten tiedotusvälineet tiedottavat julkisuuteen.

2.4. Turvallisuusarvioon liittyviä tekijöitä ja työkaluja

Suomen turvallisuuspolitiikan reunaehdot määrittyvät geopoliittisesta asemasta ja kansainvälisestä toimintaympäristöstä (esim. Möttölä 1995, 6). Turvallisuuspoliittinen asema ei ole pysyvä vaan se on jatkuvassa muutoksessa. Turvallisuudessa on kysymys asenteista, valinnoista ja tulkinnoista, joiden kautta määritellään se, mikä koetaan yhtäältä turvallisuutta aiheuttavaksi ja toisaalta turvattomuutta aiheuttavaksi (Harle & Moisio 2000, 11). Myös historia vaikuttaa turvallisuuspoliittisten kantojen muodostumiseen. Max Jakobsonin mukaan historian vaikutuksesta kanta kansallisesta turvallisuudesta on Suomessa laajalle levinneenä se, että on katsottava, ettei enää jäädä yksin venäläisen suurvallan kanssa ja toisaalta suhtaudutaan skeptisesti lännen apuun, mikäli sitä joskus sotilaallisessa konfliktissa tarvittaisiin (Jakobson 1998, 120). Suomen geopoliittinen asema on monessakin mielessä hankala, jos sitä vertaa esimerkiksi Ruotsiin. Tutkielmassa aiheeseen palataan myöhemmin Venäjän aseman tarkastelun yhteydessä ja niinpä tässä kohtaa riittääkin yksi määritelmä siitä, mitä käytännössä ilmenevällä geopolitiikalla tarkoitetaan. ”Valtion tai muun alueellisen yhteisön geopolitiikka on taloudelliseen ja poliittiseen asemaan, turvallisuuteen ja kulttuuriin liittyvien tavoitteiden määrittelyä maantieteellisen dimension avulla” (Tuomi 1996, 142).

Suomen turvallisuuteen kohdistuvat ensisijaiset uhkat koetaan nykyisin voimakkaasti aivan muiksi kuin sotilaallisiksi (vrt. laajennetun turvallisuuden käsite). Uhkien lähteiden katsotaan olevan Suomen lähiympäristössä. Niitä ovat erityisesti Euroopan poliittiseen murrokseen ja elintasokuiluihin liittyvät uhkat, kuten ympäristöuhat, voimakkaat väestöliikkeet maasta toiseen, kansainvälinen rikollisuus ja naapurimaan äärinationalismi (Möttölä 1995, 7). Arto Nokkala puhuu ”arvaamattomista selkkauksista” tarkoittaen juuri samaa (Nokkala 1993, 84). Toisaalta hän painottaa sitä, että doktriinien tai puolustusdoktriinien yhteydessä usein käsitellyt uhkakuvat voivat olla myös doktriineihin vaikuttavia tekijöitä, jolloin doktriinitkin jakautuvat julistettuihin ja ei-julistettuihin (Nokkala 1992, 4). Tämä tarkoittaa sitä, että kaikkia uhkakuvia ei välttämättä lausuta ääneen. Nokkala jopa toteaa, että ”pienen valtion uhkakuvan julistamatta jättäminen on todennäköisempää kuin julistaminen” (Nokkala, 1992, 5). Kysymys on siitä, että pienellä valtiolla on syytä pelätä julistamisesta mahdollisesti aiheutuvia virhetulkintoja ja niiden reaktioita. Voidaan tietenkin myös ajatella, että pieni valtio jättää julistamatta omasta näkökulmastaan osan uhkakuvia sen vuoksi, että ne jossain muualla tulkittaisiin aivan oikeinkin jopa vihamielisiksi, jolloin pienen maan resurssit eivät riittäisi vastaamaan seurauksista tai ainakaan riskiä ei haluta ottaa.

Turvallisuutta pyritään ylläpitämään ja turvattomuutta aiheuttavia potentiaalisia tekijöitä eliminoimaan tai ainakin rajoittamaan monella tapaa. Aikaisemmin on jo kuvattu tarkemmin pelotepuolustusta, joka liittyy kaikkein tiiviimmin perinteiseen turvallisuuspoliittiseen ajatteluun. Toisena keskeisenä seikkana eurooppalaisessa turvallisuuspoliittisessa ajattelussa on vakauspoltiikka mikä tarkoittaa kansainvälistä yhteistyötä, jonka tarkoituksena on vaikuttaa ristiriitojen ja selkkausten sosiaalitaloudellisiin perussyihin. Vakauspolitiikan merkitys korostuu kylmän sodan jälkeisenä aikana, sen pyrkiessä tukemaan seuranneita uudistuksia rauhanomaisen muutoksen kautta (Blomberg 1996, 13). Uudistuksilla tarkoitetaan erityisesti Itä-Euroopan maiden siirtymistä kohti demokratiaa ja markkinataloutta. Vakauspolitiikan moottorina toimii Euroopan unioni poliittisella ja taloudellisella integraatiolla (Möttölä 1995, 21). Kolmantena seikkana on konfliktienhallinta kansainvälisenä turvallisuuspoliittisena yhteistyönä, joka pyrkii estämään ristiriitojen ja selkkausten syntymistä sekä tarvittaessa ottamaan haltuun ja ratkaisemaan niitä. Konfliktinhallinta on selke-

ää kiistelevien osapuolten väliinmenemistä jollain tapaa. Varoittamalla osapuolia ennakkoon seurauksista, lähettämällä kriisialueelle selvitysryhmiä, rauhanturvaajia tai rauhaanpakottajia tai äärimmilleen vietyä käyttämällä sotilaallista voimaa jotakin osapuolta vastaan. (Blomberg 1996, 13 ja Möttölä 1995, 21) Selkein ero vakauspolitiikkaan on siinä, että konfliktienhallintaa käytetään luonteeltaan akuutteihin kriiseihin, joissa katsotaan nopean väliintulon olevan tarpeellista. Konfliktienhallinta ei ole tänä päivänä yksiselitteisesti minkään yksittäisen organisaation, järjestön tai valtion yksinoikeus vaan toimijoina ovat milloin YK, ETYJ, NATO tai Venäjä, tapauksesta riippuen. EU:n toimintakyky konfliktienhallinnassa voi vahvistua tulevaisuudessa WEU:n tai sitä vastaavan itsenäisemmän aseman ja oman infrastruktuurin korostumisen kautta. Nämä kaksi eurooppalaisen turvallisuuden parantamiseen tähtäävää instrumenttia, vakauspolitiikka ja konfliktienhallinta, ovat pelotevaikutuksen ohella myös kansallisen turvallisuuden parantamiseen tai ylläpitämiseen tähtäviä keinoja. Vähentämällä konfliktin riskiä oman lähialueen ulkopuolella tai ainakin rajoittamalla se sinne, vähennetään mahdollisuutta konfliktin leviämiseen omalle lähialueelle. Tämän vuoksi esimerkiksi Suomen suhteellisesti laaja rauhanturvatoiminta voidaan aivan hyvin ymmärtää turvallisuuspolitiikaksi, joka palvelee myös maan omia itsekkäitä etuja.

2.4.1. Sotilaallinen liittoutumattomuus ja Venäjä

Teija Tiilikainen kiteyttää Suomen aseman idän suuntaan seuraavasti: ”todellista pysyvyyttä Suomen poliittisessa identiteetissä edustaa itärajan ongelma” (Tiilikainen 1995, 21). Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus voidaan nähdä äärimmilleen vietyä olevan kiusallinen realiteetti, jonka kanssa on vain eletävä. Toisaalta se yhdistettynä uskottavaan puolustukseen on katsottu myös olevan Suomeen ja koko Pohjolaan vakautta tuova tekijä (esim. Hollo 1996, 14). Suomi pyrki toteuttamaan aktiivista puolueettomuuspolitiikka kylmän sodan aikana varsinkin 1960-luvulta lähtien mahdollisuuksiensa mukaan, koska sen katsottiin Ruotsista saatujen kokemusten mukaisesti vahvistavan ja tuovan uskoa maan haluun pysyä kansainvälisten konfliktien ulkopuolella. Aktiivinen puolueettomuuspolitiikka ilmeni muun muassa suhteellisen mittavana osallistumisensa YK:n rauhanturvatoimintaan. (Rooman klu-

bin Suomen komitea 1995, 163) Suomen ja Ruotsin kylmän sodan aikainen puolueettomuuspolitiikka on tosin saanut paljon kritiikkiäkin osakseen. Esimerkiksi Jukka Tarkka toteaa varsin suoraan, ettei sen paremmin Ruotsi kuin Suomikaan ollut liittoutumaton tai edes puolueeton vaan puoliliittoutunut vastakkaisiin liittokuntiin (Tarkka 2001, TS). Suomen ja Neuvostoliiton välinen YYA-sopimus merkitsi hänen mukaansa sitä, että Suomen olisi ollut mahdoton pysyä puolueettomana ainakin lähialueen sodissa. Ruotsin tiivis operatiivinen yhteistoimintakyky lännen kanssa söi sen todellista puolueettomuutta, vaikka se toisaalta Suomen tavoin oli solidaarinen sorrettuja kohtaan, kunhan sortajana ei ollut Neuvostoliitto. Molempien kylmän sodan aikainen turvallisuuspoliittinen nuorallatanssi perustuikin Tarkan mukaan siihen, ettei kukaan tullut katsomaan niiden pelejä. Suomella ei ollut muuta mahdollisuutta kuin väittää olevansa puolueeton ja toisaalta toistaa sitä niin kauan, että muut olivat uskovina. (Tarkka 2002, TS) Jukka Tarkan tulkintaa mukaillen Ruotsin viimeaikainen puhe uudesta turvallisuuspoliittisesta opistaan on siis vain vanhan opin lausumista ääneen. Kylmän sodan jälkeen Suomea ei voida enää pitää samanlaisena puolueettomana tai sellaiseksi pyrkivänä maana kuin aikaisemmin, eikä Suomi enää edes pyri sellainen olemaan, mutta sotilaallisesti liittoutumaton maa Suomi edelleen on. Vaikka välitöntä sotilaallista uhkaa ei nähdä olevan, on puolustusjärjestelyiden ylläpitämistä perusteltu juuri sotilaallisen liittoutumattomuuden vuoksi, sillä kansalliseen puolustukseen turvallisuutensa perustavalla maalla ei ole varaa lähteä purkamaan puolustusjärjestelyitään. Ilkka Hollon mukaan se olisi lyhytnäköistä sen vuoksi, että paras tapa varautua sotilaalliseen kriisiin on huolehtia kansallisesta puolustuksesta. Samaan hengenvetoon Hollo myös toteaa, että ei-sotilaallisten uhkien merkitysten kasvaessa ne aiheuttavat lisärasituksia Suomelle, koska myös niihin on varauduttava. (Hollo 1996, 14-15) Sotilaallisesti liittoutumattomana maana Suomen on lisäksi vaikea luopua yhdestäkään puolustushaarastaan, koska painopistealueita ei voida jakaa muiden maiden kanssa esimerkiksi ilmavoimien osalta.

Mitä Venäjä itse ajattelee Suomen asemasta suhteessa itseensä? Venäjä jakaa ulkomaat lähi- ja kaukoulkomaihin siten, että se katsoo esimerkiksi Baltian maiden kuuluvan lähiulkomaihinsa historiallisista ja strategisista syistä johtuen. Jan-Erik Paulin mukaan Venäjän suhtautuminen Suomeen on ainakin länsimaisen kirjallisuuden perusteella epäselvä. Suomen katsotaan kuuluvan Venäjän strategisessa ajattelussa lähi-

ja kauko-ulkomaiden välimaastoon (Paul 1997, 75). Suomen liittyminen Euroopan unioniin aiheutti venäläisessä ajattelussa sen, että se määritteli maan kuuluvan turvallisuuspoliittisesti kaukolähimaihin, joilla se tarkoitti Euroopassa sijaitsevia länsimaita. Paul kuitenkin jatkaa, että epäselvyydet EU:n uskottavan ja yhteisen puolustuksen luomisessa aiheuttavat sen, että Venäjä on määritellyt Suomen aseman uudelleen. Onkin mahdollista, että Suomi on uudelleen siirtymässä Venäjän strategiseen intressi- ja vaikutusvaltapiiriin sen omassa ajattelussa. (Paul 1997, 75) Voidaan kysyä, onko tässä yksi syy Suomen aktiiviseen haluun korostaa yhteistyötä lännen kanssa muun muassa NATO:n rauhankumppanuusohjelman kautta? Todellinen kiinnostuksen kohde syntyy myös Venäjän Baltian maiden suhteiden kysymyksessä, mikäli ne liittyvät jo lähitulevaisuudessa NATO:n jäseniksi. Miten Venäjä määrittelee suhteensa uudelleen noihin maihin nähden?

Toisaalta on havaittavissa, että Suomi on samaan aikaan luomassa uudelleen suhteitaan itään. Esimerkiksi Suomen asemaa Euroopan unionissa halutaan kotimaassa korostaa porttina itään ja unionin asiantuntijamaana Venäjän suuntaan. Ulko- ja turvallisuuspoliittinen nuorallatanssi idän ja lännen välillä näyttäisi siis jatkuvan taustalla edelleen, joskin hieman toisenlaisena kuin kylmän sodan aikaan. Suomelle tilanne on hankala, sitä se on aina ollut. Jos Venäjä katsoo Suomen kuuluvan lähiulkomaakseen, eikä Suomi selvästi tunnusta Venäjän hegemonista asemaa itäisenä suurvaltana, ovat Venäjän intentiot vaikutuspiiriinsä kuuluvien maiden, tässä tapauksessa siis Suomen, suhteen potentiaalisesti hyökkäyksellisiä (Heikka 1998, 86). Tästä näkökulmasta katsottuna Suomen sotilaallinen liittoutumattomuuspolitiikka ja tiivis yhteistyömuotojen hakeminen Venäjän kanssa on onnistunutta ja kannatettavaa politiikkaa, jos päämääränä on uhkakuviin reagoiminen pyrkimällä minimoimaan ne. Paul jatkaakin, että ”sotilaallisen liittoutumattomuuden periaatteen noudattaminen olisi helppo ratkaisu, koska sen puitteissa voidaan olettaa, että Venäjä on tyytyväinen, mikäli Suomen puolustusratkaisu perustuu jatkuvuuden ja ennallaan pitämisen korostamiseen” (Paul 1997, 117). Asia ei tietenkään ole noin yksinkertainen, koska Venäjän luottamus voi kyseenalaistua heti, jos se epäilee Suomen pitävän sotilaallisen liittoutumisen optiota auki siltä varalta, että siihen myös tiukan paikan tullen halutaan turvautua. Tällöin pidättäytyminen WEU:n (parempi puhua tänä päivänä Euroopan unionin yhteisestä sotilaallisesta puolustusjärjestelmästä) ja NATO:n täys-

jäsenyydestä ei vaikuttaisi esimerkiksi venäläisten joukkojen määrään Suomen lähi-alueilla, jos Venäjällä todella ollaan siinä käsityksessä, että Suomi pitää optioitaan auki kaiken varalta (esim. Paul 1997, 121). Tuo ajatus voi olla osittain ylidramatisointiakin, koska Venäjän tietyt ydinalueet ovat ja pysyvät Suomen lähituntumassa ja on luonnollista, ettei Venäjä unohda noita alueitaan sotilaallisesti, erityisesti Pietarin ja Murmanskin seutuja.

Suomen omat turvallisuuspoliittiset ratkaisut, olivatpa ne mitä tahansa, eivät yksin takaa maan asemaa valtioiden välisessä enemmän tai vähemmän anarkistisessa palapelissä. Suomen johdon tahdosta riippumattomat prosessit, kuten NATO:n itälaajentuminen, voivat muuttaa myös Suomen turvallisuuspoliittista asemaa monella tapaa. Erityisesti Baltian maiden kohdalla tulevat Euroopan turvallisuuspoliittiset ratkaisut vaikuttavat voimakkaasti myös Suomen asemaan. NATO:n laajeneminen noihin maihin nähtiin Venäjällä ainakin vielä muutama vuosi sitten vieraan vallan tunkeutumisenä sen vaikutuspiiriin, eikä vieläkään voida olla varmoja Venäjän uudesta suhtautumisesta. Voidaan ainakin väittää, ettei Venäjä toivomalla toivo Baltian maiden NATO-jäsenyyttä. Suomeen vaikutus ulottuisi yksinkertaisesti sitä kautta, että Suomi sijaitsee Venäjän ja Baltian välittömässä läheisyydessä. Mikäli NATO:n Baltiaan laajentuminen aiheuttaisi sotilaallisen aktiviteetin nousua Venäjällä sekä myös NATO:n piirissä, heijastuisi se välittömästi Suomen rajojen tuntumassa, jolloin maan riski joutua mahdolliseen konfliktiin mukaan jo aiemmin tässä tutkielmassa mainituilla kolmella mahdollisella tavalla kasvaisi. Tietenkin kehitys voi muodostua päinvastaiseksikin eli Venäjän ja NATO:n suhteet voivat lähentyä entisestään, jolloin esimerkiksi Baltian maiden ja Venäjän väliset kiistakysymykset saisivat NATO:n myötävaikutuksella molempia osapuolia tyydyttävän ratkaisun. Tällöin sotilasliiton laajeneminen Baltiaan saattaisi tuoda itse asiassa enemmän vakautta kuin uusia uhkatekijöitä Suomen lähialueille. Toistaiseksi on kuitenkin liian aikaista ennakoida. Itämeren merkitys on jo nyt korostunut kylmän sodan jälkeisenä aikana. Tämä johtuu siitä, että kylmän sodan jälkeinen mahdollinen rintamalinja idän ja lännen välillä on siirtynyt Keski-Euroopasta pohjoiselle Itämerelle, aivan Suomen rajan tuntumaan (esim. Visuri 1993, 13 ja Hägglund 1994, 10). Mikäli tilanne kiristyisi lännen ja Venäjän välillä esimerkiksi Baltian maiden NATO-jäsenyyden vuoksi, korostuisi Suomenlahden suun ja Ahvenanmaan strateginen merkitys entisestään. Tällöin ei olisi

Venäjälle suinkaan sama, miten Suomi Suomenlahden rantavaltiona huolehtii aluevesiensä puolustamisesta. Tämä johtuu Pietarin ja Venäjän Itämeren laivaston sijainnista. (Visa 1993, 14) Sakari Visa olettaa, että sotilaallisessa kriisissä Venäjä pyrkii ulottamaan Pietarin puolustusjärjestelynsä Suomenlahden suulle asti (Visa 1993, 16). Tästä aiheutuu Suomelle aivan erityinen ongelma demilitarisoidun Ahvenanmaan vuoksi kahdellakin tapaa. Ensiksikin Suomi on sitoutunut puolustamaan Ahvenanmaata sodan aikana. Se on kuitenkin vaikeaa, koska Ahvenanmaalla ei voida etukäteen suorittaa mitään valmistelevia sotilaalliseen puolustukseen liittyviä toimia, kuten linnakkeiden tekoa. Suurin huoli on kuitenkin siinä, että mikäli Ahvenanmaa joutuisi vieraan vallan hallintaan, vaarantuisi Suomelle elintärkeä kauppamerenkulku sekä Itämerellä että Pohjanlahdella.

Baltian maiden halukkuus NATO:on on ymmärrettävää historialliset seikat huomioiden ottaen. Vielä vähän aikaa sitten ajatusta Baltian maiden jäsenyydestä pidettiin mahdottomana. Max Jakobson totesi vielä vuonna 1998 tämän johtuvan siitä, että NATO ei ole halukas ärsyttämään Venäjää rajattomasti. Ne jotka sanovat, että Baltian maita on mahdotonta puolustaa, tarkoittavat itse asiassa, että NATO ei ole halukas ottamaan sodan riskiä, hän kirjoitti (Jakobson 1998, 138). Jotain on tapahtunut nopeasti, koska nyt balttien jäsenyys lienee enää vain ajan kysymys. Ylimääräistä sodan riskiä NATO tuskin edelleenkään haluaa ottaa. NATO:n ja Venäjän suhteissa on tapahtunut lämpenemistä, joko molemminpuolisesta vapaaehtoisuudesta tai poliittisista realiteeteista johtuen. Jälkimmäisessä tapauksessa Suomen on edelleen tarkasteltava erityisellä huolella Itämeren alueen turvallisuuspoliittisen tilanteen kehittymistä siitä oletuksesta, että konflikti idän ja lännen välillä on potentiaalinen. Baltian maille jäänee joka tapauksessa välttämättömäksi toimenpiteeksi oman kansallisen puolustuksen kehittäminen ja siinä työssä Suomi on tukenut varsinkin Viroa kouluttamalla virolaisia upseereita Suomessa ja antamalla maalle jonkin verran kalustoapua, sillä Viron kansallisesta uskottavasta puolustuksesta on Suomelle suoranaista hyötyä Suomenlahden alueen vakauden myötä.

Kaiken kaikkiaan näyttäisi kirjallisuuden perusteella siltä, että EU:n jäsenyyden ja sotilaallisen liittoutumattomuuden hyvä puoli on se, että se tuo vakautta Pohjois-Euroopan turvallisuuspoliittiseen asetelmaan. Sotilaallisessa liittoutumattomuudessa

Suomi ottaa huomioon myös Venäjän intressit, myöntää sen olemassaolon edelleen sotilaallisena suurvaltana. Mutta toisaalta Euroopan unionin jäsenyys antaa signaalin maan halusta kuulua länteen. Huonona puolena pidetään sitä, että sotilaallisessa konfliktissa ei ole mitään takeita avusta, Suomi joutuisi puolustamaan aluettaan todennäköisesti yksin. (esim. Heikka 1998, 87) Viimeksimainitusta seikasta ollaan tosin asiantuntijoiden piirissä erimielisiä, kuten myöhemmin ilmenee. Sotilaallista liittoutumattomuutta ja itsenäistä kansallista puolustusta puoltaa myös se seikka, että Suomen puolustusvoimilla ei ole toistaiseksi mitään automaattista valmiutta esimerkiksi NATO:n puitteissa käytävään taisteluun (Fredrikson 1999, 96). Voi kuulostaakin pelkältä spekuloinnilta kysyä, miksi esimerkiksi asejärjestelmiä ja johtamisjärjestelmiä taktisia merkkejä myöten on yhdenmukaistettu NATO:n vastaavien kanssa viime vuosina? Yksi syy on varmasti se, että kansainvälisissä kriisinhallintaoperaatioissa ja niiden harjoituksissa eri maiden armeijoiden välinen yhteistoiminta olisi hankalaa ilman yhteistä kieltä. Puolustusvoimien komentajan antamasta eräästä lehtijutusta voidaan kuitenkin tehdä tiettyjä lisätulkintoja. Hänen mukaansa puolustusvoimien kehittäminen tulee tapahtua niin, että valtion johto voi tulevaisuudessa aidosti valita liittoutumisen ja liittoutumattomuuden väliltä. Puolustuskyvyn tulee olla sopeutettavissa molempiin vaihtoehtoihin. (KSML, 3.2.2002)

2.4.2. Sotilaallinen liittoutuminen ja Venäjä

Mikä on Suomen asema Euroopan uudessa turva-arkkitehtuurissa? Lähtökohdaksi on hyvä ottaa ETYJ-konferenssi Pariisissa 1990, mikä tunnetaan paremmin ”kylmän sodan rauhansopimuksena”. Tuolloin sovittiin Euroopan maita yhdistävistä yhteisistä arvoista, joita ovat demokratia, pluralismi ja sen varaan rakennettava yhteinen turvallisuus (Kiljunen 1997, 2). Tarkasteltaessa Suomen sotilaallista liittoutumattomuutta tai liittoutumista, on huomio kiinnitettävä kansainväliseen tilanteeseen. Tällöin herää kysymys, onko Eurooppaan syntymässä kylmän sodan jälkeen uusi etupiirijako vai onko olemassa ETYJ:n yhteistyön henki? Mikä on Suomen asema tässä tilanteessa? Etupiirijaon uudelleen syntymisen koulukuntaa edustavat käyttivät 1990-luvulla argumenteissaan muun muassa sitä seikkaa, että Venäjä vastustaa NATO:n ensimmäistä itälaajentumista ja vastustaa jyrkästi NATO:n laajentumista erityisesti

entisiin Neuvostotasavaltoihin, kuten Baltian maihin (Haarman 1997, 40). Mikäli lähdetään siitä, että Venäjä aina pysyy NATO:n ulkopuolella, se johtaa helposti kylmän sodan kaltaiseen vastakkainasetteluun. NATO:n viimeisimmässä laajentumisprosessissa Venäjä sivuutettiin käytännössä kokonaan, vaikka Venäjän voidaan katsoa olevan koko laajentumisprosessin aiheuttaja (Paul 1997, 62). Toisaalta Tomas Ries esittää, että länsimaiden keskeisin strategia on ponnistella kaikin keinoin rauhallsuuden ja yhteistyön puolesta Venäjän kanssa (Ries 1999, 74). Tuo ajattelu ei poista etupiirijaon uudelleen syntymisen mahdollisuutta, mutta tukee ETYJ-hengen toteutumista.

Suomi on usein seurannut Ruotsin esimerkkiä. Nytkin Ruotsin valinnat vaikuttavat Suomen turvallisuuspoliittiseen tilanteeseen kenties enemmän kuin koskaan. Kun Euroopan strateginen tilanne huomattavasti muuttune NATO:n todennäköisen itälaajentumisen toisen kierroksen myötä ja Itä-Euroopan maiden liittyessä Euroopan unioniin, jääkö Ruotsi pelkäksi sivustakatsojaksi? Ruotsille liittyminen sotilasliittoon ei ole sellainen elämän ja kuoleman kysymys kuin se on Suomelle, johtuen maiden erilaisesta geopoliittisesta asemasta (Jakobson 1998, 142). Ruotsin liittyessä NATO:on, Suomen asema vaikeutuisi ja paineet Suomessa liittymisen puolesta tulisivat kasvamaan. Sotilaallisen liittoutumisen kiistämätön hyvä puoli olisi se, että sillä saavutettaisiin sotilaalliset turvatakuut kaikissa olosuhteissa. Pelkoa yksin jäämisestä ei olisi. Ongelmana on sen sijaan Venäjän suhtautuminen Suomen sotilaalliseen liittoutumiseen lännen kanssa. Euroopan uuden kahtiajaon syntymisen kannalla olevat esittävät, että Suomen edun mukaista on olla ilman muuta tässä tilanteessa mukana läntisessä yhteisössä myös sotilaallisesti, kun vastakkaisella puolella on itsensä suurvallaksi määritellyt Venäjä (esim. Heikka 1998, 88). Turvallisuusyhteisön lujittaminen on vähäväkisen kansakunnan ehdoton etu, toteaa myös puolustusasiaainneuvos Pauli Järvenpää ja jatkaa, että ”tärkeä osa Suomen etujen vaalimista on olla mukana niissä pöydissä, joissa Euroopan turvallisuutta koskevia päätöksiä tehdään” (Järvenpää 1999, 94). Vaikka hän ei suoranaisesti tuo ilmi, että Suomen tulisi liittyä läntiseen sotilasliittoon, ei puheen sävystä jää epäselvyyksiä.

2.4.3. Euroopan unionin jäsenyyden turvallisuuspoliittiset vaikutukset

Jäsenyytensä alussa vuonna 1995 Suomi harjoitti turvallisuuspolitiikkaansa unionin sisällä niin sanotusta pikkuvaltionäkökulmasta käsin, joka tarkoittaa odota ja katso-mallia EU:n kehittyvän ulko- ja turvallisuuspoliittisen dimension suhteen (Tiilikainen 1995, 21). Tänä päivänä tilanne on pitkälti sama, mikään aktiivinen aloitteentekijä Suomi ei ole näissä asioissa ollut. On pyritty ennen kaikkea sopeutumaan status quo:hon kuin pyritty aktiivisesti muuttamaan sitä. Vaikka liittyminen Euroopan unioniin ei ollut sotilaallisesta liittoutumattomuudesta luopumista, muuttui Suomen turvallisuuspoliittinen asema kiistämättä jossain määrin. Se oli ainakin selkeä valinta ja signaali siitä, että Suomi haluaa kuulua läntiseen maailmaan. Näin ollen, mitä selkeämmin Suomi tekee itseään tykö kohti integroituvaa Eurooppaa, sitä hankalammaksi käy mainitun pikkuvaltioidentiteetin ylläpitäminen (Tiilikainen 1995, 28). Integraatiokehityksen myötä Suomen unionin suuntaan tapahtuva ulkopolitiikka muuttuu yhä enemmän sisäpolitiikaksi. Kun Euroopan unionissa yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka saa yhä syvällisempiä muotoja, saattaa se viedä Suomen NATO:n jäseneksi varsinkin, jos EU ei itse kykene luomaan riittävän vahvaa turvallisuusjärjestelmää (Tiilikainen 1995, 31). WEU on ollut NATO:sta riippuvainen, koska vain NATO:lla on riittävä sotilaallinen infrastruktuuri olemassa. WEU ei ole omaehtoinen puolustusliitto vaan sen jäsenmaiden yhteinen puolustus hoidetaan käytännössä NATO:n puitteissa (Möttölä 1996, 20). Suomi taas ei voi liittyä WEU:hun (tai vastaavaan NATO:n infrastruktuurilla varustettuun EU:n puolustusjärjestelmään), koska se ei ole NATO:n jäsen (esim. Jakobson 1998, 121). Voidaankin kysyä, ajaako Suomen halu olla Euroopan unionin ”kovassa ytimessä” maata tätä kautta NATO:n jäseneksi? Kenraali Gustav Hägglund esittää niin pitkälle menevän johtopäätöksen, että Suomi ei jäisi enää sotilaallisessa konfliktissa yksin, koska se on Euroopan unionin jäsen, jolla on yhteinen ulko- ja puolustuspolitiikka (Hägglund 2001, MTV3). NATO:sta ei siis välttämättä tarvitse edes puhua. Tämä näkemys eroaa äänenpainoiltaan, ei välttämättä periaatteeltaan, aiemmin mainitusta väitteestä, jonka mukaan Suomi sotilaallisesti liittoutumattomana maana jäisi konfliktitilanteessa todennäköisesti yksin. Tosin Hägglund näyttäisikin yhdistävän sotilaallisen liittoutuneisuuden ja Euroopan unionin jäsenyyden tulevaisuudessa vahvasti toisiinsa.

Suomi on sitoutunut osallistumaan unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehittämiseen rakentavasti, muttei ole tehnyt siihen varauksia (Möttölä 1996, 21). Sama käy ilmi esimerkiksi vuoden 1997 valtioneuvoston turvallisuuspoliittisesta selonteosta eduskunnalle. Suomi siis kaikesta huolimatta pyrkii olemaan myös aktiivinen sikäli kuin se vain on mahdollista sotilaallisen liittoutumattomuuden puitteissa. Näin siitä syystä, ettei se sulje itseään ulos mistään vaihtoehdosta. ”Kolmas tie”, kuten tätä toimintamallia kutsutaan. Unionin yhteinen puolustus ei ole konkreettista niin kauan kuin Yhdysvallat on sitoutunut Euroopan sotilaalliseen puolustamiseen ja NATO on sen toteuttaja. (Möttölä 1996, 21). Ongelmia syntyy, mikäli Suomessa yritetään yhdistää turvallisuusyhteisön (EU) ja sotilaallisen liittoutumattomuuden periaate toisiinsa. On huomioitava sekin, että ylipäänsä Suomen ”kolmannen tien” jälkeistä turvallisuuspoliittista perusratkaisua ei ole syytä yrittää määritellä pelkäämään sotilaallisin termein vaan on parempi pitää mielessä laajennetun turvallisuuden käsite (Jalonen 1995, 102). Suomen esitys Euroopan unionille ”pohjoisesta ulottuvuudesta” voidaan nähdä juuri askeleena kohti ”kolmannen tien” jälkeistä politiikkaa, vaikka esityksenä se kovasti muistuttaakin perinteistä ajattelua sotilaallisesta liittoutumattomuudesta. Suomen aloitteella ja nyttemmin EU:n virallisella politiikalla on ennen kaikkea tarkoituksena edistää unionin ja Venäjän välisiä suhteita (Ojanen 1999, 56). Pohjoinen ulottuvuus on siten osa Euroopan unionin ulkopoliittikkaa, mutta suurin merkitys sillä on Suomelle Pohjolan turvallisuutta lisäävänä tekijänä. Lähtökohtana on vakaan rauhan ylläpitäminen taloudellisen yhteistyön ja keskinäisen riippuvuuden kautta. (Heikkinen 1999, 15) Lopultakin on kysymys siitä, muuttuuko maailma vai pysyykö se stabiilina. Tähän liittyen Markku Salomaa kysyy, miksi Suomi pitää ”optioita auki”, jos se ei usko Euroopan muutoksen todellisuuteen ja antaa ymmärtää turvautuvansa jatkossakin EU:sta, WEU:sta ja NATOsta irti olevaan ja erilliseen itsenäiseen puolustukseen (Salomaa 1997, 54).

2.5. Kysymys Suomen alueellisesta perustasta ja kansallisesta identiteetistä

”Suomella on oltava julkinen vihollinen, jotta valtion alueellinen perusta pysyisi koossa” (Harle ja Moisio 2000, 211). Historian saatossa tuo vihollinen on ollut perinteisesti itäinen suurvalta. Vihollisen uhka on aiheuttanut turvahakuisuutta, joka on

yhdistänyt Suomessa kansaa ja valtiota toisiinsa. Talvisodan esimerkki on yksi konkreettinen osoitus tästä. Aina ei ole selvää, missä vihollinen piileskelee tai mikä se on, mutta siitä huolimatta Suomi puolustautuu ja varustautuu puolustamaan itseään lakkaamatta. Se näyttäisi olevan maan olemassaolon perusedellytys. Uhkat pitää kokea, ne voivat olla aktuaalisia tai potentiaalisia. Uhkien ja vastapainona turvallisuuden kokeminen vaihtelevat eri aikakausina, ne noudattelevat kuviteltujen ja todellisten uhkakuvien vaihteluiden sarjaa. Kylmän sodan aikana Suomen turvallisuus nojasi maan suhteeseen kilpaileviin blokkeihin nähden, toisin sanoen puolueettomuuspolitiikkaan, missä haluttiin jättäytyä selvästi blokkien ulkopuolelle asettumatta kummankaan puolelle. Yritys oli tärkein, vaikka kieltämättä siinä ei välttämättä edes peruslähtökohdiltaan onnistuttu. Kansallinen turvallisuus oli keskeistä tuona aikakautena, turvallisuuspolitiikkaa ajateltiin etupäässä perinteisestä näkökulmasta käsin mikä näkyi siinä, että kansallista turvallisuutta pidettiin säilyttävänä arvona, ja sen saavuttamiseen sekä ylläpitämiseen käytettiin enimmäkseen perinteisen turvallisuuspolitiikan keinoja, ulkopolitiikkaa ja puolustuspolitiikkaa (esim. Rusanen 2000, 309). Ajattelu muuttui Suomessa oikeastaan vasta kylmän sodan jälkeen ja maan liittyttyä Euroopan unioniin. Nyt turvallisuuspolitiikka on enemmän maailmanpolitiikkaa, turvallisuuskäsitteen ala on laajentunut. Turvallisuuskäsitteen laajeneminen ei suinkaan ole suomalainen keksintö, mutta perustellusti voi väittää, että juuri noihin aikoihin se sai Suomessa erityistä jalansijaa. Kuten Rusanen toteaa, ”maailmantilanteeseen liittyvät turvallisuuden uhkakuvat ovat monipuolistuneet ja niihin vastaaminen vaatii uusia keinoja” (Rusanen 2000, 309). Turvallisuushat eivät ole enää useinkaan suoranaisesti valtioiden välisiä, selkeän vihollisen määrittäminen on hankaloitunut, eikä dominoinnin kannalta jonkin alueen fyysinen hallinta ole välttämätöntä. Maailmanlaajuiset turvallisuusriskit eivät ole enää välttämättä ollenkaan aseellisia, kuten on jo todettu useaan kertaan.

Tässä tilanteessa voi kysyä, onko enää olemassa sellaista kansallista yhteenkuuluvuuden tunnetta tai kansallista identiteettiä, jolla on mielekästä perustella kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen järkevyyttä? Onko tuollainen identiteetin muodostuminen edes mahdollista? Ratkaisevaa ei ole tässä tapauksessa se, hoidetaanko turvallisuutta sotilaallisesti liittoutumattomana vai omasta tahdosta liittoutuneena, koska päämäärä on sama, kansallisen turvallisuuden säilyttäminen valtioiden välisessä

anarkistisessa tilassa. Marja Keränen mukaan yhteisön tuottaminen on retorista toimintaa, jossa identiteetti tuotetaan suhteessa Toiseen. Tämä ”Toinen” on itseä varten keksitty. (Keränen 1998, 10) Harle ja Moision esittivät samansuuntaisen väittämän kirjoittaessaan julkisen vihollisen tarpeellisuudesta alueelliselle perustalle. On siis olemassa ”me” ja ”muut”. Kansallisen identiteetin kannalta ulkopuolisen ei tarvitse olla suoranainen vihollinen vaan esimerkiksi Suomen tapauksessa pyrkimys kansainvälistymiseen ja Euroopan unionin syvenevään integraatiokehitykseen voi olla ilmentymää siitä, että ei haluta jäädä ulkopuolelle. Suomi ei halua olla ulkopuolinen. ”Tavoittelemisen arvoista on se mikä on toisaalla” (Keränen 1998, 11). Itsensä periferiana pitäminen kuvastuu maanläheisesti alituisena puheena ”Suomen menemisestä Eurooppaan”. Ikään kuin maa ei jo olisi osa Eurooppaa. Keskus-periferia - ajattelu syntyykin ajattelijan mielikuvituksessa samaan tapaan kuin uhkat on ensin jollain tapaa koettava, jotta niitä voi pitää uhkina. Varsinkin potentiaaliset uhkat vaativat mielikuvitusta tullakseen seikoiksi, jotka otetaan turvallisuuspoliittisessa ajattelussa huomioon. Niinpä Harlen ja Moision mukaan ”Euroopan unionin jäsenyydestä käyty avoin geopoliittinen kamppailu perustuu viime kädessä erilaisiin tulkintoihin sosiaaliseen todellisuuteen oleellisesti kuuluvien maantieteellisten vakioelementtien pysyvyydestä tai muuntuvuudesta” (Harle ja Moision 2000, 208). Tuossa kamppailussa kysymys oli toisin sanoen siitä, miten eri osapuolet kokivat Venäjän. Harle ja Moision päätyivät toteamaan kansallisen identiteettiprojektin rakentuvan edelleen idän uhkaa vastaan. Keskustelussa unionin jäsenyydestä ennen neuvotantavaa kansanäänestystä jäsenyyttä vastustavilla ja kannattajilla oli yksi yhteinen oletus, josta ei käyty poliittista kamppailua. Venäjää pidettiin Suomen turvallisuuden uhkaajana nyt ja tulevaisuudessa. (Harle ja Moision 2000, 210) Tuota uhkaa ei näytettäisi koettavan siis aktuaalisena, mutta kylläkin potentiaalisena.

3. Valtioneuvoston turvallisuuspoliittiset selonteot vuosina 1997 ja 2001

3.1. Suomen virallinen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka

Edellisessä luvussa määriteltiin turvallisuuspolitiikan sisältöä, perinteistä ja laajennettua turvallisuuspolitiikan käsitettä, turvallisuuspolitiikan ehtoja sekä toimintamalleja. Koska turvallisuuspolitiikan avaintoimijana on edelleen valtio, on mielekästä siirtyä tarkastelemaan turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa valtion näkökulmasta. Esimerkkiaineistona toimivat kaksi viimeisintä valtioneuvoston turvallisuuspoliittista selontekoa eduskunnalle, joita arvioimalla ja vertailemalla sekä keskeiset seikat esittelemällä saadaan käsitys siitä, mitä Suomi pitää tärkeimpänä omassa turvallisuus- ja puolustuspolitiikassaan ja minkälaisia tulevaisuuden kuvia se näkee turvallisuuspoliittisessa ympäristössään. Pohjana tarkastelulle toimii vuoden 1997 selonteko ”Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus”, jonka havaintoja täydennetään ja vertaillaan vuoden 2001 selonteolla ”Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka”. Jälkimmäinen selonteko on luonteeltaan eräänlainen väliraportti. Siihen tulisikin suhtautua siten, että se toimii vuoden 1997 selonteon täydennyksenä ja tarkennuksena. Lukuun sisältyy myös pääasiassa eduskunnan puolustus- ja ulkoasianvaliokuntien kriittisiä kannanottoja valtioneuvoston selontekoihin. Kannanotot ovat puolustusvaliokunnan mietinnöstä PuVM 2/2001 vp sekä ulkoasianvaliokunnan lausunnosta UaVL 6/2001 vp. Ne ovat tärkeitä huomioita tarkasteltaessa Suomen turvallisuuspolitiikan muotoutumista kokonaisuutena.

3.1.1. Turvallisuuspoliittinen toimintaympäristö

Suomi katsoo, että kylmän sodan päätyminen muutti Euroopan turvallisuuspoliittista tilannetta syvästi. Nykyisin valtioiden toimintaa ohjaavat yhä enemmän yhteinen arvoperusta sekä samankaltaiset yhteiskunnalliset ja taloudelliset tekijät. Suomi lähtee siitä, että jokaisella valtiolla on oikeus itse valita omat turvallisuusjärjestelynsä. Turvallisuuspoliittinen toimintaympäristö on edelleen jatkuvassa muutoksessa. Yhdeksi turvallisuuspoliittisten selontekojen avainsanaksi onkin syytä mainita muutos. Suomelle tärkeimpiä turvallisuuspoliittiseen toimintaympäristöön liittyviä tekijöitä

ovat Euroopan unioni, Venäjä ja NATO sekä asiakysymyksinä asevalvonta ja sotilaallinen kriisinhallinta. Ehkä hieman yllättäenkin vuoden 1997 selonteossa Euroopan unionin jäsenyyden todetaan olevan Suomelle enemmän ennen kaikkea turvallisuutta lisäävä tekijä kuin talouspoliittinen valinta. Taloudellisen yhdentymisen kautta saavutetaan turvallisuutta, joka on päämääränä. ”Taloudellinen ja poliittinen yhentyminen sitoo jäsenvaltiot keskinäiseen yhteistyöhön, riippuvuuteen ja yhteisvastuuseen, tekee syventyessään sodat niiden välillä mahdottomiksi...”, todetaan vuoden 1997 selonteossa. Unionin laajentumispolitiikka onkin Suomen mukaan lisännyt vakautta Euroopassa. Euroopan unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan luomisen tavoitteena on vuoden 2001 selonteon mukaan ”unionin yhteisten arvojen, etujen, riippumattomuuden ja koskemattomuuden turvaaminen sekä unionin jäsenmaiden turvallisuuden edistäminen”. Kun alunperin integraatiokehityksen tarkoituksena oli saavuttaa turvallisuutta etenkin taloudellisen yhteistyön ja riippuvuuden avulla, nyt turvallisuutta luodaan yhteisellä ulko- ja turvallisuuspolitiikalla, jonka tarkoituksena on suojella koettuja ja saavutettuja arvoja, kuten juuri yhteisiä taloudellisia intressejä. Sotilaallisella puolella painopiste on kriisinhallinnassa, joihin EU voi Nizzan huippukokouksen periaatteiden mukaisesti lainata NATO:n sotilaallista infrastruktuuria. Suomi pitää tärkeänä, että myös Euroopan unionin sotilaallisesti liittoutumattomat maat voivat osallistua NATO:n työhön, jonka päämääränä on palvella unionin kriisinhallintaoperaatioita. Huomattava ero 1997 ja 2001 selontekojen välillä on tässä kohtaa se, että vielä vuoden 1997 selonteossa painotettiin WEU:n merkitystä EU:n toimeenpanemien kriisinhallintaoperaatioiden toteuttajana. Uusimassa selonteossa todetaan yksiselitteisesti, että ”Länsi-Euroopan unionin (WEU) toiminta kriisinhallintatehtäviä hoitavana järjestönä päättyy”. Tilalle luodaan vuoteen 2003 mennessä yhteiset valmiusjoukot voimavaroineen ja institutionaalisine uudistuksineen. Vuoden 2001 selonteon perusteella jää kokonaan muutoin epäselväksi se, mikä WEU:n rooli tulevaisuudessa tulee olemaan. Suomi näkee NATO:n yhdeksi perustehtäväksi strategisen vakauden ylläpitämisen Euroopassa. Sen keskeinen rooli kriisinhallintavalmiuden ylläpitäjänä ja sotilaallisten operaatioiden suorittajana säilyy. Tällä hetkellä Suomi on tiiviissä yhteistyössä NATO:n rauhankumppanuusohjelmassa, jonka puolustusliitto on nostanut ydintehtäviensä joukkoon. Vuoden 2001 selonteossa todetaan, että ensisijainen toimintavaihtoehto eurooppalaisessa kriisinhallinnassa ovat operaatiot, joihin NATO:n rauhankumppanit NATO:n johdolla

osallistuvat. Suomi haluaa olla mukana kriisinhallintaoperaatioissa, koska kansainvälisten kriisien ratkaiseminen parantaa myös Suomen turvallisuusympäristöä ja siten myös suoraan Suomen turvallisuutta. Toisena syynä pidetään sitä, että kriisinhallintayhteistyön myötä kertyy sellaista kokemusta, josta on hyötyä myös oman kansallisen puolustuksen ja kriisivalmiuden ylläpitämisessä. Puolustusvaliokunta pitää vuoden 2001 selontekoa puutteellisena tältä osin siinä, ettei valtioneuvosto arvioi edellä kuvatun kehityksen vaikutusta Suomen puolustuspolitiikkaan eikä tee siitä poliittisia johtopäätöksiä. Erityisesti puolustusvaliokunta katsoo, että selontekoon olisi tullut liittää arvio Euroopan unionin puolustusulottuvuuden sitovuudesta ja sen vaikutuksista Suomeen. Suomen ”kolmannen tien” kulkeminen näyttäisi konkreetisoituvankin erityisesti varovaisessa suhtautumisessa sellaiseen, mikä edellyttäisi sitovuuden arviointia julkisesti. Tämä on juuri sitä turvallisuuspoliittista nuorallatanssia, mikä oli Suomelle omaleimaista jo kylmän sodan aikana. Julkilausuminen on vaikeaa.

Yhteiset kriisinhallintaoperaatiot edellyttävät yhteistoimintakykyä niihin osallistuvien joukkojen kesken. Tämän johdosta Suomi pitää tärkeänä kehittää sotilaallista yhteistoimintakykyään NATO-maiden kanssa sekä NATO- että EU-johtoisissa kriisinhallintatehtävissä. Suomi on tarjonnut unionin kriisinhallintaoperaatioiden käyttöön 1500 sotilasta, jotka varustetaan puolustusvoimien sodanajan varustuksella. Tuoreimman selonteon jälkeen tilanne on tosin muuttunut siltä osin, että nyttemmin Suomi on tarjonnut 2000 sotilasta, kuten ulkoasianvaliokunta huomauttaa. Näiden valmiusjoukkojen osalta puolustusvoimat yhdenmukaistuvat NATO-joukkojen kanssa suoraan. Osallistuminen kansainvälisiin sotilaallisiin harjoituksiin EU-jäsenyyden, pohjoismaisen yhteistyön ja NATO:n rauhankumppanuusohjelman pohjalta pyritään keskittämään Suomen lähialueille kansallisten intressien mukaisesti. Kukaan ulkopuolinen ei voi tietää varmasti, onko johtamis- ja asejärjestelmien yhdenmukaistamisen pääsyy juuri siinä, missä valtioneuvosto ilmoittaa sen olevan. Olisi liian suoraviivaista ja perustelematonta spekulointia väittää, että syy on ilman muuta valmiiksi laskelmoidussa tulevassa NATO-jäsenyydessä. Toki se voi siinä ollakin, mutta se on vain yksi mahdollisuus. Todistamisen taakka on heillä, jotka niin mahdollisesti väittävät. Muutoin keskustelu jää pelkän spekuloinnin varaan, mikä sinällään on kuitenkin arvokasta jo pelkästään keskustelun kannalta. Kuten tässäkin tutkielmassa

on todettu, Suomessa julkilausuminen sitoutumista vaativissa kysymyksissä on hyvin varovaista. Demokratian kannalta keskustelu on aina suotavaa.

Vuoden 2001 selonteossa uhrataan siviilikriisinhallinnalle runsaasti tilaa, mikä on huomattava ero vuoden 1997 selontekoon. Toisaalta vuonna 1997 valtioneuvosto antoi eduskunnalle erillisen kriisinhallinnan siviilivalmiuksia koskevan selonteon. Ulkoasianvaliokunnan mukaan olisi kuitenkin tärkeää, että laaja turvallisuuskäsite, mihin siviilikriisinhallinta erityisesti sisältyy, tulisi ottaa vieläkin konkreettisemmin huomioon turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa ratkaisuisa varsinkin niin, että eri hallinnonalojen yhteistyö tiivistyisi ja asioita valmisteltaisiin kokonaisvaltaisemmin. Samankaltainen kritiikki esiintyi laajempaan muutoinkin. Sekä puolustusvaliokunta että ulkoasianvaliokunta katsovat, että turvallisuuspoliittiset selonteot tulee jatkossa toteuttaa nykyistä enemmän parlamentaariselta pohjalta, missä näkökannat mahdollisimman laajalta alueelta tulevat huomioiduiksi. Valtioneuvosto näkee siviilikriisinhallinnan painopistealueiksi poliisitoimen, oikeusvaltion vahvistamisen, siviilihallinnon vahvistamisen sekä pelastustoimen. Samoin kuin osallistumisessa sotilaalliseen kriisinhallintaan, tässäkin on kyse kriisien ratkaisusta saatavasta turvallisuuslisästä myös Suomelle. Siviilikriisinhallinnan osalta Suomi varautuu luomaan erityisesti sellaista kapasiteettia, jota EU:n kehitystyö edellyttää. Suomi osallistuu siviilikriisinhallintaoperaatioihin YK:n ja sen erityisjärjestöjen sekä ETYJ:n, Euroopan neuvoston ja EU:n kautta. Siviilikriisinhallinnan tarkastelua tulisi laajentaa puolustusvaliokunnan mukaan ainakin siten, että uhka-analyyseihin lisättäisiin esimerkiksi rasismi ja ulkomaalaisvihamielisyys. Yleensäkin puolustusvaliokunta katsoo, että selonteossa pitäisi pyrkiä erottelemaan kaikki ne tekijät, joiden mukaan toimintalinja on valittu. Lisäksi olisi varauduttava vaihtoehtoisiiin strategioihin, mikäli keskeisten tekijöiden suhteen tapahtuu mainittavia muutoksia. Tämä pätee myös sotilaalliseen kriisinhallintaan.

Suomen kannalta välittömin turvallisuus- ja puolustuspoliittisen kehityksen seuranta-alue on Pohjois-Eurooppa ja Itämeren alue. Vuoden 2001 selonteossa todetaan, että ”Venäjän politiikka, Viron, Latvian, Liettuan ja Puolan EU-jäsenyysneuvottelut, EU:n pohjoinen ulottuvuus sekä NATO:n kumppanuus- ja laajentumisasiitika muokkaavat Pohjois-Euroopan ja Itämeren alueen turvallisuusympäristöä”. Suomi

pitää muita kuin sotilaalliseen vastakkaisasetteluun liittyviä tekijöitä suurimpina uhkina alueen vakaudelle. Tällaisia ovat erityisesti ympäristöongelmat ja ydinturvallisuuden liittyvät riskit. Ongelmien ratkaisun kannalta pidetään tärkeänä keskinäisen yhteistyön merkitystä. Toisaalta vuoden 1997 selonteossa Kuolan niemimaan sotilasstrategista merkitystä pidetään keskeisenä Venäjän strategisten ydinsukellusveneiden ja ydiniskukykyä suojaavien runsaiden tavanomaisten joukkojen sekä Venäjän Pohjoisen laivaston sijainnin vuoksi. Selonteon mukaan Venäjän strategiset sukellusveneet ovat Yhdysvalloille sen kansalliseen turvallisuuteen vaikuttava peruskysymys ja siksi se tuntee erityistä mielenkiintoa Kuolan aluetta kohtaan. Venäjälle, samoin kuin Norjalle, Barentsin alue on erityisen tärkeä myös sen arvokkaiden luonnonvarojensa takia. Norjan turvallisuuspolitiikka nojaa NATO:n jäsenyyteen, Pohjois-Norja on ollut NATO:lle ainakin tähän asti tärkeä alue sotilaallisen valvonnan ja ilmavoimien tukikohtien sijoittamisen kannalta. Norjassa herättää varsin todennäköisesti huolta NATO:n viimeaikaiset puheet vähentää panostusta Norjan suuntaan.

Itämeren strateginen tilanne on muuttunut hyvin merkittävästi kylmän sodan päättymisen jälkeen. Suomi pitää keskeisenä juuri sitä, että mahdollisessa konfliktitilanteessa idän ja lännen välinen rintamalinja on siirtynyt Itämeren eteläosista pohjoisemmaksi, aivan Suomen rajojen tuntumaan. Venäjä on menettänyt mahdollisuuden käyttää Baltian aluetta satama- ja lentotukikohtinaan sekä ilmatorjunta- ja valvonta-aseinaan. Sen puolustus tukeutuu Itämerellä ainoastaan ahtaaseen Suomenlahden perukkaan ja Kaliningradin alueelle, joista erityisesti jälkimmäinen kuitenkin edelleen korostaa Venäjän asemaa Itämerellä. Etelämpänä Itämerellä Suomi katsoo Saksan aseman korostuneen sen toimiessa keskeisenä koordinoijana uusien NATO-maiden liittämässä NATO-organisaatioon. Yleisesti todetaan, että siinä missä Venäjän asema Itämerellä vähenee, NATO:n asema kasvaa. Viimeisin esimerkki tästä oli Puolan liittyminen NATO:n jäseneksi. Tanskan salmien strateginen merkitys on muuttunut Venäjän puolustuksen siirtyessä pohjoisemmaksi. Keskeinen ongelmatilanne Itämeren alueen turvallisuuspoliittisessa tilanteessa on Suomen mukaan Venäjän ja Baltian maiden kahdenväliset suhteet, joiden ongelmat juontavat juurensa Neuvostoliiton aikakauteen. Venäjä on aikaisemmin ilmoittanut vastustavansa NATO:n laajentumista varsinkin entisen Neuvostoliiton alueelle ja on ilmoittanut ryhtyvänsä vastatoimiin, mikäli vastustuksesta huolimatta NATO laajenee

esimerkiksi juuri Baltian maihin. Nyt Venäjän suhtautuminen on lieventynyt, mutta joka tapauksessa se tuskin on mielissään Baltian maiden mahdollisesta NATO-jäsenyydestä. Suomi painottaa selonteissaan, että myös Itämeren alueella NATO:n ja Venäjän väliset suhteet ovat keskeinen tekijä Euroopan vakaudelle ja turvallisuudelle. Suomen kannalta erityisesti Viron tilanteen kehitys on merkittävää. Viron omana tarkoituksena on kehittää puolustuskykyään niin, että se kykenee ennakolta estämään maahan kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen. Toisin sanoen pelotekynnys pyritään saamaan riittävän vahvaksi. Tähän on kaksi tietä; omien puolustusvoimien kehittäminen riittävän vahvoiksi tai turvallisuustakuiden hankkiminen muualta. Suomi on tukenut Viron asevoimien kehittämistä ja yhdessä Pohjoismaat ovat edesauttaneet Baltian maiden EU-jäsenyysspyrkimyksiä sekä siihen liittyvää vakausta ja uudistuskehitystä. Uusimmasta selonteosta kuitenkin puuttuu Baltian maiden mahdollisen NATO-jäsenyyden vaikutusten arviointi Suomen turvallisuuspoliittiseen ympäristöön. Joni Malkamäen mukaan Suomi ei usko NATO:n laajenevan Baltiaan lähivuosina, minkä vuoksi puolustusvoimiakin on kehitetty lyhytnäköisesti kriisinhallinnan suuntaan, jolloin Suomelle tyypillinen massa-armeija-ajattelu on jätetty taka-alalle. Baltian maiden NATO-jäsenyys kuitenkin muuttaisi Suomen turvallisuuspoliittista asemaa merkittävästi ja aiheuttaisi paineita myös asevelvollisuusarmeijan lopullisen koon ja merkityksen arvioimiseen. (Malkamäki 2001, 24) Koska nyt näyttää jopa todennäköiseltä, että Baltian maat liittyvät läntiseen sotilasliittoon ehkä piakkoin, Suomella on kiire sopeuttaa turvallisuuspolitiikkaansa uuteen tilanteeseen. Tämän vuoksi on helppo todeta, että vuoden 2001 selonteossa tuon kaltaisen ongelman sivuuttaminen on vakava puute.

Venäjä on edelleen tärkeä suoraan Suomen turvallisuuspolitiikkaan vaikuttava tekijä. Suomi näkee Venäjän kehityksessä demokraattiseksi oikeusvaltioksi ja toimivaksi markkinataloudeksi epävarmuustekijöitä, joilla voi olla vaikutusta myös Suomeen. Suomi toteaa kolme pääuhkakuvaa, jotka voivat toteutua Venäjän epäsuotuisan kehityksen seurauksena:

- 1) Teknologiaperäinen ympäristökatastrofi
- 2) Venäjän ja Baltian maiden välien kiristyminen sekä
- 3) Venäjän uudistuspolitiikan epäonnistuminen, eristyminen sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikan suunnanmuutos.

Uhkakuvien toteutumisen välttämiseksi Suomi osallistuu vahvasti EU:n kautta Venäjän-strategian toteuttamiseen, mikä tähtää Venäjän kehitysongelmien monimuotoiseen tarkasteluun sekä pyrkimykseen saada Venäjä sitoutuneeksi Euroopan syvenevään yhteistyöhön. On huomionarvoista tässä yhteydessä todeta, että Yhdysvaltoihin kohdistuneiden terrori-iskujen jälkeen Venäjä on lähentynyt läntistä maailmaa aivan uudella tavalla terrorismin vastaisen taistelun yhteydessä. Suomen kahdenkeskinen yhteistyö Venäjän kanssa on myös tärkeässä asemassa, muun muassa ympäristöasioiden alueella. Sotilaalliselta kannalta merkittävää on Leningradin sotilaspiiriin sijoitettujen venäläisjoukkojen määrä ja laatu. Koska sotilaspiiri kuuluu nykyisin Venäjän ensi linjan sotilaspiireihin, sillä on etusija asevoimia kehitettäessä. Leningradin sotilaspiirin avainasema Venäjän puolustuksessa tukee sitä Suomen arviota, jonka mukaan maan ulko- ja turvallisuuspolitiikan tavoitteena on luultavasti yrittää lisätä Venäjän vaikutusmahdollisuuksia sen lähialuilla varsinkin, kun se kokee menettäneensä asemiaan Euroopassa NATO:n laajentumisen seurauksena.

Ruotsin turvallisuus- ja puolustuspolitiikka on kokenut suuren murroksen kylmän sodan jälkeen. Ruotsi ei pidä itseään vastaan kohdistuvaa laajamittaista hyökkäystä mahdollisena seuraavan kymmenen vuoden kuluessa (vuodesta 2001 lukien), kunhan se pitää uskottavaa puolustuskykyä yllä. Voimavaroja painotetaan asevoimien liikkuvuuden, tulivoimaisuuden ja niiden joustavan käytön kehittämisen suuntaan. Päämääränä on tällöin luoda ilmateitse ja rajoitetuin tavoittein suoritettavien sotilaallisten iskujen hyvä torjuntakyky. Ruotsin tavoitteena on, että vuoteen 2010 mennessä sen puolustusvoimat ovat kokonaisuudessaan yhteensopivat NATO-joukkojen kanssa. Valtioneuvoston vuoden 1997 selonteossa Suomi vielä katsoo Ruotsin lähtökohdan olevan sotilaallisessa liittoutumattomuudessa, jotta se voisi mahdollisen sodankin aikana pysytellä puolueettomana.

Yleiseurooppalaisen turvallisuuspoliittisen muutoksen seurauksena monet valtiot ovat alkaneet tarkastella uudesta näkökulmasta puolustusjärjestelyitään ja kansainvälisen yhteistyön toimintamuotojaan. Suomen näkemyksen mukaan kansainvälinen sotilaallinen yhteistyö kasvattaa valtioidenvälistä avoimuutta ja sitä kautta luottamusta sekä lisää kansainvälisen yhteistyön edellytyksiä välttää ja ratkaista sotilaallisia konflikteja. Suomi painottaa, että erityisesti edullisen geostrategisen sijainnin

omaavissa maissa puolustuspolitiikan painopisteenä on liikuteltavien ja nopean reaktiokyvyn joukkojen kehittäminen sekä muiden kriisinhallintavalmiuksien kehittäminen. Sama suuntaus näkyy myös Suomessa, vaikka maata tuskin voidaan pitää geostrategiselta sijainniltaan ihanteellisena. Selvää on, että NATO:n jäsenyyttä havittelevat maat pyrkivät erityisesti saattamaan puolustustaan yhdenmukaiselle tasolle NATO:n kanssa. Vaikka eri maissa ollaan vähentämässä asevoimien määrää, pyritään vastaavasti laatua parantamaan juuri muun muassa liikkuvuutta ja tulivoimaa lisäämällä. Erityisen merkittävänä pidetään yleisesti elektroniseen sodankäyntiin varautumista. Toisaalta Suomi pitää tärkeänä asevoimien teknologian kehittymisen rinnalla kulkevia asevalvonta- ja aseidenriisuntaprosesseja. Erityisesti Ottawan henkilömiinojen valmistamisen, käytön ja hallussapidon kieltävä sopimus saa vuoden 2001 selonteossa erikoista huomiota, vaikka Suomi ei olekaan sopimusta itse ratifioinut. Tämä selitetään sillä, että Suomella ei ole toistaiseksi taloudellisia eikä teknisiä edellytyksiä luopua miinoistaan ja korvata ne muilla asejärjestelmillä. Suomessa asevalvonta- ja aseidenriisuntaprosessit nähdään konflikteja estävinä ja lievittävinä keinoina, jotka vaikuttavat myös Suomen turvallisuuteen. Vuoden 2001 selonteko saa runsaasti kritiikkiä siitä, että se on kovin Eurooppa-keskeinen. Esimerkiksi ulkoasianvaliokunta toteaa, että ”selonteossa ei käsitellä kokoavasti Venäjän ja Yhdysvaltojen välisiä suhteita taikka suhteiden merkitystä Suomen, lähialueidemme ja Euroopan turvallisuudelle, eikä lainkaan Kiinan tai Lähi-Idän tilanteen merkitystä kansainvälisten suhteiden kehityksessä”. Tuo pitää paikkansa, mutta on todettava vielä kerran, että vuoden 2001 selonteko on tarkoitettukin väliraportiksi ja vasta vuonna 2004 on tarkoitus antaa seuraava laajamittaisempi ja perusteellisempi selvitys turvallisuuspolitiikasta. Turvallisuuspoliittisten selontekojen aikaväliä voi toki perusteellisestikin kritisoida liian pitkäksi.

3.1.2. Suomi toimijana Euroopan turvallisuuspoliittisessa muutoksessa

Turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön arvioinnin perusteella Suomi määrittelee oman turvallisuuspolitiikkansa kehittämisen ja ylläpitämisen tarpeet. Molemmissa selonteoissa määritellään yksiselitteisesti ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittisten toimien tähtäävän Suomen itsenäisyyden säilyttämiseen, toimintakyvyn takaamiseen

ja yhteiskunnan perusarvojen turvaamiseen kaikissa olosuhteissa. Suomen virallinen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen toimintalinja määritellään seuraavasti:

1. Uskottavan puolustuskyvyn ylläpitäminen ja kehittäminen.
2. Pysyttäytyminen vallitsevissa olosuhteissa sotilaallisesti liittoutumattomana.
3. Osallistuminen kansainväliseen yhteistyöhön turvallisuuden ja vakauden vahvistamiseksi YK:ssa, ETYJ:ssä, EU:ssa ja NATO:n rauhankumppanuuden puitteissa samalla pohjoismaista yhteistyötä painottaen.

Suomi arvioi toimintalinjansa toimivuutta jatkuvasti suhteuttaen sen eurooppalaisen turvallisuuskehityksen muutoksiin. Tärkein päämäärä on, että turvallisuuspoliittiset päätökset voidaan tehdä itsenäisesti ja että Suomella on kaikissa olosuhteissa parhaat mahdolliset keinot huolehtia turvallisuudestaan. Tällä hetkellä todetaan, että Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus tukee parhaiten vakautta Pohjolassa ja siten edistää parhaiten kansallista turvallisuutta. Huomio kiinnittyy siihen, mitkä voisivat olla niitä tekijöitä, jotka muuttaisivat nykyistä ”vallitsevaa olosuhdetta”? Niitä valtioneuvosto ei ole selonteissaan puntaroinut. Esimerkiksi puolustusministeri Enestamin mukaan mitään kiirettä Suomen mahdolliseen turvallisuuspoliittisen linjan muuttamiseen ei ole vaan asiaan voidaan palata vuoden 2004 selonteon tarkastelemisen yhteydessä, mikäli aihetta on (Keskisuomalainen, 20.12.2001). Ei olekaan ihme, että vuoden 2001 selontekoa voidaan kutsua myös ”aikalisäksi”. Suomi näkee turvallisuuden takaamiseen ja lisäämiseen käytettävistä keinoista kansainvälisellä yhteistyöllä olevan aivan ratkaisevan merkityksen. Tässä työssä pääpaino on Euroopan unionissa ja NATO:n kumppanuusyhteistyössä. Suomi voi osallistua sellaisiin sotilaallisiin kriisinhallintaoperaatioihin, joilla on YK:n turvallisuusneuvoston tai ETYJ:n valtuutus. Operaatioiden toimeenpanijoina voivat olla YK, ETYJ, EU tai NATO. Euroopan unionin merkitys Suomen turvallisuuspolitiikassa on kasvanut. Vuoden 2001 selonteossa todetaan, että ”osallistuminen unionin yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan täydentää ja kehittää Suomen kansallista turvallisuuspolitiikkaa”. Aktiivisella toiminnalla EU:ssa tällä sektorilla nähdään olevan Suomen vaikutusvaltaa lisäävä merkitys, mikä edistää maan turvallisuustavoitteita. NATO nähdään jatkossakin keskeisenä euroatlanttisen alueen sotilaallisena turvallisuusjärjestönä. Tätä kautta Suomi pitää luonnollisena, että se parantaa sotilaallisia kriisinhallintavalmiuksiaan ja yhteistoimintakykyään NATO:n kanssa rauhankumppanuusohjelman periaatteiden mukaisesti. Tarvittaessa Suomi on valmis tapauskohtaisesti osallistumaan NATO:n

johtamiin kriisinhallintatehtäviin. NATO:n laajentumiskysymyksessä Suomi pitää tärkeänä jokaisen maan oikeutta valita itse turvallisuusratkaisunsa. Laajentumisen tulee lisätä Euroopan turvallisuutta ja vakautta, eikä ratkaisulla saa aiheuttaa uuden rajalinjan ja etupiirijaon syntymistä. Pohjoismaisella yhteistyöllä on merkitystä erityisesti Itämeren alueella. Turvallisuuskysymyksissä vuoropuhelu erityisesti Ruotsin kanssa koetaan tärkeäksi.

Kansainvälisen yhteistyön ohella toinen tärkeä turvallisuuspoliittinen toimintakeino on kansallisen uskottavan puolustuskyvyn ylläpitäminen. Suomen puolustuspolitiikan ja maanpuolustuksen kehittämistä tarkastellaan maan geopoliittisen aseman ja historiallisten kokemusten perusteella. Puolustuskykyä mitoitetaan siten, että sillä turvataan maan alueellinen koskemattomuus, itsenäisyys ja kansalaisten elinmahdollisuudet kaikissa oloissa. Tavoitteena on, että vähintään maiden ydinalueiden koskemattomuus turvataan myös sodan kohdatessa. Puolustusvoimat ovat ennen kaikkea valtionjohdon turvallisuuspolitiikan toteuttamisen väline. Vuoden 1997 selonteossa todetaan, että ”Suomeen ei kohdistu sellaisia sotilaallisia uhkia, joiden ennalta ehkäisemiseen tai torjumiseen sotilasliiton turvallisuustakuut voitaisiin arvioida tarpeellisiksi”. Sotilaallinen liittoutumattomuus aiheuttaa kansalliselle puolustuskyvylle suuria vaatimuksia, koska sen on yksin tarvittaessa kyettävä torjumaan alueellisen koskemattomuuden loukkaukset tai hyökkäys maata vastaan. Vuoden 2001 selonteossa todetaankin otettavan huomioon avun vastaanottamisen valmiuksien luominen kriisitilanteita varten puolustusta kehitettäessä. Euroopan unionin jäsenyyden katsotaan nostavan kynnystä kohdistaa Suomea kohtaan painostusta ja toisaalta kriisitilanteessa se avaa mahdollisuuksia avun saamiseksi uhkien torjuntaan.

3.1.3. Suomen puolustus muutoksen tilassa

Suomen sotilaallisen puolustuksen kulmakivinä pidetään valtioneuvoston selonteossa uskottavaa kansallista puolustuskykyä, sotilaallista liittoutumattomuutta, alueellista puolustusjärjestelmää ja yleistä asevelvollisuutta. Mahdollisten kriisien kuvat ovat muuttuneet monivivahteisimmiksi kylmän sodan päättymisen jälkeen. Laajamittaista maahan tunkeutumista pidetään ensisijaisena uhkakuvana epätodennäköise-

nä. Puolustuksen suunnittelun painopiste onkin siirtynyt strategisten iskujen torjuntaan ja ennaltaehkäisyyn, mutta suunnittelussa otetaan huomioon kriisien ja uhkien mahdollinen toteutuminen myös perättäisinä tapahtumina. Tällöin lähdetään siitä, että ensimmäisenä jossain puhkeaa alueellinen kriisi, jolla on vaikutuksia myös Suomeen. Tämän jälkeen saattaa ilmetä poliittista, taloudellista tai sotilaallista painostusta Suomea kohtaan, mahdollisesti myös sotilaallisella voimankäytöllä uhkaamista ja jopa sen rajoitettua käyttöä. Seuraava uhkakuva on strateginen isku, jonka tarkoituksena on pakottaa valtionjohto haluttuihin ratkaisuihin kohdentamalla laimaannuttavia iskuja valtakunnallisesti tärkeisiin kohteisiin ja puolustusjärjestelmään. Viimeinen askel uhkakuvien ketjussa on laajamittainen hyökkäys, jonka päämääränä on joko strategisesti tärkeiden kohteiden valtaaminen tai Suomen alueen hyväksikäyttö kolmatta osapuolta vastaan. Uhkakuviin vastataan nostamalla tarpeelliseksi katsottu määrä puolustusvalmiutta esimerkiksi tehostamalla tiedustelua ja valvontaa sekä kutsumalla reserviläisiä palvelukseen. Puolustuksen kehittämisen tarpeet nähdään tärkeimpänä strategisten iskujen torjunnassa. Puolustusvoimien johtamisjärjestelmiä parannetaan toimintavarmuuden ja kansainvälisen yhteistyön tarpeet huomioiden. Liikkuvuuden ja tulivoiman osalta ensisijaisesti puolustusvoimien valmiusyhtymien joukkoja pyritään modernisoimaan. Puolustusvoimien kehittämisen pääpaino on maavoimissa siten, että sen katsotaan saavuttavan strategisen iskun ennaltaehkäisyn ja torjunnan kyvyn kuluvan vuosikymmenen loppuun mennessä. Maavoimissa erityistä huomiota saavat kolme rauhan ajan valmiusprikaatia. Ammattisotilaan näkökulmasta edellä esitetty uhkakuvien ketju saattaa olla paitsi sekava myös vajavainen. Esimerkiksi entinen ilmatorjunnan tarkastaja eversti Ahti Lappi olisi kaivannut uusimpaan selontekoon konkreettisempaa kuvailua siitä, miten vihollinen toimii ja mitä aseita se käyttää. Tämä helpottaisi hänen mukaansa puolustuskeinojen miettimistä. (Lappi 2001, Ilmatorjuntaupseeri)

Suomen sotilaalliseen puolustukseen olennaisesti vaikuttava tekijä on varusmiespalveluksensa suorittavan miespuolisen ikäluokan suuruus. Valtioneuvosto arvioi vuoden 2001 selonteossaan määrän pysyvän noin 80%:ssa myös tulevaisuudessa ja sen katsotaan riittävän puolustusjärjestelmän uskottavan ylläpidon tarpeisiin. Virallinen turvallisuuspoliittinen ajattelu lähtee siitä, että varusmiehiä ja siviilipalvelusmiehiä ei saa asettaa eriarvoiseen asemaan palvelusvelvollisuusvelvoitteen suhteen. Juuri tästä syystä on perusteltua tarkastella siviilipalvelusta osana turvallisuuspolitiikkaa, kuten

tässä tutkielmassa on tehty. Palvelusaikojen vertailussa tulee ottaa huomioon ainakin palvelusolosuhteet ja palvelusajan rasittavuus. Jotta riittävä varusmiespalveluksen suorittaneiden määrä varmistetaan, varusmiespalveluksen muotoja pyritään kehittämään siten, että hyvinkin erilaisista oloista palvelukseen astuvat nuoret voivat palvella varusmiehenä. Tärkein muutos reserviläisten asemassa aikaisempaan on, että operatiivisiin taistelujoukkoihin pyritään sijoittamaan vain alle 35-vuotiaita reserviläisiä. Tämä on mahdollista operatiivisten joukkojen tulivoimaa ja liikuntakykyä kehittämällä sekä toisaalta alueellisten yhtymien lukumäärää vähentämällä. Kyseinen muutos saa kritiikkiä osakseen ainakin kahdella tapaa. Ensinnäkin puolustusvaliokunta on huolissaan siitä, että erilaisten vapautusten ja ikäluokkien pienenemisen seurauksena alle 35-vuotiaita ei riitä tulevaisuudessa täyttämään operatiivisten joukkojen miehistötarvetta. Toisekseen eversti Lappi esittää huolensa alueellisen puolustusjärjestelmän puolesta, koska sotilaiden operatiivinen tiheys heikkenee huomattavasti miehistömäärän laskemisen myötä (Lappi 2001, Ilmatorjuntaupseeri). Voidaanko koko maata puolustaa entistä pienemmällä miesmäärällä, vaikka teknillistymisen ja liikkuvuuden paranemisen myötä sodankäynti ei välttämättä entisenkaltaisia massa-armeijoita tarvitsekaan? Liikuntakyvyn ja tulivoiman kehittämiseen kuuluu muun muassa tarkastelu taisteluhelikoptereiden soveltuvuudesta Suomen puolustukseen. Sodan kuva on muuttunut yhä teknologiapainotteisemmaksi. Tästä aiheutuu se, että kriisin aikana perustettavat joukot voivat vain hyvin rajoitetusti tukeutua siviiliyhteiskuntaan muun muassa materiaalitärkeiden osalta. Myös varsinainen sotavarustus vanhenee aikaisempaa nopeammin samasta syystä. Nämä tekijät aiheuttavat paineita puolustusbudjetin nostamiseksi nykyisestä. Vuoden 2001 selonteossa huomautetaan puolustuksen rahoituksen olevan yksi puolustuksen uskottavuuden mittareista ja toisaalta lähes kaikissa EU-maissa todetaan puolustusmäärärahojen lähteneen valuuttamääräiseen nousuun asevoimien vahvuuksien pienentämisestä huolimatta.

3.1.4. Yhteiskunta ja maanpuolustus kokonaisuutena

Yhteiskunnan eri alojen voimakas eriytyminen on aiheuttanut näiden keskinäistä riippuvuutta, mikä korostaa yhteiskunnan varautumisen välttämättömyyttä poikkeus-

oloihin. Suomi lähtee siitä, että Euroopan unionin jäsenyys ja kansainvälistyminen yleensä ovat parantaneet Suomen mahdollisuuksia sietää poikkeusoloja, koska maa voi tarvittaessa tukeutua syntyneisiin kansainvälisiin toiminnallisiin mahdollisuuksiin ja voimavaroihin. Varautuminen ei koske ainoastaan poikkeusoloja vaan myös normaalioloissa mahdollisesti tapahtuvia häiriöitä, esimerkiksi ympäristökatastrofeja maan lähialuilla. Kokonaismaanpuolustuksessa, joka käsittää yhteiskunnan kaikki osa-alueet, on siis kysymys laajan turvallisuuskäsitteen piiriin kuuluvista uhkakuivistä. Valtioneuvosto määrittelee vuoden 2001 selonteossa kokonaismaanpuolustuksen piiriin kuuluviksi seuraavat seikat: sotilaallinen maanpuolustus, taloudellinen maanpuolustus/taloudellinen turvallisuus, väestönsuojelu, sosiaali- ja terveydenhuolto, yhteiskunnan teknisten järjestelmien toimivuus, yleinen järjestys ja turvallisuus sekä maanpuolustustiedotus. Kokonaismaanpuolustus ei ole yksinomaan valtion tai kuntien yksinoikeus vaan sitä tukevat muun muassa erilaiset kansalaisjärjestöt. Toisaalta varautumisjärjestelmät pyritään tekemään johdetusti kokonaisuuksina sujuvuuden varmistamiseksi. Siirtyminen poikkeusoloihin näkyy varhaisessa vaiheessa sisäisen turvallisuuden ylläpidossa. Poliisin toimintaa priorisoidaan siten, että se keskittää voimavaransa vakavimpien yhteiskuntaa uhkaavien rikoksien torjumiseen. Tämä johtuu siitä oletuksesta, että poikkeusoloissa muun muassa omaisuusrikokset ja terroriteot lisääntyvät. Valtioneuvosto painottaa, että jo normaalioloissa poliisin toimintaa tulee tehostaa kansainvälistymisen lieveilmiönä kasvanutta huumausainerikollisuutta sekä siihen liittyviä omaisuus- ja väkivaltarikoksia vastaan. Toinen keskeinen sisäiseen turvallisuuteen liittyvä seikka on väestön suojaaminen. Keinoja ovat väestönsuojat, muut suojaa antavat rakenteet sekä väestön evakuoinnit. Erityisesti väestön evakuoinneissa väestönsuojelujärjestelyiden tulee toimia yhteistyössä sotilaallisen puolustuksen kanssa. Suomessa katsotaan, että valmius nopeisiinkin evakuointeihin tulee olla koko maassa. Tähän liittyy se, että jokaisella Suomen kunnalla on oltava valmius ottaa vastaan muualta siirrettyjä kansalaisia. Evakuoimissuunnitelmiin kuuluu myös ihmisten elinmahdollisuuksien kannalta välttämättömien tarvikkeiden ja palveluita tuottavien toimintojen siirtäminen uudelle alueelle. Vaikein tehtävä väestönsuojelussa on suojautuminen ydinsodalta tai ydinonnettomuudelta. Säteilysuojelun ilmoitetaan olevan kattavan, mutta esimerkiksi näytteiden tutkimiseen tarvittava laboratoriotoiminta on puutteellinen. Toinen hankala tekijä väestönsuojelussa on väestön ikääntyminen ja keskittyminen muutamiin asutuskeskuksiin, jolloin onnetto-

muusriskit nousevat. Keskeistä on, että Suomella tulee olla valmius ottaa vastaan apua poikkeusoloissa, mikäli sen omat voimavarat eivät riitä. Toisaalta Suomi on sitoutunut luomaan järjestelyt, joiden avulla se vastaavasti itse voi tarvittaessa lähettää apua katastrofialueille.

Yhteiskunnan kriisinsietokyvyn kannalta on ratkaisevaa, missä määrin huoltovarma ja varautunut se on poikkeusoloihin. Lisääntyneen kansainvälistymisen ja keskinäisen riippuvuuden myötä Suomen mahdollisuudet turvata huoltovarmuus itsenäisesti ovat heikentyneet. Toisaalta Suomi näkee, että kansainvälistyminen, etenkin Euroopan unionin jäsenyys, mahdollistaa jäsenvaltioiden voimavarojen hyödyntämisen tarvittaessa Suomen käyttöön. Unionilla itsellään ei ole omaa järjestelmää huoltovarmuuden saavuttamiseksi. Tätä Suomi pitää puutteena ja näkee, että huoltovarmuus tulee ottaa osaksi laajaa turvallisuuskäsitettä EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan alaisuuteen. Valtioneuvosto on vahvistanut huoltovarmuustavoitteet Suomen osalta siten, että ensisijaisena päämääränä on turvata omin voimin taloudellinen huoltovarmuus. On oltava riittävä valmius hyödykkeiden tuotantoon sekä jakelun ja ulkomaankaupan ohjaamiseen myös poikkeusoloissa. Varautumisen yleiseksi lähtökohdaksi on otettu tilanne, jossa kriisitilanteen oletetaan kestävän yhden vuoden. Konkreettisia huoltovarmuustoimenpiteitä ovat esimerkiksi merikuljetusten turvaaminen ylläpitämällä riittävästi Suomessa rekisteröityjä jäävahvisteisia aluksia sekä varmuusvarastot, esimerkiksi siemenviljan ja polttoaineiden osalta. Energiahuollossa on keskeistä, minkä polttoaineen varaan energiantuotantokapasiteetti lasketaan pitkällä tähtäyksellä. Esimerkkinä tästä, valtioneuvosto katsoo vuoden 2001 selonteossaan, että mikäli maakaasun osuus Suomen energiantuotannosta tulee merkittävästi kasvamaan, kuten saatetaan olettaa, eikä vaihtoehtoista kaasun hankintayhteyttä ole, jää maakaasun huoltovarmuuden perustaksi kevyen polttoöljyn varastointi. Samoin kotimaisten energialähteiden hyödyntämisen kehittäminen koetaan tärkeäksi. Tässä yhteydessä valtioneuvoston olisi ollut erittäin tärkeää pohtia myös ydinvoiman käyttöön sisältyviä riskejä kriisitilanteissa. Koska se ei kuitenkaan niin tehnyt, selontekoja kohtaan esitetty kritiikki esimerkiksi sotilaiden taholta niiden yleisluontoisuudesta ja politiikoinnista saa perusteita.

Valtioneuvosto korostaa tietoliikennejärjestelmiä. Nykyisin ne ovat keskeisiä, mutta myös erittäin herkkiä järjestelmiä kriisien aikana. Toimintavarmuuden perustana on toimiva perusinfrastruktuuri ja sitä täydentävät varajärjestelmät. Alan nopean kehityksen vuoksi valtioneuvosto pitää tärkeänä, että Suomesta löytyy jatkossakin riittävä tietotaitoa ja kilpailukykyistä teollisuutta tietotekniikan alalla. Ongelmana Suomessa on useiden tietoteknisten järjestelmien ulkomainen alkuperä ja niiden ohjaileminen maan rajojen ulkopuolelta. Sosiaalihuollon saralla valtioneuvosto kirjaa vuoden 2001 selonteossaan uhkatekijöiksi poikkeusolojen aikana häiriöt teknisissä järjestelmissä sekä sosiaaliturvan perusrakenteiden ja rahoituspohjan heikkenemisen. Lähtökohtana on, että kansalaisten perustoimeentulo kyettäisiin turvaamaan myös poikkeusoloissa. Poikkeusolojen aikana on mahdollista, että sosiaalitointa joudutaan kohdentamaan sen mukaan, missä tarve katsotaan muita suuremmiksi. Kotimainen puolustusmateriaaliteollisuus nähdään keskeisenä perustana Suomen puolustukselle. Tällä hetkellä puolustusmateriaaliteollisuus on varsin pientä eurooppalaisessa mittakaavassa ja tuonnin osuus on kasvanut. Tämä merkitsee uhkaa kriisitilanteissa. Vastauksena haasteeseen kotimainen teollisuudenala on etsinyt yhteistyökuvioita Pohjoismaista ja toisaalta sen on erikoistuttava aloille, joissa on mahdollista harjoittaa kilpailukykyisesti kansainvälistä vientiä. Puolustusvaliokunnan mielestä valtioneuvoston olisi tullut ottaa vuoden 2001 selonteossaan kantaa kansallisista, alueellisista tai olosuhteista johtuvista syistä tärkeiden strategisten valmiuksien kehittämiseen ja säilyttämiseen. Selonteossa asiaan puututaan vain korkeintaan hyvin yleisellä tasolla. Puolustusvaliokunta pitää puutteena myös sitä, ettei selonteossa käsitellä laajan turvallisuuden ja erityisesti sisäisen turvallisuuden piiriin kuuluvien kehittämistoimenpiteiden kustannuksia. Nämä osa-alueet kaipaavat sen mielestä perusteellisempaa selvitystyötä ja toisaalta uusien uhkien, kuten terrorismin, vaikutukset tulisi ottaa nykyistä paremmin huomioon.

4. Esimerkkitapauksena vuoden 2001 siviilipalveluslain hallituksen esitys ja valiokuntakäsittely

4.1. Siviilipalvelus osana turvallisuuspolitiikkaa

Ryhdyttäessä analysoimaan uuden siviilipalveluslain tiimoilta käytyä kädenvääntöä turvallisuuspolitiikan näkökulmasta, joudutaan tekemään valinta tai ainakin tarkentamaan tietyt keskeiset käsitteet vielä kerran. Toisella puolella on näkemys, jonka mukaan siviilipalvelus ei ole puolustuspolitiikkaa vaan ihmisoikeuskysymys ja vastaavasti toinen äärilaita edustaa päinvastaista mielipidettä. Esimerkiksi Amnesty International lähtee siitä, että ”työministeriön alaisuudessa toteutettavalla vaihtoehtoisella kansalaispalveluksella ei nimenomaan saa olla mitään tekemistä puolustuspolitiikan kanssa” (www.amnesty.fi/sv-palvelu.html). Tässä luvussa kysymystä tarkastellaan kuitenkin laajennetun turvallisuuskäsitteen puitteissa, jolloin siviilipalveluksen jättäminen irralleen siitä olisi kovin keinotekoista siitäkkin huolimatta, että mahdollisesti on niitäkin, jotka haluaisivat sitoa siviilipalveluksen tiukasti osaksi sotilaallista maanpuolustusta ja suppeaa turvallisuuspolitiikan käsitystä. Valtiovallan taholta siviilipalvelus on kytketty osaksi järjestelmää. Sen tarkoituksena on palvella valtion etuja riippumatta siitä, koetaanko järjestelmä rangaistuksenomaiseksi niitä kohtaan, jotka eivät valitse varusmiespalvelusta tai nähdäänkö siviilipalvelus vain välttämättömänä pahana estämään sitä, ettei Suomen katsottaisi polkevan ihmisoikeuksia. Siksi siviilipalvelus voidaan nähdä osana laajennettua turvallisuutta. Niinpä voisikin väittää, että ainoastaan totaalikieltäytyminen on yksilön kannalta selkeä valinta irtisanoutua valtion toimintapiirissä laajennetun turvallisuuskäsitteen puitteista. Kaikki asevelvollisuuteen liittyvät valinnat ovat siitä huolimatta poliittisia erityisesti valinnan suorittavalle yksilölle, koska valinnan kautta yksilö määrittää maailmankuvaansa hyvinkin pitkälle (Palonen 1985, 5). Toinen asia kuitenkin on, missä määrin yksilö itse tiedostaa valintansa ja pitää sitä tärkeänä. Siviilipalveluksen tulevaisuus on jossain määrin avoin, kuten ylipäätään yleisen asevelvollisuuden. Tämä johtuu siitä, ettei tulevaisuuden turvallisuuspoliittisista valinnoista ole varmuutta. Lähitulevaisuudessa ei kuitenkaan näy olevan mitään merkkejä siitä, että Suomelle tyypillisestä asevelvollisuusjärjestelmästä tultaisiin luopumaan. Vaikka maa liittoutuisi sotilaallisestikin, paras maanpuolustaja löytyy edelleen omasta

maasta, eikä ammattiarmeija ole missään tapauksessa yksiselitteisesti parempi vaihtoehto sotilaallisen maanpuolustuksen kannalta.

4.2. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi siviilipalveluslain muuttamisesta (HE 160/2000 vp)

Hallituksen esityksessä on keskeistä se, että siviilipalvelusaikaa ehdotetaan lyhennettäväksi 395 vuorokaudesta 362 vuorokauteen. Toinen tärkeä seikka on, että myös suomalaiset yksityisoikeudelliset yleishyödyllistä toimintaa harjoittavat yhteisöt sekä säätiöt voitaisiin hyväksyä siviilipalveluspaikoiksi ilman asetusmuutosta pelkästään työministeriön päätöksellä. Muita muutosehdotuksia ovat lomaoikeuksien määrän tarkistaminen lyhennettyä palvelusaikaa vastaavaksi sekä poistaa säännös alaikäisten asevelvollisten oikeudesta hakea siviilipalvelukseen ilman huoltajan suostumusta. Niin ikään hallitus esittää lakiin säännöstä, joka mahdollistaa työministeriön määrärahoista korvattavaksi palveluspaikalle siviilipalveluksen järjestämisestä aiheutuvat poikkeuksellisen suuret ja ennalta-arvaamattomat kustannukset. Lisäksi hallitus ehdottaa sisällytettäväksi lakiin jo voimassa olleita säännöksiä siviilipalvelusmiehen ylläpidosta ja muista etuuksista. Eduskunta antoi vastauksensa hallitukselle 8 päivänä joulukuuta 2000. Eduskunta ei hyväksynyt siviilipalveluksen lyhentämistä kuukaudella, mutta muilta osin hallituksen esitys tuli pääosiltaan hyväksytyksi uudeksi siviilipalveluslaiksi. Laki astui voimaan 1 päivänä tammikuuta 2001. (www.eduskunta.fi)

Seuraavaksi ryhdytään analysoimaan sitä, mihin hallitus perusti esityksensä, mitkä olivat argumentit, lähtötiedot, johtopäätökset, mahdolliset perusteet ja argumenttien rajaukset sekä tarkennukset. Liikkeelle lähdetään vuoden 2000 tilanteesta ja hallituksen arviosta silloisesta nykytilasta. Lopulta päädytään hallituksen esityksen yksityiskohtaisiin perusteluihin. Kursiivilla esitetyt lainaukset ovat otteita hallituksen esityksestä HE 160/2000 vp.

”Siviilipalvelus on perustuslain 127 §:n 2 momentin tunnustama laillinen valinta, joka keskeisesti perustuu perustuslain 11 §:ssä turvattuun uskonnon- ja omantunnonvapauteen. Siviilipalveluksen tarkoituksena on asevelvollisen vakaumusta kunn-

oittavan vaihtoehtoisen palvelumuodon tarjoaminen. Perustuslaissa ilmaistu yhdenvertaisuusperiaate edellyttää kansalaisilla olevan yhtäläiset oikeudet ja velvollisuudet suhteessa yhteiskuntaan.”

Lainauksen julkilausuttuna lähtötietona (data) voidaan pitää mainintaa siviilipalveluksen perustuslaillisesta olemuksesta, mikä takaa yksilölle uskonnon- ja omantunnon vapauden. Johtopäätöksenä (claim) tästä siis on, että siviilipalveluksen tarkoituksena on tarjota asevelvolliselle vaihtoehtoinen palvelumuoto, jolla pyritään takaamaan yksilön uskonnon- ja omantunnon vapauden toteutuminen. Miksi? Sitä ei ole julkilausuttu, tässä tutkielmassa argumentoinnin perustetta (warrant) yritetään hakea tulkitsemisen ja vasta-argumentoinnin kautta. Mitä tapahtuisi, jos siviilipalvelusmahdollisuutta ei olisi? Voisi ainakin olettaa Suomen kokevan ankaraakin painostusta kansainväliseltä yhteisöltä ja maan maine länsimaisena oikeusvaltiona kokisi pahan kolauksen. Warrant-käsite on siis eräänlainen siirtymäsääntö, joka legitimoii sen välin, mikä on kuljettava perustiedoista johtopäätöksiin, joten perusteen on oltava jokin uskottavaksi oletettava yleinen periaate, jotta argumentissa olisi järkeä (Summa 1996, 79). Lainauksen peruste (warrant) voisi olla siis se, että Suomi haluaa pysytellä kansainvälisesti tunnustettuna länsimaisena oikeusvaltiona, koska se on Suomen etujen mukaista. Suomi on sitoutunut voimakkaasti läntiseen maailmaan, se on normitettu osaksi länttä. Julkilausumattoman perusteen takaa voidaan löytää myös käsitys suomalaisesta identiteetistä, johon aikaisemmin viitattiin tässä tutkielmassa, ”me ja he”. Suomi haluaa kuulua ”meihin”, jolla tässä yhteydessä tarkoitetaan länsimaita. On korostettava vielä tässä yhteydessä, että Toulminin analyysimallissa perusteet ovat todellakin tulkinnallisia. On oltava jokin hypoteettinen järkevä olettamus, jonka pohjalle tässä tapauksessa analyysia siviilipalveluksesta käydystä kädenväännöstä voidaan lähteä rakentamaan. Olettamus voi osoittautua vääräksi tai sen oikeutta ei ehkä voida pätevästi todistaa. Joka tapauksessa sen avulla analyysissa päästään eteenpäin ja lopulta tutkielma saadaan nivotuksi tältä osin yhdeksi kokonaisuudeksi.

”Siviilipalveluksen kehittämisen tulee kuitenkin seurata vertailukelpoisesti varusmiespalveluksessa tapahtuvia muutoksia. (...) siviilipalvelusajan tulisi olla kestoltaan kohtuullisessa suhteessa varusmiespalvelukseen.”

Lähtötietona mainitaan vertailukelpoisuus ja johtopäätöksenä se, että siviilipalveluksen tulisi olla kestoaltaan kohtuullisessa suhteessa varusmiespalvelukseen. Tähän voi päteä sama peruste kuin edelliseenkin. Se ei ole enää pelkkä oletus, sillä kuten myöhemmin tässä luvussa ilmenee, Suomi on saanut osaksensa kansainvälistä kritiikkiä ja suoranaista painostusta juuri sen vuoksi, että asevelvollisuusjärjestelmä on katsottu tietyiltä osin epäoikeudenmukaiseksi. Hallitus haluaa kuitenkin tehdä tiettyjä poikkeuksia ja selittää, miksi itse järjestelmää ei voida pitää automaattisesti esimerkiksi siviilipalvelusmiehiä syrjivänä, vaikka lähtökohtana se pitää itsekin sitä, ettei siviilipalvelus saisi olla rangaistuksenomainen varusmiespalvelukseen verrattuna. Pelkkä palveluksen keston pituus ei nimittäin ole hallituksen ainoa mittari sen arvioidessa vuoden 2000 tilannetta. Niinpä esityksessä onkin lukuisia seikkoja, joiden avulla varusmiespalveluksen ja siviilipalveluksen kokonaisrasittavuutta on pyritty arvioimaan ja samalla legitimoimaan siviilipalveluksen pituus tai paremminkin hallituksen esittämä pituus verrattuna varusmiespalvelukseen. Seuraavassa hallitus tarkastelee palvelusmuotojen suhdetta ikään kuin varusmiesten kokonaisrasittavuuteen vaikuttavien tekijöiden kautta:

”Siviilipalvelusjärjestelmä ei sisällä kertausharjoituksia. (...) Työpalvelupaikoista riippuen siviilipalvelusmiehillä voi olla mahdollisuus asua palvelusaikana kotipaikkakunnallaan, mahdollisesti kotonaan tai perheensä kanssa. Siviilipalvelusmiehen viikonloppuvapaiden määrä riippuu hänen palveluspaikastaan. (...) Varusmiesten palveluspäivä on kestoaltaan pidempi kuin siviilipalvelusmiehillä. Maastoharjoitusten aikana varusmies on käytännössä palveluksessa vuorokauden ympäri. Varusmiehillä on keskimäärin kerran viikossa mahdollisuus poistua illalla varuskunta-alueelta iltalomille. (...) Varusmiesten palvelusaikojen muuttamisen jälkeen vähintään aikaisemman tasoiset tiedot, taidot ja valmiudet annetaan varusmiehille entistä tehokkaammin aikaisempaa lyhyemmässä ajassa.”

Vaikka hallitus korostaa moneen otteeseen, että liian pitkälle menevien yleistysten teko eri palvelusmuotojen välillä on mahdotonta, koska niiden välillä ja sisällä ilmenee niin suuria poikkeamia, yllä olevassa lainauksessa se kuitenkin yleistää varsin selvästi. Samankaltainen argumentointi on havaittavissa etenkin niissä tapauksissa, joissa on pyritty osoittamaan siviilipalveluksen lyhentäminen tarpeettomaksi. Koska

hallituksen esityksen tässä kohdassa nimenomaisesti pyritäänkin tarkastelemaan palvelusmuotoja varusmiespalveluksen kokonaisrasittavuuden näkökulmasta, on luonnollista, että hallituksen alkuperäisen vaatimuksen suhteen ristiriitaisetkin argumentit tulevat esille. Tämä saattaa olla ilmentymä siitä, että hallitus haluaa osoittaa todellakin tarkastelevansa kysymystä mahdollisimman monipuolisesti. Samalla sen on helpompi ottaa vastaan kritiikkiä niiltä tahoilta, jotka pitävät siviilipalveluksen lyhentämistä tarpeettomana.

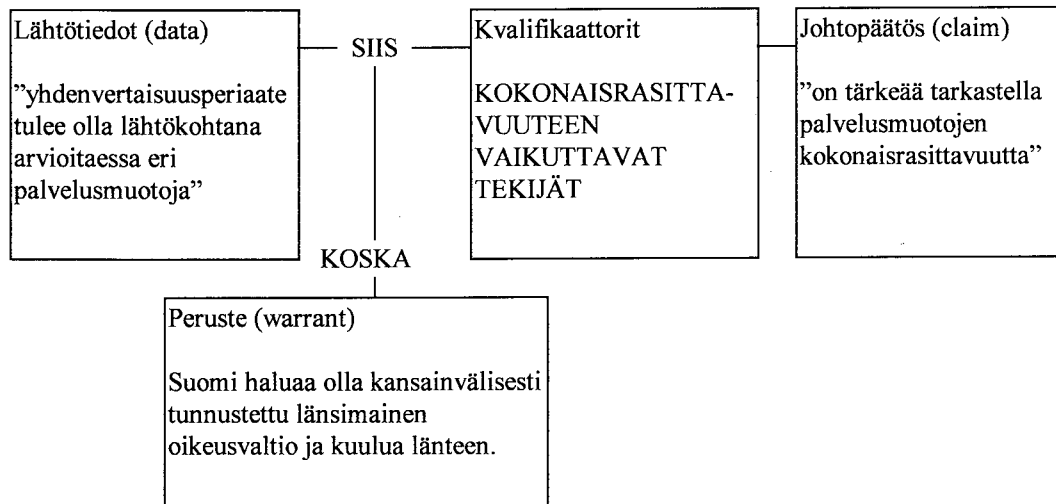
4.3. Hallituksen arvio nykytilasta (vuosi 2000)

Varusmiesten koulutus- ja palvelusaikajärjestelmän uudistamisen myötä vuonna 1998 lyhin palvelusaika miehistötehtäviin koulutettavilla on nykyisin 180 vuorokautta, eräisiin erikoistehtäviin koulutettavilla 270 vuorokautta ja aliupseereiksi tai upseereiksi koulutettavilla 362 vuorokautta. Aseettoman varusmiespalveluksen pituus säilyi 330 vuorokautena. Nämä muutokset merkitsivät sitä, että varusmiesten keskimääräinen palvelusaika lyheni noin 9,5 kuukaudesta noin 8,5 kuukauteen. Miehistötehtäviin koulutettavien vuorokausimäärä lyheni huomattavasti, mutta toisaalta johtajakoulutuksen saavien palvelusaika kasvoi kuukaudella. Hallituksen esityksen mukaan arviolta 50 prosenttia varusmiehistä saa 180 vuorokauden koulutuksen ja noin 35 prosenttia palvelee 362 vuorokautta. Edelliset seikat huomioiden hallitus toteaa siviilipalveluksen olevan pituudeltaan yli kaksinkertaisen lyhimmän palvelusajan puolustusvoimissa suorittaviin verrattuna ja yli puolitoistakertainen keskimääräiseen palvelusaikaan nähden. Niinpä se esittää toistamiseen seuraavaa:

”Eri palvelusmuotoja tulee verrata yhdenvertaisuuden ja syrjintäkiellon näkökulmasta. Yhdenvertaisuuskysymyksen ydin on perinteisesti tiivistynyt arvioon kokonaisrasittavuudesta. Perustuslakivaliokunta on korostanut vertailussa kokonaisvaltaista tarkastelutapaa (PeVL 10/1985 vp), jonka mukaan huomioon otettavia seikkoja ovat esimerkiksi palveluksen fyysinen ja psyykkinen rasittavuus, palvelusajan pituus, työ- ja koulutusajan menetys, erottaminen perheestä ja muusta totutusta ympäristöstä sekä palvelukseen sisältyvät asuinpaikan ja liikkumisvapauden rajoitukset. Rasittavuusarvioon vaikuttaa myös varusmiespalvelun sisällä tapahtunut eriytyminen. (...)

Eri palvelusmuotoja keskenään verrattaessa ei voida mekaanisesti tarkastella ainoastaan palveluksen pituutta vaan palveluksen sisältöön ja koko palvelusaikaiseen elämäntilanteeseen pitää kiinnittää huomiota.”

Hallitus rinnastaa yhdenvertaisuuden periaatteen ja kokonaisrasittavuuden käsittepariksi, joiden pohjalta se arvioi koko esitystään siviilipalveluksen lyhentämisestä. Idea voidaan kiteyttää seuraavaan lauseeseen: koska yhdenvertaisuusperiaate tulee olla lähtökohtana arvioitaessa eri palvelusmuotoja, on tärkeää tarkastella palvelusmuotojen kokonaisrasittavuutta. Jo luvun alussa esitettiin hypoteettisesti se, mikä voisi olla perusteena (warrant) ylipäättään sille, miksi siviilipalvelusjärjestelmä on olemassa vaihtoehtoisena palvelusmuotona varusmiespalvelukselle. Kun tässä kohtaa lähtötietona (data) pidetään yhdenvertaisuusperiaatetta ja johtopäätöksenä (claim) palvelusmuotojen kokonaisrasittavuuden tarkastelemisen välttämättömyyttä, saadaan argumentin anatomiaan lisäväriä ottamalla huomioon ne luetellut seikat, mitä hallitus pitää keskeisenä kokonaisrasittavuuden kannalta. Niitä voidaan pitää tarkennuksina sille, missä oloissa lähtötiedon ja johtopäätösten väliin jäävä siirtymä on mahdollinen (vrt. Summa 1996, 79). Eli toisin sanoen, yhdenvertaisuus toteutuu, kunhan kokonaisrasittavuuteen vaikuttavat seikat otetaan huomioon palvelusaikoja määriteltäessä. Noita seikkoja voidaan kutsua Toulminin analyysimallia mukaillen joko tarkennuksiksi (qualifier) tai varauksiksi (rebuttals) riippuen siitä, annetaanko siirtymävaiheen toteutumiselle jokin tietty ehto vai jokin todennäköisyys, missä oloissa siirtymävaiheella on suuremmat tai pienemmät mahdollisuudet toteutua (vrt. Toulmin 1958, 101-105). Tässä tutkielmassa käytetään termiä kvalifikaattorit. Ajatusta voidaan havainnollistaa seuraavalla kaaviolla, missä kokonaisrasittavuuteen vaikuttavien tekijöiden keskeinen merkitys hallituksen esittämässä argumentoinnissa tulee esille:

Kokonaisrasittavuuttakin on kuitenkin hallituksen mukaan vaikea arvioida: *"Palvelumuotojen kokonaisrasittavuuden vertailua hankaloittaa se, että molemmissa palvelumuodoissa on vaativuudeltaan ja fyysiseltä ja henkisesti rasittavuudeltaan hyvinkin erilaisia palvelumahdollisuuksia."* Edelleen hallitus arvioi kokonaisrasittavuutta vertailemalla varusmiespalveluksen ja siviilipalveluksen eroja: *"Aseellisessa palveluksessa painottuvat erityisesti fyysinen rasittavuus ja palvelukseen sisältyvät siviilipalvelusta suuremmat henkilökohtaisen vapauden rajoitukset samoin kuin kertausharjoitusmahdollisuus."* Toisaalta hallitus toteaa perään, että valtaosa pisimmän palvelusajan suorittavista varusmiehistä on valinnut sen vapaaehtoisesti. Tämä lieventää painetta olla huomioimatta sitä, että pisin varusmiespalvelusaika kasvoi kuukaudella. *"Siviilipalveluksen kokonaisrasittavuutta usean siviilipalvelusmiehen osalta lisää tällä hetkellä palvelupaikkapula..."* Siviilipalvelusmiesten osittainen palvelupaikkapula on olennainen palveluksen sisällä oleva eroavaisuus sen lisäksi, että palvelustehtävät saattavat olla hyvinkin erilaisia.

Hallitus pyrkii tarkastelemaan kokonaisrasittavuutta varsin monipuolisesti, eikä voida ainakaan suoraan kirjoitetusta tekstistä osoittaa, että teksti olisi jompaa kumpaa palvelusvaihtoehtoa yksipuolisesti suosivaa. Kuitenkin täytyy pitää mielessä hallituksen alkuperäinen esitys, jonka keskeisenä sanomana on vaatimus siviilipalveluksen lyhentämisestä kuukaudella. Niinpä voidaan perustellusti lähteä siitä oletuksesta, että julkilausumattomat perusteet (warrants) ovat siviilipalveluksen lyhentämisen suhteen myönteisiä. Kvalifikaattorit pyrkivät paitsi antamaan ehtoja sille, missä oloissa pe-

rusteet legitimoivat siirtymävaiheen lähtötiedoista johtopäätöksiin, mutta myös tukemaan perusteita. Siksi on tarkasteltava, miten hallituksen arviot kokonaisrasittavuuteen vaikuttavista tekijöistä vahvistavat sitä näkemystä, että siviilipalvelusta tulisi lyhentää. Tähän mennessä esille tulleesta hallituksen tekstistä tällainen seikka on selvästi maininta siitä, että siviilipalvelusmiehiä vaivaa palveluspaikkapula. Myös väite siitä, että valtaosa 12 kuukautta palvelevista varusmiehistä valitsee palvelusaikansa vapaaehtoisesti, voidaan tulkita siviilipalvelusajan lyhentämistä kannattavaksi seikaksi. Tekstissä on paljon mainintoja varusmiespalveluksen rasittavuuteen liittyen. Hallituksen esityksen sisältö huomioiden niidenkin voidaan katsoa tukevan perusteita siten, että keskimääräinen 8,5 kuukauden varusmiespalvelus tai lyhin ja yleisin puolen vuoden palvelus on hallituksen näkemyksen mukaan rasittavuudeltaan samassa suhteessa kuin olisi 12 kuukauden siviilipalvelus.

”Palvelusaikojen erot eivät saisi muodostua niin huomattaviksi, että yksilöiden mahdollisuus noudattaa vakaumustaan tosiasiallisesti huomattavasti vaikeutuu tai jopa kokonaan estyy. (...) Kokonaiskestoajan merkitystä ei voi eikä tule vähätellä vertailtaessa palvelusaikojen kokonaisrasittavuutta. Palvelusajan pituuden ratkaisemiseksi, kuinka kauan asianomainen henkilö on poissa työelämästä, ansiomahdollisuuksien piiristä, opiskelusta ja myös normaalista perhe-elämästä.”

Kuten hallitus jo aikaisemmin totesi, sen mielestä palveluksen kokonaiskesto ei yksinään saa määrätä kokonaisrasittavuutta, mutta merkittävimpana tekijänä hallituksen voidaan katsoa sitä kuitenkin pitävän, koska juuri siviilipalveluksen lyhentäminen on hallituksen esityksen keskeinen vaatimus. Voisiko hallitus oikeastaan selvemmin enää tuoda esille sitä, että se pitää siviilipalvelusta palvelusmuotojen kokonaisrasittavuuden kannalta liian pitkänä? Toulminin malli ja lähtötiedot mielessä pitäen vastaus on pyöreästi kyllä ja ei, mahdollisesti myös ehkä. Kyllä siinä mielessä, että julkilauseutusta tekstistä kanta suorastaan ponnahtaa esille. Vastaus on ei, mikäli hallituksen katsotaan olevan pakotettu esittämään siviilipalveluksen lyhentämistä ulkopuolisen painostuksen ollessa niin voimakasta, ettei Suomi voi olla taipumatta lyhentämisen kannalle. Koska ei voida olla varmoja hallituksen sisäisestä riippumattomasta mielipiteestä, vastauksena voi olla myös ehkä. Onko esitys siviilipalveluksen lyhentämisestä Suomen omissa käsissä toteutettavaa turvallisuuspolitiikkaa vai ulkopuolisen

painostuksen tulosta? Suomi ottaa huomioon kansainvälisten järjestöjen ja elimien siviilipalveluksen pituutta koskevat suositukset. Tämä tulee esille hallituksen todeksessa, että ”niiden yhteinen sanoma voidaan tiivistää ajatukseen, jonka mukaan siviilipalveluksen tulee olla kohtuullisessa suhteessa varusmiespalvelukseen, jotta sitä ei voida pitää rangaistuksenluonteisena”. Hallitus huomio esimerkinomaisesti Amnesty Internationalin, joka on adoptoinut suomalaisia totaalikieltäytyjiä juuri siitä syystä, että se pitää Suomen siviilipalveluksen pituutta rangaistuksenomaisena. Näyttäisi siis siltä, että hallitus on jossain määrin taipunut kansainvälisen painostuksen alla lyhentämisen kannalle. Ainakin osittain lyhentämisalioite voidaan selittää sillä ja alussa mainittu oletus julkilausumattomasta perusteesta näyttäisi saavan tukea. Hallitus ei halua vaarantaa Suomen kansainvälistä asemaa siviilipalvelusajan vuoksi. Kysymykseksi jää, missä määrin hallituksen sisällä todella ollaan riippumattomasti sitä mieltä, että siviilipalvelusaika on liian pitkä.

4.4. Hallituksen esitys siviilipalveluksen lyhentämisestä: asian valmistelu ja yksityiskohtaiset perustelut

Kuten luvun alussa jo käy ilmi, hallituksen esityksessä siviilipalveluksen lyhentäminen 395 vuorokaudesta 362 vuorokauteen ei suinkaan ole ainoa ehdotettu muutos voimassa olleeseen siviilipalveluslakiin. Muita muutosesityksiä ovat muun muassa pyrkimys lisätä siviilipalveluspaikkoja mahdollistamalla entistä laajemmin erilaisten yhdistysten ja yhteisöjen pääsyä siviilipalveluspaikan tarjoajiksi. Muiden muutosesitysten käsitteleminen tämän yksityiskohtaisemmin tässä tutkielmassa olisi kuitenkin sikäli hedelmätöntä, että yleinen ilmapiiri näiden osalta on ollut myönteinen ja melkoisen yksimielinen. Toki olisi aiheellista muissa yhteyksissä pohtia tarkemmin sitä, mistä moinen yksimielisyys saattaisi johtua.

4.4.1. Asiantuntijoiden ja työryhmien käyttö

Työministeriö nimitti heinäkuussa 1999 selvitysmieheksi professori Jukka Kekkonen, jonka tehtäväksi annettiin siviilipalvelusjärjestelmän epäkohtien kartoittaminen ja parannusehdotusten tekeminen. Lisäksi työministeriö asetti kaksi työryhmää, joiden

tehtävänä oli tarkastella muun muassa siviilipalvelusmiesten asumisjärjestelyjä ja kurinpitoon liittyviä ongelmia ja esittää niihin parannusehdotuksia. Hallitus pyysi kirjalliset lausunnot selvitysmiehen raportista usealta eri taholta, joiden toimenkuvaan siviilipalvelusjärjestelmä jollain tavoin liittyy. Näiden lausuntojen pääkohdat se on kirjannut esitykseensä uudesta siviilipalveluslaista. Selkeitä eroja eri lausunnonantajien välillä on havaittavissa kannanotoissa siviilipalveluksen pituudesta ja siviilipalvelusoikeuden laajentamisesta koskemaan myös sodan ajan olosuhteita. Esimerkiksi ulkoasianministeriö ja Aseistakieltyjäliitto ry kannattivat siviilipalvelusajan lyhentämistä sekä siviilipalvelusoikeuden laajentamista kriisioloihin, kun vastaavasti pääesikunta pidentäisi siviilipalvelusaikaa kuukaudella sekä vastustaa vain jonkin ryhmän yksipuolista vapauttamista sodan ajan aseellisista tehtävistä. Siviilipalveluksen pidentämistä pääesikunta perustelee varusmiespalvelun nettotyöpäivien lukumäärällä ja kokonaisrasittavuudella. Tässä kohtaa hallitus ei erikseen mainitse, miksi useat lausunnonantajat kuitenkin kannattavat siviilipalveluksen lyhentämistä ja siviilipalveluksen laajentamista koskemaan myös kriisi-aikaa.

4.4.2. Hallituksen nimeämät yksityiskohtaiset perustelut

”Perustuslaissa ilmaistu yhdenvertaisuusperiaate ja Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset edellyttävät yhdenvertaista kohtelua eri palvelusmuotoja suorittavien asevelvollisten palveluehdoissa. (...) Keskimääräinen palvelusaika lyheni noin 9,5 kuukaudesta noin 8,5 kuukauteen. Kuten jo yleisperusteluissa on todettu, oikean siviilipalvelusajan arvioinnissa tulee vertailla siviilipalveluksen ja varusmiespalveluksen kokonaisrasittavuutta. Sekä varusmiespalveluksen että siviilipalveluksen sisällä on kuitenkin niin suuria eroja, että palvelusten kokonaisrasittavuutta ei voida millään tavalla suoraan laskennallisesti määrittellä. Varusmiespäivien laskennallista muuttamista kahdeksantuntisiksi työpäiviksi ei voida pitää ratkaisevana tai edes lähtökohtana eri palvelusmuotojen kokonaisrasittavuutta arvioitaessa. Varusmiespalveluksen toteuttamisen sisäisistä eroavaisuuksista johtuen siviilipalveluksen ja varusmiespalveluksen välisen rasittavuusarvioinnin vertailukohtana tulee pitää lähinnä yleisintä kuuden kuukauden varusmiespalvelusaikaa tai vaihtoehtoisesti keskimääräistä palvelusaikaa.”

Tuntuisi nopeasti ajateltuna luonnolliselta, mikäli hallitus käyttäisi keskeisenä lähtökohtana siviilipalveluksen lyhentämisessä kuukaudella sitä, että varusmiesten keskimääräinen palvelusaika lyheni juuri kuukauden verran. Näin se ei kuitenkaan tee vaan toteaa palvelusmuotojen välillä olevan niin suuria eroja, ettei kokonaisrasittavuutta voida suoraan laskennallisesti määritellä. Hallitus painottaa erityisesti varusmiespalveluksen sisäisiä eroavaisuuksia, vaikka siviilipalveluksen sisällä on aivan samoin paljonkin toisistaan eroavia palvelustehtäviä. Se huomauttaa lisäksi, että siviilipalveluksen pituutta on perusteltu jo ennen vuotta 1998 varusmiesten pitkillä palveluspäivillä, kuusipäiväisillä työviikoilla, raskailla palvelustehtävillä, jne. Siksi kukaan se ei pidä perusteltuna, että varusmiespalveluksen uudistamisen jälkeen noita samoja perusteluita edelleen käytettäisiin. Sen sijaan hallitus pitää esityksessään varusmiesten maastopäivien lisäämistä, iltakoulutuksen lisäämistä ja lauantaipalveluksen pidentämistä uusina, joskin kokonaisrasittavuudeltaan vähäisinä, erityistä rasittavuutta lisäävinä tekijöinä. Käytännössä niillä ei siis ole muuta merkitystä kuin korkeintaan vaikutusta siihen, ettei hallitus esitä siviilipalveluksen lyhentämistä enemmän kuin kuukaudella.

”Varusmiespalveluksen kokonaisrasittavuutta lisää kertausharjoitusmahdollisuus. On kuitenkin otettava huomioon, että vaikka kuusi kuukautta palvelevat voidaan kutsua yhteensä 40 päivän kertausharjoituksiin, tämä on suurelle osalle lyhimmän varusmiespalveluksen suorittaneista vain teoreettinen mahdollisuus.”

Edellinen lainaus voidaan katsoa tyypilliseksi hallituksen argumentoinnissa esittämäksi kvalifikaattoriksi, koska varusmiesten mahdollisuus joutua pitkäänkin kertausharjoitusputkeen kyllä myönnetään, mutta sitä pidetään suurimmalle osalle ainoastaan teoreettisena. Tämä lausuma on selvästi hallituksen siviilipalveluksen lyhentämiseen tähtäävää argumentointia lieventävä. Myönnytys voimassa olevan tilanteen säilyttämisen suuntaan, mutta kuitenkin maininta ”vain teoreettisesta mahdollisuudesta” osoittaa sen, että alkuperäinen siviilipalveluksen lyhentämisa vaatimus on edelleen voimassa. Samoin hallituksen toteamus eräistä uusien varusmiesten palvelusaikojen jälkeisistä kokonaisrasittavuutta lisäävistä tekijöistä voidaan nähdä myöskin argumentointia pehmentävinä seikkoina. Merkittävää on myös se, että hallitus huomioi ainoastaan 6 kuukautta palvelevien kertausharjoitusmahdollisuuden

varusmiesten kokonaisrasittavuutta lisäävänä tekijänä, vaikka aikaisemmin se ilmoitettiin, että kokonaisrasittavuuden vertailukohtana tulee käyttää joko kuuden kuukauden palvelusaikaa tai vaihtoehtoisesti keskimääräistä 8,5 kuukauden palvelusaikaa.

”Yleisimmän koulutusajan lyhentäminen kahdeksasta kuuteen kuukauteen on selkeästi kokonaisrasittavuutta vähentävä seikka. Palveluksen jatkaminen 9-12 kuukauteen asti on useimmille varusmiehille oma-aloitteisuuteen ja vapaaehtoisuuteen perustuva asia.”

Kuten jo aiemminkin on käynyt ilmi, hallituksen mukaan uuteen varusmiesten koulutusjärjestelmään sisältyvät kokonaisrasittavuutta lisäävät seikat, kuten lisääntyneet metsäpäivät ja lauantaikoulutuksen lisääntyminen ovat vain hieman kokonaisrasittavuutta lisääviä tekijöitä. Tähän kytkeytyy hallituksen väite siitä, että varusmiesten palveluspäivien muuttamista laskennallisesti kahdeksantuntisiksi työpäiviksi ei voida lähtökohtaisesti pitää ratkaisevana eri palvelumuotojen kokonaisrasittavuutta arvioitaessa. Palvelusaika paljastuu siten lopullisesti merkittävimmäksi julkilausutuksi perusteeksi tai Toulminin mallin mukaisesti lähtökohdaksi vaatimukselle siviilipalvelusajan lyhentämiseksi. Huomioitavaa on myös se, että 9-12 kuukautta palvelevien varusmiesten omaa aloitteellisuutta jatkaa palvelustaan käytetään yhtenä lähtökohtana sille, että siviilipalvelusaikaa tulisi lyhentää tai ainakin sillä tehdään tyhjäksi se, että 9-12 kuukauden mittaisella varusmiespalveluksella olisi merkitystä arvioitaessa siviilipalveluksen pituutta. Toisin sanoen siviilipalveluksen lyhentämisen vaatimusta legitimoidaan myös sillä, että osa varusmiehistä palvelee vapaaehtoisesti enemmän kuin kuusi kuukautta. Mitä tapahtuisi, jos yli kuusi kuukautta palvelevia puolittain vapaaehtoisia ei löytyisikään enää merkittävässä määrin? Puolustusvoimien olisi joka tapauksessa koulutettava tietty määrä henkilöitä vaativimpiin tehtäviin. Tältä osin hallituksen esittämältä siviilipalveluksen lyhentämistä vaativalta argumentoinnilta putoaisi perusta. Jos varusmies- ja siviilipalvelus halutaan asettaa vastakkain, kuten siviilipalvelua suppean turvallisuuskäsitteen näkökulmasta ajattelevat helposti tekevät, voitaisiin havaita paradoksi, missä vapaaehtoisesti varusmiespalveluaan yli kuusi kuukautta käyvät tulevat tukeneeksi tietäen tai tietämättään vaatimuksia lyhentää siviilipalvelusaikaa. Kun edelleen oletetaan hallituksen siviilipalveluksen lyhentämistä vaativan argumentoinnin perusteena (warrant) olevan Suomea kohtaan ulkopuolelta

tulevan painostuksen, asettuu edellä mainittu hallituksen maininta yli kuusi kuukautta palvelevien vapaaehtoisuudesta säätämään niitä ehtoja, jotka mahdollistavat lähtötiedoista johtopäätöksiin siirtymisen. Mutta vapaaehtoisuuden korostaminen voidaan nähdä myös aivan puhtaaksi pyrkimykseksi legitimoida siviilipalveluksen lyhentämisvaatimusta omalle kohdeyleisölle, tässä tapauksessa eduskunnalle. Aivan hyvin ylipäättään kaikki esitetyt palvelusmuotojen kokonaisrasittavuuteen vaikuttavat tekijät voidaan nähdä juuri tuossa valossa. Tulkintoja ei kuitenkaan tarvitse nähdä vastakkaisina tai toistensa poissulkevinä, sillä hallituksen on yritettävä saada asiassa lopullisen päätöksen tekevän eduskunnan enemmistön ajattelemaan samalla tavalla: koska lähtötietona on yhdenvertaisuusperiaate, on kokonaisrasittavuuden tarkasteleminen välttämätöntä. Näin siksi, että (warrant) Suomea kohtaan aiheutuisi tai on jo aiheutunut kansainvälistä painostusta siitä syystä, että järjestelmää pidetään eriarvoistavana, eikä ole Suomen etujen mukaista joutua kansainvälisen yhteisön silmätikuksi. Liioin Suomi ei todennäköisesti halua joutua joidenkin maassa toimivien kotimaisten järjestöjen tai yksittäisten ihmisten valokeilaan. Tästä näkökulmasta katsottuna kysymyksessä on myös eräänlainen maan sisäinen status quo:n säilyttämiseen tähtäävä tasapainoilu, missä ei varmastikaan voida tyydyttää kaikkia osapuolia täydellisesti, mutta jonka tarkoituksena on säilyttää edes jonkinlainen tasapaino ja legitimitetti turvallisuuspoliittisissa ratkaisuisissa.

”Palveluksen kokonaiskesto aika on hyvin merkityksellinen vertailtaessa palvelusaikojen kokonaisrasittavuutta. Palvelusajan pituus ratkaisee sen, kuinka kauan asianomainen henkilö on poissa työelämästä, ansiomahdollisuuksista, opiskelusta ja myös normaalista perhe-elämästä. Vaikka jotkut siviilipalvelusmiehet voivatkin asua kotonaan työpäivästä suorittaessaan, ei kyseisestä mahdollisuudesta tule muodostaa yleispätevää sääntöä. Hyvin usein mies joutuu hakeutumaan palvelukseen kotipaikkakuntansa ulkopuolelle ja tuolloin tosiasiallinen ero perheestä tai muusta sosiaalisesta kiinneverkosta muodostuu 13 kuukaudeksi.”

Jälleen hallitus korostaa kokonaisajan merkitystä. Erityisenä kokonaisrasittavuutta lisäävänä seikkana mainitaan se, että siviilipalvelusmies joutuu hyvin usein hakeutumaan palvelukseen kotipaikkansa ulkopuolelle. Tietyillä sanoilla pyritään yhtäältä lieventämään sitä, että kyseessä ei olisi kokonaisrasittavuutta lisäävä seikka ja toi-

saalta vahvistamaan päinvastaista käsitystä. Noita sanoja ovat ”jotkut” ja ”hyvin usein”. Koska jo aiemmin hallitus on pyrkinyt osoittamaan sen, että lyhimpään palvelevien varusmiesten kokonaisrasittavuus on vähentynyt oleellisesti palvelusajan lyhenemisen seurauksena, on todennäköistä, että juuri siitä syystä se ei katso tarpeelliseksi mainita varusmiestenkin joutuvan eroon useimmissa tapauksissa tutusta sosiaalisesta ympäristöstään, opiskelu- ja ansiomahdollisuuksistaan, jne. palveluksen ajaksi. Lisäksi hallitus on todennut useampaan kertaan pidempään palvelevien varusmiesten tekevän sen useimmissa tapauksissa vapaaehtoisesti ja toisaalta hallitus ei katso olevan perusteltua muuttaa varusmiesten palvelusvuorokausia laskennallisesti kahdeksantuntisiksi työpäiviksi.

”Siviilipalveluksen pituus aiheuttaa käytännön ongelmia esimerkiksi monille opintoihin hakeutuville tai palveluksen vuoksi opintonsa keskeyttäneille. Yli vuoden kestävä poissaolo opinnoista hankaloittaa opintoihin hakeutumista tai opintoihin palaamista, sillä esimerkiksi vapautusta opinnoista saattaa joutua hakemaan mahdollisesti kahdeksi lukuvuodeksi tai opintojen aloittaminen siviilipalveluksen vuoksi saattaa enimmillään siirtyä jopa kahdella vuodella.”

Edellisessä lainauksessa hallitus vielä tarkentaa sitä, miksi 13 kuukautta kestävä siviilipalvelus pitkästä kestostaan johtuen todellakin on kokonaisrasittavuutta lisäävä tekijä. Tässä merkityksellistä on se, ettei esille tuotu seikka ole enää suoranaisesti palvelukseen liittyvä vaan siitä välillisesti aiheutuva.

Hallitus palaa vielä kerran kansainvälisen yhteisön merkitykseen: *”Merkityksellisenä on pidettävä myös sellaisia ihmisoikeuspoliittisia seikkoja, jotka eivät palaudu Suomen valtion kansainvälisoikeudellisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin mutta jotka vaikuttavat kuitenkin Suomen kansainväliseen uskottavuuteen. Suomi on sekä YK:ssa että Euroopan neuvostossa ollut aloitteellinen aseistakieltäytymisoikeuden puolustajana.”*

Tässä hallitus julkilausuen lähes suoraan myöntää tutkielmassa oletetun perusteen (warrant) pitävän paikkansa. Se ei väitä, että juuri kansainvälinen painostus olisi ollut

alkusysäyksenä siviilipalvelusajan lyhentämishankkeelle, mutta myöntää kansainvälisen yhteisön merkityksen olevan yhtenä vaikuttimena asian käsittelyssä.

Hallituksen esityksessä (HE 160/2000 vp) siviilipalveluksen lyhentämisen ehdot ja mahdollistaminen 395 vuorokaudesta 362 vuorokauteen voidaan jakaa kahteen pääluokkaan. Ensimmäisessä lyhentämisen tarvetta perustellaan kokonaisrasittavuudella, minkä pitäisi hallituksen mukaan olla samassa suhteessa varusmiesten ja siviilipalvelusmiesten kesken. Kokonaisrasittavuutta määriteltessään hallitus ottaa huomioon sen, että keskimääräinen varusmiesten palvelusaika on lyhentynyt noin kuukaudella ja lyhin palvelusaika kahdella kuukaudella, vaikkakin se samalla painottaa, että yksiselitteinen vertailu varusmies- ja siviilipalveluksen kesken kokonaisrasittavuuden osalta on ongelmallista. Vaikka johtajakoulutuksen saavat palvelevatkin 12 kuukautta, tapahtuu se hallituksen mukaan pääosin vapaaehtoisuuden pohjalta, eikä niin ollen ole täysin huomioonotettava seikka arvioitaessa kokonaisrasittavuutta. Toiseksi painotetaan ihmisoikeusnäkökulmaa. Yli vuoden kestävä siviilipalvelus on hallituksen näkemyksen mukaan rangaistuksenomainen ja sotii niin ollen siviilipalvelusmiehen vakaumuksen kunnioittamista sekä kansainvälisiä suosituksia vastaan.

4.5. Puolustusvaliokunnan lausunto

Puolustusvaliokunta antoi lausuntonsa (PuVL 8/2000 vp) hallituksen esityksestä työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunnalle, viimeksi mainitun sitä pyytäessä. Lausunto on päivätty Helsingissä 26.10.2000. Puolustusvaliokunta keskittyi lausunnossaan tarkastelemaan pääasiassa ehdotusta siviilipalvelusajan lyhentämiseksi, koska muista hallituksen ehdotuksessa mainituista seikoista näyttää vallinneen laaja yksimielisyys.:

”Siviilipalveluksen kehittämisen tulee kuitenkin seurata vertailukelpoisesti varusmiespalveluksessa tapahtuvia muutoksia. (...) Väliaikaislakia [siviilipalveluslain sovellus vuosina 1987-1991] käsiteltäessä perustuslakivaliokunta korosti, että palvelusmuotojen tulisi kokonaisrasittavuudeltaan vastata mahdollisimman läheisesti toisiaan. (...) Saadun selvityksen mukaan aseellisessa palveluksessa ilman kertausharjoituksia on nettopäiviä keskimääräisellä palvelusajalla 255 vuorokautta.

Siviilipalvelusmiehellä todellisten palveluspäivien määrä on puolustushallinnon laskelman mukaan 178 ja työministeriön laskelman mukaan 263.”

”Siviilipalvelusmiehen henkilökohtainen vapaa-aika sekä mahdollisuudet hoitaa henkilökohtaisia asioitaan ovat varusmieheen verrattuna paremmat. Varusmiehillä ei ole koulutuksen ja harjoitusten ulkopuolisella ajalla siviilipalvelusmiesten mahdollisuuksia työskennellä, ylläpitää sosiaalisia kontakteja eikä opiskella. Suoran ja pelkistetyn vertailun tekeminen varusmiesten keskimääräisen palvelusajan ja siviilipalvelusajan keston välillä ei olekaan siten oikea tapa lähestyä kysymystä palvelusmuotojen välisestä tasapainosta. Palvelusaikakysymystä on pohdittava kokonaisvaltaisesti ottaen huomioon kaikki palvelusmuotojen väliset eroavaisuudet.”

Puolustusvaliokunnan lausunnon lähtötietona (data) voidaan pitää aivan samaa yhdenvertaisuusperiaatetta kuin mitä hallituskin käyttää esityksessään. Samoin johtopäätös yhdenvertaisuusperiaatteesta on sama. Toisin sanoen puolustusvaliokunta pitää tärkeänä, että yhdenvertaisuusperiaatetta tarkastellaan palvelusmuotojen kokonaisrasittavuutta arvioiden ja että kaikki kokonaisrasittavuuteen vaikuttavat seikat otetaan huomioon. Ero hallituksen ja puolustusvaliokunnan välillä syntyy kuitenkin siinä, millä tavoin ja mihin tarkoitukseen ne käyttävät argumentoinnissaan pääosin vieläpä samoja kokonaisrasittavuuteen vaikuttavia seikkoja. Puolustusvaliokunta asettaa lähtötiedon ja johtopäätöksen väliselle siirtymälle kvalifikaattorit siten, että siviilipalvelusta ei tule lyhentää. Kokonaisrasittavuuteen vaikuttavia seikkoja tulkitaan toisin sanoen siten, että ne ovat jo valmiiksi sopusoinnussa eri palvelusmuodot huomioonottaen. Koska puolustusvaliokunnan kanta siviilipalveluksen lyhentämiseen on toisenlainen hallituksen esitykseen verrattuna, joudutaan miettimään myös sitä, onko puolustusvaliokunnalla ehkä omia julkilausumattomia perusteita. Mikä legitimoit siirtymisen lähtötiedoista päätelmään? Ilmeisestikään se ei pidä kansainvälisten järjestöjen ja muiden tahojen painostusta niin merkittävänä, että se vaikuttaisi valiokunnan kantaan. Toisaalta ei voida olla varmoja, että tutkielmassa oletettu hallituksen peruste on oikea ja niinpä siviilipalveluksen lyhentämisen ehdottaminen voi johtua aivan muista seikoista, kuten vaikkapa ideologisista. Näin ajateltuna voitaisiin olettaa, että vastaavasti puolustusvaliokunta legitimoit lyhentämisen vastustamisen vastakkaisella ideologialla. Koska perusteen hakeminen on ainakin tässä vaiheessa

vielä enemmän tai vähemmän arvailua, on järkevämpää keskittyä siihen, miten puolustusvaliokunta määrittelee ne ehdot, joiden perusteella se lähtee arvioimaan yhdenvertaisuusperiaatteen velvoittamana kokonaisrasittavuutta ja sitä kautta mahdollistamaan esityksensä olla lyhentämättä siviilipalvelusta.

Puolustusvaliokunta painottaa erityisesti palveluspäivien muuttamista laskennallisesti kahdeksantuntisiksi työpäiviksi, jolloin todellisten nettopäivien määrä palvelusmuotojen kesken on melko tasainen, vaikkakin kahden yksittäisen laskelman välillä siviilipalveluksen nettopäivien suhteen onkin suurta hajontaa. Tämä nettopäivien huomioiminen on käänteentekevä ero hallituksen ja puolustusvaliokunnan julkituoduissa näkemyksissä kokonaisrasittavuutta tarkasteltaessa. Puolustusvaliokunta toteaaakin, ettei siviilipalveluksen pituutta ole aiheellista lyhentää ja lisäksi se piti tarpeellisena, että pidemmällä tähtäyksellä selvitetään mahdollisuudet ottaa käyttöön siviilipalvelusmiesten kertausharjoitukset. Puolustusvaliokunta vetosi runsaasti auktoriteetteihin käsitellessään kysymystä. Korostaessaan siviilipalveluksen kehittämisen suhteuttamista varusmiespalveluksessa tapahtuviin muutoksiin, puolustusvaliokunta viittaa valtioneuvoston vuoden 1997 turvallisuuspoliittiseen selontekoon eduskunnalle. Kokonaisrasittavuuden osalta puolustusvaliokunta vetoaa perustuslakivaliokunnan antamaan esimerkkiin, jota edellä jo käsiteltiin. Lisäksi puolustusvaliokunta toteaa vuonna 1994 silloisen puolustusvaliokunnan antaneen lausunnon työministeriölle ja puolustusministeriölle, jossa se totesi varusmiespalveluksen olevan henkisesti ja fyysisesti raskasta sekä valvotuissa olosuhteissa tapahtuvaa, kun siviilipalvelus sitä vastoin on melkoisen vapaata ja ilman erityistä valvontaa tapahtuvaa työtä, mikä usein suoritetaan kotipaikkakunnalla, jolloin siviilipalvelusmies voi asua kotonaan. Kotipaikkakunnalla suoritettavan siviilipalveluksen yleisyyttä puolustusvaliokunta tulkitsee eri tavoin kuin hallitus. Merkillepantavaa on, että sen paremmin hallitus kuin puolustusvaliokuntakaan eivät tue tulkintaansa tilastoilla, niitä ei ainakaan erikseen kirjallisesti mainita.

Valiokunnan lausunto on päivätty Helsingissä 26 päivänä lokakuuta 2000. Lausunosta jätettiin kaksi eriävää mielipidettä. Valiokunnan jäsenistä lausunnon takana sellaisenaan olivat ratkaisevassa käsittelyssä kaikki Kansallisen Kokoomuksen, Suomen Keskustan ja Suomen Kristillisen Liiton valiokuntaedustajat, yhteensä yh-

deksän kansanedustajaa. Puolueiden suhde puolustusvaliokunnan ratkaisevassa käsittelyssä jakautui siten, että Kansallisella Kokoomuksella, Suomen Keskustalla ja SDP:lla oli jokaisella neljä edustajaa sekä SKL:lla, Vasemmistoliitolla ja Vihreällä Liitolla kullakin yksi edustaja.

4.5.1. Eriävä mielipide 1

Tämä eriävä mielipide on sisällöltään identtinen kansanedustaja Anni Sinnemäen /vihr ym. jättämän lakialoitteen (LA 134/2000 vp) kanssa siviilipalveluslain muuttamisesta. Keskeinen vaatimus on lyhentää siviilipalvelusaika 300 päivään:

”Verrattuna nykyiseen varusmiespalvelun pituuteen siviilipalvelusaikaa ei voida enää pitää perustuslaissa säädetyn yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisena. Lisäksi siviilipalvelusajan pituuden voidaan katsoa rikkovan perustuslain 6 §:n 2 momentissa säädettyä syrjäntäkieltoa, jonka mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan vakaumuksen perusteella. Lisäksi asiassa tulee huomioida Suomea velvoittavat kansainväliset ihmisoikeussopimukset sekä valtioneuvoston selonteko eduskunnalle VNS 1/1997 vp, jonka mukaan siviilipalveluksen kehittämisen tulee seurata vertailukelpoisesti varusmiespalveluksessa tapahtuvia muutoksia.”

Tässä eriävässä mielipiteessä huomioidaan erityisesti se, että Amnesty International on adoptoinut suomalaisia totaalikieltäytyjiä siviilipalvelusajan pituuden vuoksi, jota se pitää rangaistuksenomaisena. Allekirjoittajat katsovat totaalikieltäytyjien olevan mielipidevankeja ja pitävät valitettavana, että Suomessa sellaisia on. Ratkaisuksi he esittävät seuraavaa:

”Mikäli Suomi haluaa muuttaa asemaansa valtiona, jolla on tällä hetkellä ainoana valtiona koko EU:ssa mielipidevankeja, ja samalla toteuttaa yhdenvertaisuusperiaatteen, syrjäntäkiellon ja ihmisoikeussopimusten vaatimat muutokset, on siviilipalvelusaikaa lyhennettävä 10 kuukauden eli 300 päivän pituiseksi.”

Mielipiteessä käytetään lähtötietona yhdenvertaisuusperiaatetta, jota painotetaan mainitsemalla valtioneuvoston turvallisuuspoliittinen selonteko vuodelta 1997, missä on erityisen maininta siviilipalveluksen kehittämisestä vertailukelpoisesti varusmiespalveluksen kanssa. Tässä ei käydä arvioimaan kokonaisrasittavuuteen vaikuttavia tekijöitä vaan vaaditaan suoraan siviilipalveluksen lyhentämistä 300 päivään. Vain aika määrittelee ehdon, jonka puitteissa siirtymä lähtötiedoista johtopäätöksiin käy mahdolliseksi. Vaatimuksen tukena on kansainvälisten järjestöjen, erityisesti Amnesty Internationalin, esittämä kanta Suomen asevelvollisuusjärjestelmän eriarvoisuudesta. Allekirjoittajat katsovat asevelvollisuuden rikkovan myös Suomen perustuslakia. Tämän mielipiteen argumenttien johtopäätökseksi ei siis kelpaa kokonaisrasittavuuden välttämätön tarkasteleminen, eikä toisaalta julkilausumattomaksi perusteeksi kansainvälisten järjestöjen ja yhteisöjen painostus. Voitaisiin esittää, että tämä eriävä mielipide on eräänlainen hallituksen omatunto. Tässä tuodaan julkilausutusti esille se, mistä hallitus esityksessään vaikenee. Miten mielipiteen anatomia tulisi muodostaa? Yksi mahdollisuus on tämä: ”Koska Suomen perustuslaki sekä Suomea velvoittavat kansainväliset sopimukset ja suositukset edellyttävät yhdenvertaisuuden toteutumista eri palvelusmuotojen kesken (data), tulee siviilipalvelusaika laskea 300 päivän yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi (claim).” Näin siksi, että ihmisiä tulee kohdella yhdenvertaisesti (warrant). Juuri tuo kokonaisrasittavuuteen vaikuttavien tekijöiden tarkastelemisen hylkääminen tekee tämän mielipiteen argumentoinnin anatomian erilaiseksi hallituksen ja puolustusvaliokunnan argumentointiin verrattuna. Tässä se on yksinkertaistettu ja asiat lausutaan suurempaan. Vaikka hallituksen esityksen keskeisin esitys onkin lyhentää siviilipalvelusta, se tuodaan esille pehmeämmin. Hallitus käyttää paljon lieventäviä seikkoja, joissa se tuo esille varusmiespalveluksen kokonaisrasittavuutta lisääviä seikkoja. Tämän eriävän mielipiteen ovat allekirjoittaneet Helsingissä 26 lokakuuta 2000 puolustusvaliokunnan Vihreän Liiton ja Vasemmistoliiton valiokuntaedustajat.

4.5.2. Eriävä mielipide 2

Mielipiteen allekirjoittajat katsovat, että puolustusvaliokunnan olisi tullut puoltaa hallituksen esityksen hyväksymistä sellaisenaan eli siviilipalvelusajan osalta valio-

kunnan olisi pitänyt kannattaa sen lyhentämistä 395 vuorokaudesta 362 vuorokautteen:

”Perustuslaissa ilmaistu yhdenvertaisuusperiaate sekä Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset edellyttävät yhdenvertaista kohtelua eri palvelusmuotoja suorittavien asevelvollisten palvelusehdoissa.”

Myös tässä eriävässä mielipiteessä vedotaan valtioneuvoston vuoden 1997 turvallisuuspoliittiseen selontekoon mainitsemalla, että siviilipalvelusta tulee kehittää vertailukelpoisesti varusmiespalvelukseen nähden. Mielipiteen esittäjät painottavat hekin kokonaisrasittavuuden merkittävyyttä vertailtaessa eri palvelusmuotoja:

”Oikean siviilipalvelusajan arvioinnissa tulee vertailla siviilipalveluksen ja varusmiespalveluksen kokonaisrasittavuutta. Sekä varusmiespalveluksen että siviilipalveluksen sisällä on kuitenkin niin suuria eroja, että palvelusten kokonaisrasittavuutta ei voida millään tavoin suoraan laskennallisesti määritellä.”

”Palveluksen kokonaiskestoajalla on merkitystä vertailtaessa palvelusaikojen rasittavuutta. Palvelusajan pituus ratkaisee sen, kuinka kauan asianomainen henkilö on poissa työelämästä, ansiomahdollisuuksista, opiskelusta ja myös normaalista perhe-elämästä. Vaikka jotkut siviilipalvelusmiehet voivatkin asua kotonaan työpalvelusta suorittaessaan ei kyseisestä mahdollisuudesta tule muodostaa yleispätevää sääntöä.”

Argumentointi on hyvin samantyyppistä kuin hallituksen esityksessäkin. Tietty viivahde-ero on kuitenkin havaittavissa siinä, miten kansainvälisten yhdistysten ja yhteisöjen merkitys tuodaan esille. Kun hallitus mainitsi olevan tarpeellista huomioida kansainvälisten järjestöjen ja yhteisöjen mielipide arvioitaessa siviilipalveluksen pituutta, tässä mielipiteessä mainitaan Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten edellyttävän yhdenvertaista kohtelua eri palvelusmuotojen kesken. Toisin sanoen mielipiteessä tuodaan suuremmin julki Suomen ulkopuolelta tuleva vaikutus siviilipalveluskysymykseen. Mielipiteen ovat allekirjoittaneet Helsingissä 26 päivänä lokakuuta 2000 Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen valiokuntaedustajat.

4.6. Lakialoite 68/1999 vp siviilipalveluslain muuttamiseksi

Vasemmistoliiton kansanedustaja ja puolustusvaliokunnan varapuheenjohtaja Jaakko Laakso teki lakialoitteen siviilipalveluslain muuttamisesta, mikä oli eduskunnan sisällä esille tulleista aloitteista tai ehdotuksista kaikkein poikkeavin voimassa olleeseen lakiin nähden ennen vuotta 2001. Lakialoite muistuttaa sisällöltään Aseistakieltäytyjäliiton vaatimuksia siviilipalveluksen uudistamiseksi (vrt. www.aseistakieltäytyjäliitto.fi). Aloite on päivätty jo 28.5.1999, Laakson siirtyessä myöhemmin tukemaan aiemmin mainittua lakialoitetta LA 134/2000 vp. Koska Laakson aloite on kuitenkin niin poikkeava ja myöhemmin tutkielmassa esille tuleva työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunta on sen omassa mietinnössään huomioinut, on perusteltua käsitellä kyseinen lakialoite tässä yhteydessä. Laakson aloitteessa siviilipalvelusaikaa ehdotetaan lyhennettäväksi 240 päivään sen jälkeen, kun 1.7.1998 voimaan tullut uusi asevelvollisuuslaki lyhensi varusmiesten keskimääräistä palvelusaikaa noin kuukaudella ja yleisintä palvelusaikaa kahdella kuukaudella. Uudessa tilanteessa 395 päivän mittainen siviilipalvelus olisi merkinnyt Laakson mukaan paluuta väliaikaislain tilanteeseen (1987-1991) varusmiesten ja siviilipalvelusmiesten välisiä palvelusaikoja vertailtaessa:

”Verrattuna varusmiesten yleisimpään palvelusaikaan siviilipalvelus olisi kestoaltaan jopa vielä epäsuhtaisempi kuin väliaikaislain aikana: tuolloin se oli siihen nähden kaksinkertainen (240/480 vrk), nyt siitä tulisi yli kaksinkertainen (180/395 vrk).”

Laakso huomauttaa, että mikäli palvelusaikojen suhde säilytettäisiin samana kuin ennen vuotta 1998, tulisi siviilipalvelusaikaa laskea 300 päivään. Kuitenkin hänen mielestään siviilipalvelusaika on jo muutoinkin huomattavan pitkä suhteessa varusmiespalvelusaikaan. Siksi hän esittää johtopäätöksensä, että se tulisi lyhentää 240 päivään. Hän vetoaa useisiin auktoriteetteihin:

”Siviilipalvelusajan lyhentämistä puoltavat useat siviilipalvelusasiainneuvottelukunnalle annetut oikeudelliset asiantuntijalausunnot. Palvelusaikoihin on otettu kantaa myös kansainvälisissä järjestöissä (YK:n ihmisoikeustoimikunta, Euroopan neuvoston ministeritoimikunnat sekä Euroopan unionin toimielimet), joissa on hyväksytty

useita siviilipalvelusta koskevia suosituksia. Näille kannanotoille on yhteistä periaate, jonka mukaan siviilipalveluksen tulee olla kestoaltaan kohtuullisessa suhteessa varusmiespalvelukseen. Euroopan parlamentin hyväksymän lausuman ("Maccioccehin julkilausuma" 7.2.1983) mukaan siviilipalveluksen ei pitäisi olla lainkaan asepalvelusta pidempi."

"Palvelusaikojen mitoituksessa ovat merkityksellisiä myös syrjintäkiellon sisältävät kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Erään asiantuntijalausannon mukaan YK:n ihmisoikeuskomitea saattaisi pitää siviilipalvelusaikaa syrjivänä, mikäli siviilipalvelusaikaa ei lyhennetä."

Tässäkin lakialoitteessa viitataan Amnesty Internationaliin ja sen adoptoimiin suomalaisiin totaaliikieltäytyjiin. Samoin mainitaan valtioneuvoston turvallisuuspoliittinen selonteko vuodelta 1997 jo tutuksi tulleesta kohdasta, missä viitataan eri palvelusmuotojen vertailukelpoiseen kehittämiseen toisiinsa nähden. Laakso lähtee aloitteessaan siitä, että koska suurin osa vuoden 1998 lainmuutoksen jälkeen palveluksensa suorittavista varusmiehistä palvelee 180 vuorokautta, tulisi siviilipalveluksen aikaa lyhentää edellä mainittujen seikkojen perusteella 240 vuorokauteen. Toinen merkittävä eduskunnan sisällä poikkeava ehdotus lakialoitteessa on se, että siviilipalveluksen suorittaneet miehet vapautettaisiin aseellisista tehtävistä myös sodan aikana. Tätä Laakso perustelee sillä, että siviilipalvelusmiesten määrääminen aseellisiin tehtäviin olisi kyseenalaista Suomen allekirjoittamien ihmisoikeussopimusten kannalta ja koska on myös aseellisen maanpuolustuksen kannalta tarpeetonta, että siviilipalvelusmahdollisuus koskee ainoastaan rauhan aikaa.

Laakson lakialoitteessa lähdetään yhdenvertaisuusperiaatteesta, mikä on yhteistä jokaiselle käsitellylle argumentille tässä tutkielmassa riippumatta siitä, mihin johtopäätökseen niissä päädytään. Kuten puolustusvaliokunnan esityksestä jätetyssä ensimmäisessä eriävissä mielipiteessä, tässäkin johtopäätöksenä vaaditaan suoraan siviilipalveluksen lyhentämistä, eikä välittömästi kokonaisrasittavuuteen vaikuttavista tekijöistä mainita kuin palveluksen kesto. Sekin siinä valossa, että siviilipalvelus on ehdottomasti rangaistuksenomainen pituutensa vuoksi. Tämä yhteys on luonnollinen, koska Laakso on toinen kyseisen eriävän mielipiteen allekirjoittajista.

Niinpä argumentin perusteenakin voidaan käyttää samaa. On mahdotonta tietää muut mahdollisesti vaikuttavat perusteet ihmisen tasavertaisen kohtelun vaatimuksen lisäksi noin radikaaliin ehdotukseen, eikä se ole tutkielman tarkoituksaan. On aivan hyvin mahdollista, että aivan perimmäiset perusteet ovat joitain muita kuin niitä, mitä argumentoinnista voidaan analyysimallin avulla nostaa esille. Joka tapauksessa voidaan osoittaa, että Laakso edustaa mielipiteillään siviilipalveluskeskustelun toista äärilaitaa, toisen vaatiessa jopa siviilipalvelusajan pidentämistä. Tämän huomioiminen on olennaista, kun tutkielmassa ryhdytään myöhemmin tarkastelemaan siviilipalveluskeskustelun mielipidekentän suhdetta laajempaan kontekstiin, Suomen turvallisuuspolitiikan muotoutumiseen ja erilaisten äänenpainojen heijastukseen siinä.

4.7. Työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunnan mietintö 12/2000 vp

Työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunta kannattaa hallituksen esitystä lyhentää siviilipalvelusaikaa kuukaudella. Samalla se ehdottaa, että lakialoitteet LA 68/1999 vp ja LA 134/2000 vp hylättäisiin. Valiokunta käyttää päätösehdotuksensa tukena hallituksen esityksessään esille tuomia syitä ja saamaansa selvitystä asiasta kuultavina olleilta asiantuntijoilta. Valiokunnan esityksestä jätettiin kolme vastalauseita, Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen valiokuntaedustajien ja Suomen Keskustan Petri Neitaanmäen kannattaessa mietinnön hyväksymistä sellaisenaan. Mietintö on päivätty Helsingissä 1 päivänä joulukuuta 2000. Puolueiden suhde asian käsittelyssä jakautuu siten, että SDP:llä on kuusi valiokuntaedustajaa, Kansallisella Kokoomuksella neljä, Suomen Keskustalla kolme sekä Remonttiryhmillä, Suomen Kristillisellä Liitolla, Vasemmistoliitolla ja Vihreällä Liitolla kullakin yksi edustaja.

4.7.1. Vastalause 1

Tässä vastalauseessa siviilipalvelusajan lyhentämistä ei pidetä perusteltuna:

”Siviilipalveluslaki on luonteeltaan poikkeusjärjestely suhteessa yleiseen asevelvollisuuteen. Siviilipalvelus on perustuslain 127 §:n 2 momentin tunnustama laillinen

valinta, joka perustuu uskonnon ja omantunnon vapauteen perustuslain 11§:n mukaisesti. Poikkeusjärjestelyissä tehtävillä muutoksilla, kuten siviilipalvelusajan lyhentämisellä, on kuitenkin heijastusvaikutuksia varusmiespalvelukseen ja siviilipalveluksen suorittavien määrään ja siten oleellisesti yleisen asevelvollisuuden varaan rakentuvaan puolustukseen.”

Vastalauseen allekirjoittajat näkevät siviilipalveluksen laillisena, mutta poikkeuksellisenä järjestelynä. Tämä on uusi esille tuotu näkökohta siviilipalveluslain kädenväännössä eduskunnan valiokuntakäsittelyssä. Vaikka vastalauseessa myöhemmin ilmeneekin siviilipalvelusajan lyhentämisen vastustamisen mahdollistajiksi muitakin seikkoja, voidaan yllä olevasta helposti tulkita vastustamisen yhdeksi syyksi huolen siitä, että siviilipalvelusmiesten määrä merkittävästi kasvaisi. Vastalauseessa vedotaan valtioneuvoston 1997 turvallisuuspoliittisen selontekoon, kuitenkin painottaen asiaa siten, että allekirjoittaneiden mielestä vaatimus eri palvelusmuotojen vertailukelpoisuudesta ei toteudu hallituksen esityksessä vaan siviilipalvelus helpottuisi kohtuuttomasti varusmiespalvelukseen nähden:

”Siviilipalveluksen ja varusmiespalveluksen tulisi kokonaisrasittavuudeltaan vastata mahdollisimman läheisesti toisiaan. Palvelusaikakysymystä on pohdittava kokonaisvaltaisesti ottaen huomioon kaikki palvelusmuotojen väliset eroavaisuudet. Perustuslakivaliokunta on katsonut, että palvelusmuotojen kokonaisrasittavuutta arvioitaessa merkityksellisiä seikkoja ovat palveluksen fyysinen ja psyykinen rasittavuus, palvelusaikojen pituus, työ- ja koulutusajan menetys, erottaminen perheestä ja muusta totutusta ympäristöstä sekä palvelukseen sisältyvän asuinpaikan valinta ja liikkumisvapauden rajoitukset.”

”Kuten puolustusvaliokunta lausunnossaan toteaa, varusmiespalvelus suoritetaan henkisesti ja fyysisesti raskaissa, valvotuissa olosuhteissa.”

Vastalauseessa siviilipalvelusta pidetään kokonaan toisenlaisena palvelusmuotona varusmiespalvelukseen nähden. Vastalauseessa todetaan, että uusien varusmiesten palvelusaikojen jälkeenkin keskimääräisellä palvelusajalla ilman kertausharjoituksia nettotyöpäiviä on 255 vuorokautta, kun siviilipalvelusmiehillä todellisten palvelus-

päivien määrä on puolustushallinnon laskelman mukaan 178 ja työministeriön laskelman mukaan 263 vuorokautta. Varusmiesten korkea keskimääräinen nettopäivien luku selittyy runsailla maastopäivillä, joista kukin lasketaan kahdeksi 7 h 15 min käsittäväksi työpäiväksi. Sen sijaan arvioitaessa siviilipalvelusmiesten nettopäiviä, ero puolustushallinnon ja työministeriön laskelman välillä on hämmästyttävän suuri. Vastalauseesta ei selviä, mistä ero johtuu, tosin se ei ole vastalauseen esittäjien argumentoinnin kannalta ratkaisevaa, koska he pitävät varusmies- ja siviilipalvelusta muutoinkin niin erilaisina palvelusmuotoina:

”Siviilipalvelus on varsin vapaata ja ilman erityistä valvontaa tapahtuvaa työtä. Siviilipalvelus suoritetaan usein kotipaikkakunnalla, josta seuraa, että siviilipalvelusmies voi majoittua kotonaan. Siviilipalvelus toteutetaan lisäksi normaalien työaikojen sekä -viikkojen puitteissa, jolloin siviilipalvelusmiehen henkilökohtainen vapaa-aika sekä mahdollisuudet hoitaa henkilökohtaisia asioitaan ovat varusmieheen verrattuna paremmat.”

Allekirjoittajat arvioivat siviilipalveluksessa olevan niin paljon kokonaisrasittavuutta keventäviä seikkoja varusmiespalvelukseen nähden, ettei lyhentäminen yhdenvertaisuusperiaate huomioiden voi tulla kysymykseen. Tässäkin vastalauseessa yhdenvertaisuusperiaate on siis lähtötietona, mutta johtopäätöksissä päädytään toisenlaiseen lopputulokseen lyhentämistä vaativiin verrattuna. Argumentin voimakkuutta säätelevät kokonaisrasittavuusarvioinnit mahdollistavat tuon lopputuloksen. Palveluksen kestoa ei sinänsä pidetä riittävänä tekijänä siviilipalveluksen lyhentämiselle, eikä sitä katsota ainakaan julkisesti rangaistuksenomaiseksi, vaikkakin huoli siviilipalvelusmiesten määrän kasvusta käykin ilmi, mikäli siviilipalvelusta lyhennettäisiin. Vastalauseen ovat allekirjoittaneet Helsingissä 1 päivänä joulukuuta 2000 Kansallisen Kokoomuksen ja muut Suomen Keskustan työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunnan jäsenet.

4.7.2. Vastalause 2

Vastalauseessa ehdotetaan siviilipalvelusajan lyhentämistä 300 päivään. Allekirjoittaneiden mukaan hallitus on esityksessään perustellut palvelusajan lyhentämistä ansiokkaasti, mutta esitetty lyhennys on jäänyt varsin kauan siitä, mihin heidän mielestään olisi pitänyt päätyä:

”Siviilipalveluksen lyhentämisen tarvetta voi perustella muun muassa perustuslain yhdenvertaisuusperiaatteella sekä perustuslain 6 §:n 2 momentissa säädetyllä syrjintäkiellolla, jonka mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan vakaumuksen perusteella.”

Edellisessä lainauksessa on oikeastaan lähtötieto ja johtopäätös samassa. Kuten lähes kaikissa muissakin yhteyksissä, tässäkin vastalauseessa vedotaan valtioneuvoston vuoden 1997 selonteon samaan kohtaan. Sitä voidaan pitää yhtenä vastalauseen argumentin ”mahdollistajana” ja voimakkuuden säätelijänä, aivan kuten Laakson lakialoitteen yhteydessä jo todettiin. Tuollaisena mahdollistajana käytetään voimakkaasti myös Amnesty Internationalia. Se myönnetäänkin suoraan: *”Amnesty Internationalin toimenpiteet ovat yhtenä tekijänä vaikuttaneet siihen, että siviilipalveluslaissa säädetyt siviilipalvelusajan lyhentämistä alettiin valmistella.”* Samalla tuo lause vahvistaa oletusta siitä, että hallituksella on yhtenä julkilausumattomana perusteena juuri kansainvälinen painostus sen esittäessä siviilipalvelusajan lyhentämistä. Hallituksen esityksessä ehdotettu lyhentäminen 12 kuukauteen ei allekirjoittaneiden mukaan ole kuitenkaan Amnesty Internationalille riittävä:

”Hallituksen esityksessä ehdotettu ja työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunnan mietinnössä puollettu palvelusajan lyhennys 12 kuukauteen on kuitenkin niin pieni, että sillä ei olisi mitään vaikutusta tässä vastalauseessa ja hallituksen esityksissä todettuihin epäkohtiin. Amnesty International tulee jatkamaan mielipidevankien adoptointia ja totaalikieltäytyjien määrä tulee todennäköisesti yhä kasvamaan, ellei siviilipalvelus-aikaa lyhennetä tämän enempää. Amnesty Internationalin esittämän laskutavan mukaan laskettuna siviilipalveluksen ajaksi pitäisi säätää yhdeksän kuukautta.”

Vastalauseen esittäjät näkevät kompromissin mahdolliseksi Amnesty Internationalin ja Suomen valtion välillä ja niinpä he ehdottavatkin siviilipalvelusajaksi 300 päivää. Allekirjoittajat näkisivät siinä tapauksessa yhdenvertaisuusperiaatteen ja syrjintäkiellon toteutuvan, jolloin Suomessa ei tarvitsisi olla heidän käsityksensä mukaan enää mielipidevankeja ainoana EU-maista:

”Koska varusmies- ja siviilipalveluksen kokonaisrasitusta ei pystytä kuitenkaan täysin yksiselitteisesti vertailemaan, Amnesty International saattaisi hyväksyä siviilipalvelusajan pituudeksi Suomessa kymmenen kuukautta eli 300 päivää.”

Näin allekirjoittajat myöntävät avoimesti Suomen ulkopuolisen toimijan vaikuttavan paitsi heidän omiin näkökantoihinsa myös Suomen sisäisen turvallisuuspolitiikan muotoutumiseen. Epäselväksi jää, kumpi tekijä allekirjoittaneille on tärkeämpi mahdollistaja siviilipalveluksen lyhentämisvaatimuksessa, hallituksen esittämät kokonaisrasittavuuteen vaikuttavat tekijät vai kansainvälinen painostus? Vastalauseen ovat allekirjoittaneet Helsingissä 1 päivänä joulukuuta Vasemmistoliiton ja Vihreän Liiton työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunnan jäsenet.

4.7.3. Vastalause 3

Kolmannen vastalauseen allekirjoittajat hyväksyvät kyllä siviilipalveluksen lyhentämisen kuukaudella hallituksen esityksen mukaisesti, mutta ehdottavat kertausharjoitusvelvoitteen koskevan myös siviilipalveluksen suorittaneita:

”YK:n piirissä tehty kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan KP-sopimus sisältää syrjintäkiellon, jonka noudattaminen on varusmiespalvelusajan lyhentyessä luonut paineita myös siviilipalvelusajan lyhentämiseen. 12 kuukauden (362 vrk) mittainen siviilipalvelus onkin hyväksyttävissä, mutta yhdenvertaisuuden vuoksi siihen tulisi liittää kertausharjoitusvelvollisuus, kuten varusmiespalveluksen suorittaneillakin on.”

Allekirjoittajat katsovat, että 30 vuorokautta olisi sopiva siviilipalvelusmiesten kertausharjoitusten määräksi, jonka ajan puitteissa he harjoittaisivat ja pitäisivät yllä siviilikriisinhallintaan kuuluvia valmiuksia. Toisin sanoen siviilipalvelusajan kuukauden lyhentäminen siirrettäisiin mahdollisiin kertausharjoituspäiviin. Tässä vastalauseessa viitataan selvästi siihen, että siviilipalvelusta tulisi kehittää siviilikriisinhallinnan tarpeita vastaavaksi. Kyseessä on selvä askel laajennetun turvallisuuskäsitteen suuntaan. Vastalauseen ovat allekirjoittaneet Helsingissä 1 päivänä joulukuuta 2000 Suomen Kristillisen Liiton ja Remonttiryhmän työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunnan jäsenet.

4.8. Puolueiden jakautuminen siviilipalveluslain valiokuntakäsittelyssä

Perinteinen puolueiden välinen politiikka Suomessa on ainakin väliaikaisesti muuttanut muotoaan siten, ettei selvällä ja vanhalla poliittisen kentän jaolla oikeaan ja vasempaan ole enää samanlaista merkitystä kuin ennen. Suomen tapauksessa erityisesti pitkään jatkunut hallitusyhteistyö oikeiston ja vasemmiston kesken on ollut omiaan lisäämään tuollaisia äänenpainoja. Tämän tutkielman aihepiiriin ei kuulu selvittää sitä, missä määrin tuo pitää yleisellä tasolla paikkansa, mutta esimerkkitapauksessa on havaittavissa vielä selvä jako oikealle ja vasemmalle. Hallitusyhteistyö ei näytä koskevan siviilipalveluskeskustelua, sillä hallituspuolueista Kansallinen Kokoomus on selvästi samoilla linjoilla pääoppositiopuolue Suomen Keskustan kanssa. Heidän mielestään siviilipalvelusta ei tulisi lyhentää. Valiokuntakäsittelyssä ainoastaan yksi keskustan kansanedustaja poikkesi puolueensa muiden valiokuntaedustajien linjasta kannattaen hallituksen esitystä. Kokoomuksesta liukumia ei ole havaittavissa. Toisaalta Vasemmistoliiton ja Vihreän Liiton piiristä löytyy huomattavasti pidemmällekin meneviä kannanottoja siviilipalveluksen lyhentämisen puolesta kuin SDP:lta, jonka edustajat ovat valiokunnissa hyvin yksimielisesti hallituksen esityksen takana. Niinpä näyttäisikin siltä, että SDP:lla on ollut kaikkein suurin painoarvo hallituksen sisällä uuden siviilipalveluslain lakiesitystä muotoiltaessa. Ruotsalaisen Kansanpuolueen edustajia asian valiokuntakäsittelyssä ei esiinny.

5. Johtopäätöksiä

5.1. Tutkielman perustarkoitus ja lähtökohdat

Tutkielman perustarkoituksena oli tarkastella suomalaisen turvallisuuspolitiikan muotoutumista kansallisena prosessina paneutuen erityisesti siihen, mitä arvoja turvallisuuspoliittisessa ajattelussa pidetään tärkeinä. Samoin tarkasteltiin sitä, mitä turvallisuuspolitiikalla Suomessa tarkoitetaan. Tutkielma ei pyrkinyt määrittelemään kokoavasti kaikkea sitä, mikä on relevanttia niinkin laajassa käsitteessä kuin Suomen turvallisuuspolitiikka laajennetun turvallisuuskäsitteen puitteissa. Se olisi ollut mahdotonta, koska jokaisessa osa-alueessa on omat erikoisvivahteensa, jotka vaatisivat kukin oman tutkimuksensa. Joka tapauksessa suomalainen turvallisuuspolitiikka voidaan määritellä kokonaisuudeksi, missä pätevät tietyt yleisperiaatteet riippumatta siitä, mistä nimenomaisesta tapauksesta tai osa-alueesta on kysymys. Tämä selviää perehtymällä alan kirjallisuuteen ja tarkastelemalla asian tiimoilta käytyä keskustelua. Esimerkkitapauksen osalta on pyritty menemään pintaa syvemmälle suomalaiseen keskusteluun. Sen avulla hahmoteltiin sitä eduskunnan sisäistä mielipiteiden, näkemysten ja ideologioiden kirjoa, mikä turvallisuuspoliittisessa ajattelussa vaikuttaa. Asevelvollisuus työkaluna on erittäin keskeinen osa suomalaista turvallisuuspoliittista ajattelua. Ei ole näköpiirissä, että siitä luovuttaisiin. Siksi olisi ollut vaikea sivuuttaa sitä tutkielman yhtenä keskeisenä elementtinä.

5.2. Siviilipalveluslain muotoutumisen erityispiirteet eduskunnassa - mihin siviilipalvelusta tarvitaan vai tarvitaanko mihinkään?

Siviilipalveluslaista käytyyn kädenvääntöön sopii luonnehdinta siitä, että se oli taistelua siviilipalveluksen kestosta. Eduskunnan sisällä ei kiistetty sitä, etteikö siviilipalvelus sinällään ole laajan turvallisuuskäsitteen piiriin kuuluva kysymys. Ideologiset eroavaisuudet eri näkemysten välillä syntyivätkin siitä, tulisiko siviilipalvelus nähdä poikkeuksellisena palvelusvaihtoehtona vai olisiko syytä painottaa siviilipalveluksen olevan selkeä, tasapuolinen ja erillinen, muttei poikkeuksellinen, vaihtoehto varusmiespalvelukselle, jonka merkitys maanpuolustuksen kannalta nähtiin ensisijaiseksi. Edelliset näkevät siviilipalveluksen jopa perinteisestä turvallisuus-

politiikasta käsin, jälkimmäistä näkökantaa edustavat eivät siis kiistä siviilipalveluksen sijoittumista laajennetun turvallisuuden käsitteen alle, mutta eivät ole valmiit ehdottamaan mitään konkreettistakaan siihen suuntaan, että siviilipalveluksesta voitaisiin puhua esimerkiksi siviilikriisinhallintaa hyödyttävänä työkaluna. He ainoastaan vaativat tasapuolisuuden nimissä siviilipalveluksen lyhentämistä. Nuo erot saattavat muodostua kiistelyksi toissijaisista asioista tulevaisuudessa, jos Suomen puolustuksen perusratkaisut muuttuvat esimerkiksi sotilaallisen liittoutumisen myötä. Tässä vaiheessa on jo selvää, että puolustusvoimien sodan ajan organisaation kehittäminen painottuu yhä teknisimpiin ja tulivoimaisimpiin yksiköihin määrästä tinkien, jolloin tarvittavan henkilöaineksen laatu on oltava parasta mahdollista. Voiko siviilipalvelus säilyä nykyisessä kehityskulussa muuttumattomana palvelusmuotona? Onko valtion etu, jos jatkossakin siviilipalvelusmiesten potentiaalinen voimavara siviilikriisinhallinnan tarpeisiin hukataan osoittamalla heille palveluspaikkoja, jotka sinällään saattavat olla hyvinkin arvokkaita työpaikalle ja siviilipalvelusmiehelle itselleen, mutta joilla on kokonaisuutena puolustuksen kannalta kovin vähän merkitystä? Siviilipalveluslain valiokuntakäsittelyssä ilmeni kannanottoja (ks. etenkin työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunnan mietinnöstä jätetty Vastalause 1), joiden mukaan siviilipalvelus on poikkeuksellinen palvelusmuoto. Sen lyhentämisellä pelätään olevan heijastusvaikutuksia varusmiespalvelusta suorittavien määrään. Jos alueellisesta puolustusjärjestelmästä pidetään jatkossakin kiinni, Suomi tarvitsee edelleen suuren sotilasreservin ja tällöin on tärkeää, että pienentyneiden ikäluokkien myötä varusmiespalveluksen suorittavien määrä ei nykyisestään oleellisesti pienene. Yhteiskunnan rakenne on kuitenkin monimutkaistunut ja eri osatekijät ovat entistä riippuvaisempia toisistaan, kuten valtioneuvosto vuoden 2001 selonteossa toteaa. Siksi tuntuisi luontevalta, mikäli siviilipalvelustakin kehitettäisiin enemmän siviilikriisinhallinnan suuntaan, jolloin varusmiespalvelusta ja siviilipalvelusta ei lähtökohtaisesti tarvitsisi nähdä toisilleen vastakkaisina palvelusmuotoina. Tähän muutokseen ei kuitenkaan näytä olevan haluja sen enempää hallituksella kuin eduskunnan valiokunnillakaan. Jokainen pitää kiinni kahdesta seikasta lähestymistavasta riippuen: 1) siviilipalveluksen tulee olla selkeä ja tasapuolinen (erilainen) vaihtoehto varusmiespalvelukselle tai 2) siviilipalvelus on poikkeuksellinen ilmiö, joka on olemassa lähinnä siksi, ettei Suomea syytettäisi ihmisoikeuksien polkemisesta.

Valiokuntien kannanotoissa kaikille oli yhteistä se lähtötieto (data), että yhdenvertaisuusperiaate tulee olla periaatteena tarkasteltaessa eri palvelumuotoja. Johtopäätökset (claims) olivat sen sijaan kovin erilaisia, kuten juuri havaittiin. Ne muodostettiin pääasiassa käytettyjen kvalifikaattoreiden mahdollistamana. Tulevaisuudessa kvalifikaattoreiden merkitys tuskin häviää mihinkään, onhan toki tärkeää, etteivät toiset joudu uhraamaan velvollisuutensa täyttämiseen oleellisesti enemmän voimavarojaan kuin toiset. Ongelmana tullee olemaan siis se, voiko koko järjestelmä säilyä nykyisenkaltaisena. Niinpä sekä valtioneuvoston selontekoja että siviilipalveluslain eduskuntakäsittelyä kohtaan voidaan esittää jälleen vahvaa kritiikkiä siitä, ettei se huomioi tarpeeksi mahdollisia muutoksia sen enempää siviilikriisinhallinnan kuin laajemmin koko turvallisuuspolitiikan kentän saralla. Sotilaallisella puolella optioita kyetään pitämään auki varautumalla siihen, että tarpeen tullen liittoutuminen käy helpostikin, mutta samaa ei voida sanoa ei-sotilaallisen kokonaisuuspuolustuksen osalta.

Siviilipalveluslain valiokuntakäsittelyssä mielenkiinto kohdistuu vielä erityisesti kahteen seikkaan ja ne tekevät osaltaan juuri kyseisen esimerkin käsittelyn mielekkääksi kokonaisuuden kannalta, kun tarkastelun kohteena on turvallisuuspolitiikan muotoutumisen suomalaisia erityispiirteitä. Ensinnäkin siviilipalveluslain valiokuntakäsittelyssä ilmeni seikkoja, jotka viittaavat siihen, ettei turvallisuuspolitiikan muotoutumista nähdä sittenkään kokonaan omissa käsissä tapahtuvaksi toiminnaksi. Toisin sanoen ulkopuolista painostusta esiintyy edelleen, kuten kylmän sodan aikakin, mutta nyt toki eri muodoissa. Ainakin tuon ulkopuolisen painotuksen annetaan vaikuttaa omien näkökantojen muodostumiseen ja ennen kaikkea argumentointiin. Erityisesti Amnesty International nähtiin siviilipalvelusajan lyhentämistä kannattavien taholla niin merkittäväksi ulkopuoliseksi painostajaksi, että sen mielipiteet tulee ottaa huomioon. On tärkeää erottaa toisistaan ulkopuolisten seikkojen huomioiminen ja painostuksen vaikuttaminen. Selvää on, ettei valtion turvallisuuspolitiikka koskaan voi olla ottamatta huomioon ulkopuolisia, ei edes suurvallan turvallisuuspolitiikka. Koska eduskunnan enemmistö ei katsonut siviilipalveluksen lyhentämistä tarpeelliseksi, ei voida tietenkään sanoa ainakaan siviilipalveluksen osalta ulkopuolisen painostuksen vaikuttaneen Suomen turvallisuuspolitiikan lopputuotokseen. Hallitukseen ei asiaa esittänyt selonteissaan vaan erillisessä la-

kialoitteessa. Toinen erityisen mielenkiinnon kohde koskee turvallisuuspolitiikan muotoutumisen sisäisiä vaikuttimia. Valtiollisessa turvallisuuspoliittisessa päätöksenteossa on otettava huomioon myös maan sisäisten näkemysten eroavaisuus. Päätöksenteossa ei voida sivuuttaa pelkällä olankohautuksella virallisesta linjasta poikkeavia näkökantoja vaarantamatta sisäisen legitimitetin suhteellisen korkeaa astetta ja jopa sisäistä turvallisuutta. Siviilipalveluslain valiokuntakäsittelyssä näkyikin kaikille yhteisenä piirteenä se, että yhdenvertaisuusperiaatetta pidettiin julkisesti lähtökohtana eri palvelumuodoille. Kansalaisten tasavertainen kohtelu kuuluu länsimaisen oikeusvaltioiden periaatteisiin, eikä siitä haluttu retorisella tasolla tinkiä. Tutkielman yhtenä hypoteesina ja Toulminin analyysimallin oletettuna julkilausumattomana perusteena hallituksen argumentoinnille esityksestä uudeksi siviilipalveluslaiksi pidettiin juuri sitä, että ”Suomi haluaa pysytellä länsimaisena oikeusvaltiona”. Jatko-oletuksena esitetään, että se on Suomen etujen mukaista maan kansainvälisen suotuisan aseman takaamiseksi. Mutta siviilipalveluslain tarkastelu vahvistaa myös sitä käsitystä, että yhtä lailla lakiesityksen tarkoituksena oli vahvistaa sisäistä legitimitettiä ja turvallisuutta. Mitään järjestyttävää tuomitsevaa ei ole ilmennyt maan rajojen ulkopuolelta senkään jälkeen, vaikka lakiesityksen vastaisesti siviilipalvelusaikaa ei lyhennettykään. Sen sijaan sisäinen keskustelu jatkuu edelleen vilkkaana ja tällä hetkellä näyttäisikin siltä, että suurin paine tarkistaa siviilipalvelusta lähitulevaisuudessa tulee rajojen sisältä niiden taholta, jotka näkevät etenkin siviilipalveluksen keston eriarvoisuutta aiheuttavana seikkana. Argumentit tulee kuitenkin muotoilla uudestaan juuri sen vuoksi, että ulkopuolinen painostuksen seuraukset ovat kuitenkin varsin merkityksettömiä, eikä esiintynyt painostukseen ole häirinnyt millään tavoin vakavasti Suomen asemaa kansainvälisessä yhteisössä.

5.3. Suomalaisen turvallisuuspolitiikan piirteitä nyt ja tulevaisuudessa

Suomi kykenee määräämään pääosin itse siitä, mihin turvallisuuspolitiikan piiriin kuuluviin asioihin se haluaa sitoutua tai toisaalta vapautua. Näin siitäkkin huolimatta, että maa on Euroopan unionin jäsen, minkä tavoitteena on muun muassa yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan luominen. Olennainen ero aikaisempaan on se, että nyt valinnat ovat enemmän vapaaehtoisuuden pohjalta tapahtuvia todellisia poliittisia

päätöksiä. Sitoutuminen johonkin on vapaaehtoista, vaikka etenkin lähiympäristön realiteetit on otettava poliittisessa päätöksenteossa huomioon. Esimerkiksi ero kylmän sodan aikaisiin YYA-sopimuksiin on siinä, että vaikka nekin olivat periaatteessa vapaaehtoisia, seuraukset sopimuksien allekirjoittamatta jättämisestä olisivat saattaneet olla hyvinkin kohtalokkaita juuri ulkopuolisen paineen johdosta. Perinteisessä turvallisuuspoliittisessa ajattelussa näyttäisi olevan yksi keskeinen valinnan kohde ylitse muiden. Kyse on NATO:sta. Ajankohtainen perinteisen turvallisuuspolitiikan keskustelu linkittyy siihen tavalla tai toisella. Turvallisuuspoliittiset valinnat kytkeään NATO:on kolmella tapaa: tulisiko Suomen liittyä läntiseen sotilasliittoon vai pitäisikö pysytellä edelleen sotilaallisesti liittoutumattomana tai olisiko syytä odotella ja katsoa tilanteen kehittymistä. Jokainen vaihtoehto kaipaa perusteluita, niitä tuotetaan taukoamatta. Virallinen turvallisuuspolitiikka lähtee siitä ajatuksesta, että vallitsevassa tilanteessa sotilaalliseen liittoutumiseen ei ole tarvetta, mutta juuri tuo perustelunakin käytetty termi ”vallitseva” herättää enemmän kysymyksiä kuin vastauksia. Mitkä seikat saattaisivat vaikuttaa vallitsevaan tilanteeseen muutospaineita luovasti? Muun muassa tuohon kysymykseen tämä tutkielma on toivottavasti voinut antaa vastauksia, koska NATO-kysymystä tarkasteltaessa se on relevantti turvallisuuspolitiikan muotoutumisen kannalta. Joka tapauksessa näyttäisi siltä, että olipa vastaus sotilaalliseen puolustusratkaisuun mikä hyvänsä, peruseriaatteena pidetään yleistä asevelvollisuutta ja siihen liittyvää kansallista uskottavaa puolustuskykyä. Siviilipalveluslain käsittelemisen yhteydessä ilmeni, miten juuri asevelvollisuuskysymyksen sisällä on suuriakin näkemuseroja, mutta erittäin pitkälle menevä konsensus näyttäisi vallitsevan kuitenkin siitä yleisperiaatteesta, että yleinen asevelvollisuus on Suomen oloihin yhä tänäkin päivänä käyttökelpoinen ja tarpeellinen ratkaisu. Vain aivan äärimmäisissä kannanotoissa esiintyy äänenpainoja, joiden mukaan asevelvollisuuden piiriin kuuluva siviilipalvelus edustaa enemmänkin ihmisoikeuksien piiriin kuuluvia kysymyksiä kuin asioita, jotka tähtäävät maan kokonaisturvallisuuden maksimointiin. Tässä tutkielmassa varusmiespalvelusta ja siviilipalvelusta ei haluttu nähdä toisilleen vastakkaisina palvelusmuotoina, koska kokonaisuun puolustuksen ja laajan turvallisuuden käsitteen näkökulmasta katsottuna se jopa vääristäisi sitä, mitä turvallisuuspolitiikalla tarkoitetaan. Laajan tai laajennetun turvallisuuden käsite on saanut myös suomalaisessa keskustelussa yhä enemmän jalansijaa. On hyvin tervetullutta, että niin on käynyt, sillä turvallisuuspolitiikan ra-

joittaminen koskemaan pelkästään ulkopoliitikkaa ja sotilaallista maanpuolustusta ei mitenkään kykene käsittelemään niitä moninaisia potentiaalisia tai aktuaalisia uhkakuvia, jotka yhtäältä toiminnoiltaan eriytyneeseen yksittäiseen yhteiskuntaan ja toisaalta esimerkiksi Euroopan unionin kaltaiseen integraatiokehitykseen liittyvät.

Suomalainen turvallisuuspolitiikka heijastelee hyvin pitkälle niitä näkökulmia ja arvoja, joita tämän tutkielman toisessa luvussa esitellyt pääosin suomalaiset asiantuntijat näkevät turvallisuuspolitiikan käsittävän. Tämä näkyy turvallisuuspoliittisissa selonteoissa sekä tutkielman esimerkkitapauksen valiokuntien asiakirjoissa siten, että niiden valmistelussa on kuultu runsaasti asiantuntijoita ja asiantuntijoiden ääni myös kuuluu päätöksissä. Karkeasti rajaten voidaan todeta, että siinä missä eritoten muut kuin puolustusvoimien palveluksessa olevat asiantuntijat lausuvat myös vaihtoehdot ja asioihin vaikuttavat syyt ääneen, virallinen ja sitä lähellä olevien poliitikoiden käsissä muotoutuva turvallisuuspoliittinen ajattelu tyytyy toteamaan ainoastaan sen, missä kulloinkin ollaan menossa. Tämä näkyy muun muassa varovaisissa kannanotoissa mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen suhteen, vaikka turvallisuuspoliittinen ajattelu muutoin siis näyttäisikin olevan taustalla samankaltaista asiantuntijuuden kanssa. Sotilaiden kannanottoja rajoittaa luonnollisesti heidän oletettu lojaalisuutensa valtiovaltaa kohtaan. Vaihtoehtoinen turvallisuuspoliittinen ajattelu esimerkiksi siviilipalveluksen ihmisoikeusnäkökulmaa (vrt. ajatus siviilipalveluksesta kokonai-
maanpuolustuksen osana) painottaen näyttäisi jäävän marginaalisten kansalaisjärjestöjen ja yksittäisten poliitikoiden varaan. Myös esimerkiksi joidenkin politiikan tutkijoiden voidaan nähdä edustavan selkeästi vaihtoehtoista suuntausta suhteessa turvallisuuspolitiikkaan (esim. Palonen 1985, 5-8).

5.3.1. Suomen virallinen turvallisuuspolitiikka

Tutkielmassa Suomen virallista turvallisuuspolitiikkaa edustivat valtioneuvoston eduskunnalle antamat turvallisuuspoliittiset selonteot. Ne ovat maan sisäisen turvallisuuspoliittisen kädenväännön tuotosta, joista on havaittavissa politiikalle ominaisia piirteitä, kuten kompromisseja ja mahdollisimman laajan pelitilan auki pitämistä. Tekstinä selonteot ovat myös useassa tapauksessa hyvin tulkinnallisia. Erityisenä

esimerkkinä mainittakoon vuoden 1997 selonteossa ollut maininta siitä, että siviilipalvelusmiehiä ja varusmiehiä on kohdeltava tasapuolisesti. Myöhemmin uuden siviilipalveluslain käsittelyn yhteydessä ilmeni, miten useat vastakkaistakin mielipidettä edustavat tahot vetosivat juuri tuohon valtioneuvoston mainitsemaan kohtaan. Erona oli vain näkökulma, mistä tasapuolisuusvaatimusta lähestyttiin. Lähtökohtana selonteolle on kylmän sodan jälkeinen murros, mihin Suomen oli ja on varauduttava sekä mukauduttava. Tässä tilanteessa Suomi haluaa korostaa jokaisen maan oikeutta valita itse omat turvallisuusjärjestelynsä. Näin se sitoo myös itsensä samaan oikeuteen ja ottaa selkeän kannan lähialueiden muutoskehitykseen. Toisin sanoen esimerkiksi Baltian maat saavat Suomen puolesta liittoutua sotilaallisesti, jos niin haluavat. Suhtautumisen muutos lähialueiden tapahtumiin on ollut nopeaa, sillä vain reilut kymmenen vuotta aikaisemminhan Suomella oli suuria vaikeuksia ylipääntään tunnustaa noiden maiden itsenäisyyttä. Tästä huolimatta itäisen suurvallan läsnäolo koetaan edelleen kouriintuntuvasti. Suomi linjaa turvallisuuspolitiikassaan tärkeiksi painopistealueiksi Euroopan unionin, mutta myös Venäjän ja NATO:n. Venäjän siis yksittäisenä maana. Venäjän merkitystä ei voi ohittaa mitenkään, tästä niin tutkijat kuin poliitikotkin ovat sangen yksimielisiä. Samaan johtopäätökseen päädytään myös tässä tutkielmassa. Suomi kokee mahdollisten potentiaalisten turvallisuuden vaikuttavien uhkakuvien syntyvän hyvin pitkälle Venäjällä, tarkasteltiinpa asiaa mistä näkökulmasta tahansa. Jos Euroopan unionin katsotaan olevan turvallisuusyhteisön, minkä sisällä sotilaalliset konfliktit ovat mahdottomia, ei olisi järkiperusteita ylläpitää kansallista puolustuskykyä, ellei samalla kuitenkin tiedosteta mahdollisen vihollisen olemassaolo. Toisaalta turvallisuuspoliittisissa selonteissa suoraan myönnetäänkin, että laajennetun turvallisuuskäsitteen piiriin kuuluvat uhkakuvat, kuten esimerkiksi ydinenergian käyttöön liittyvät riskit, tulevat suurimmaksi osaksi juuri idästä.

Suomen sotilaallisen yhteistyön lisääntyminen NATO:n kanssa ei tämän tutkielman valossa näyttäisi merkitsevän automaattista NATO-jäsenyyttä vaan paremminkin se on looginen jatke maan harjoittamalle ”odota ja katso”-mallille, missä mitään vaihtoehtoa ei suljeta pois tulevaisuuden turvallisuuspoliittisten ratkaisujen suhteen. NATO-optiota halutaan ylläpitää, jos kuitenkin (lähi)tulevaisuudessa päätetään liittyä. Esimerkiksi Suomessa keväällä 2002 alkuunsaatettu ja yleistä kohuakin aiheutta-

nut joidenkin satamien ja lentokenttien NATO-sopivuuden tarkistaminen voidaan nähdä juuri tuollaiseksi vaihtoehtojen aukipitämiseksi. Yhteistoimintakyvyn kehittäminen avun lähettämisen ja vastaanottamisen muodossa on myös mainittu suoraan valtioneuvoston vuoden 2001 selonteossa. Toisaalta lisääntyntä yhteistyötä perustellaan sillä, että valtioneuvosto pitää NATO:a strategisen vakauden ylläpitäjänä Euroopassa ainakin niin kauan, kunnes Euroopan unionilla on todellinen kyky oman sotilaallisen infrastruktuurin muodossa vastata niin oman alueensa sotilaallisesta puolustamisesta kuin laajemminkin Euroopan vakauden ylläpitämisestä. Suomi haluaa olla mukana kriisinhallintayhteistyössä, koska se heijastuu lisääntyneenä turvallisuutena myös Suomeen itseensä ja yhteistyön katsotaan edistävän maiden välistä avoimuutta sekä luottamusta. Jos Suomi nyt jäisi pois tuosta yhteistyöstä ja vetoaisi tiukasti sotilaalliseen liittoutumattomuuteensa, tarkoittaisi se samalla NATO-option hylkäämistä, eikä NATO olisi ainakaan lyhyellä aikavälillä todellinen vaihtoehtomaan yhdeksi turvallisuuspoliittiseksi ratkaisuksi. Kun akuuttia kiirettä ei ainakaan näyttäisi olevan liittoutumisen suhteen ja ”kolmannen tien” politiikan toteuttaminen näyttäisi olevan mahdollista ainakin toistaiseksi, ei pidetä tarpeellisena liittoutua nyt. Siihen tämä tutkielma ei kykene vastaamaan, vaikuttaako ajankohtainen Itä-Euroopan maiden NATO-halukkuus Suomen haluttomuuteen. Kysymys vaatisi laajempaa tarkastelemista. Niinpä tässä yhteydessä tyydytään toteamaan sen olevan toki mahdollista, että ei haluta samaistua entisiin Varsovan liiton maihin hakemalla jäsenyyttä yhdessä niiden kanssa. Tähän puolustusvoimain komentaja viittasikin taannoin haastattelussa (Kaskeala 2002, YLE TV1). Ruotsin kanta NATO:n suhteen tulee tulevaisuudessa ilman muuta vaikuttamaan myös Suomeen. Suomen geopoliittinen asema ja historialliset seikat huomioiden paineet liittymisen puolesta tulevat ainakin kasvamaan, mikäli Ruotsi päättää liittyä läntiseen sotilasliittoon. Mikäli EU todella saa yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan luoduksi suunnitelmien mukaan, voi siitä olla seurauksena jopa se, että NATO:sta ei tarvitse enää edes puhua. Olisi luontevampaa rakentaa turvallisuuspoliittiset ratkaisut suoraan unionin varaan. Tähänhän muun muassa Gustav Hägglund on jo viitannut.

Valtioneuvoston turvallisuuspoliittiset selonteot jättävät laajennetun turvallisuuden käsitteen piiriin kuuluvat seikat varsin yleisperiaatteelliselle tasolle, vaikka etenkin tutkijoiden keskuudessa se on saanut Suomessakin laajaa sanansijaa. Selonteoissa

esimerkiksi ympäristöuhat ja lisääntynyt huumerikollisuus lähinnä vain mainitaan ja todetaan, että niihin tulee paneutua. Ei kerrota niinkään konkreettisia ja yksityiskoh-
taisia toimenpiteitä. Vaikka valtioneuvosto on aikaisemmin vuonna 1997 antanut
eduskunnalle erillisen siviilikriisinhallintaa koskevan selonteon, on todettava, että
valtion virallinen turvallisuuspolitiikka on edelleen sittenkin painottunut perinteiseen
turvallisuuspolitiikkaan. Siksi ei olekaan ihme, että siviilipalveluslain käsittelyn yh-
teydessä esiintyi äänenpainoja, joiden mukaan siviilipalvelus ei saa olla puolustuspo-
litiikkaa vaan ihmisoikeuskysymys. Virallisen turvallisuuspolitiikan taholta
siviilipalvelus on kytketty osaksi maanpuolustusta, sitä pidetään rinnasteisena palve-
lusmuotona varusmiespalvelukselle, vaikkakin useaa mieltä voidaan olla siitä, pal-
veleeko siviilipalvelus kaikissa kohdissaan kokonaismaanpuolustusta. Tosin yhtä
useaa mieltä voidaan olla myös siitä, onko varusmiespalvelus kaikilta osin sotilaalli-
sen maanpuolustuksen ideaalia edistämistä. Nämä mielipide-erot johtuvat palvelus-
paikkojen ja tehtävien eroista. Hypoteesinomaisesti todettakoon, että seuraavassa
turvallisuuspoliittisessa selonteossa perinteinen ja laajennettu turvallisuuden käsite
on todennäköisesti selkeästi eroteltu toisistaan ja niitä molempia tullaan tarkastele-
maan syvällisemmin. Tämä johtuu siitä, että yhtäältä sotilaat ovat kritisoineet vuoden
2001 selontekoa sekavaksi ja epätäsmälliseksi sotilaallisen maanpuolustuksen osalta
ja toisaalta etenkin eduskunnan sisällä valiokunnat ja yksittäiset kansanedustajat ovat
vaatineet laajennetun turvallisuuden käsitteen parempaa huomioimista sen ohella,
että ylipäätään turvallisuuspoliittiset selonteot tulisi toteuttaa enemmän parlamentaa-
riset lähtökohdat huomioiden, jolloin ”yhteisen asian” tarkastelu muodostuisi mah-
dollisimman legitiimiksi.

5.4. Lopuksi

Suomalainen turvallisuuspoliittinen ajattelu on hyvin homogeenistä. Valtavirrasta
selvästi poikkeavat näkemykset jäävät varjoon. Tämäkään tutkielma ei tuota asetel-
maa horjuta. Tällaisenaan työ onkin käyttökelpoinen hahmotettaessa turvallisuuspo-
litiikkaa realistiselta pohjalta, millä tarkoitetaan jo toteutuneita skenaarioita sekä
todennäköisiä ja hyvin mahdollisia tapahtumia. Sikäli tutkielma olisi voitu tehdä
toisinkin, lähestyä aihetta aivan eri näkökulmasta. Se olisi saattanut paljastaa asioita,

joita nyt ei havaittu. Aiheen kenttä on otettu tekijän taholta haltuun tukeutumalla turvallisuuspolitiikan tutkijoiden tuotoksiin, jotka edustavat enimmäkseen vallitsevaa turvallisuuspoliittista ajattelua. Kyseiselle lähtökohdalle oli kuitenkin toki perustelunsa, jotka on kuvattu aiemmin johdannossa. Mutta utopioiden ja vaihtoehdoisen lähestymistavan omaksuminen ei ole välttämättä yhtään väheksyttävämpää. Olisi varsin mielenkiintoista lukea samasta aiheesta tehty tutkimus, jonka lähtökohtana on ollutkin vaikkapa se, että siviilipalvelus nähdään jonain aivan muuna kuin turvallisuuspolitiikan piiriin kuuluvana asiana tai missä maanpuolustuksen järkevyyttä kyseenalaistetaan. Jatkotutkimuksen mielenkiinto kohdistuukin vaihtoehtoisten näkemysten huomioimiseen voimakkaammin tutkimuksen osana. Etenkin sen tarkasteleminen olisi tärkeää, miten ne todellisuudessa kykenevät vaikuttamaan sisäisen turvallisuuspolitiikan muotoutumiseen. Toinen jatkotutkimuksen kohde koskee poliitikoiden ja asiantuntijoiden välistä suhdetta. Voidaanko turvallisuuspolitiikan osalta puhua siirtymisestä tai sen uhkasta asiantuntijavaltaan? Poliitiikan tutkija käyttää sangen mielellään sanaa ”uhka”, jos on havaittavissa siirtymää politiikasta puhtaaseen asiantuntijuuteen siellä, missä pitäisi avautua politiikan pelikenttä. Ainakin jotkut mielellään näkisivät turvallisuuspoliittisissa selonteoissa politiikan tulkinnanvaraisuuden sijaan teräviä asiantuntijanäkemyksiä, kuten kriittisistä huomioista selontekoja kohtaan saattoi havaita.

6. LÄHTEET

Ahoniemi, Lea (2000): Taistelu helikoptereista. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki

Blomberg, Jaakko (1996): Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikan perusteita. Teoksessa MPKK (toim.) Tietoja maanpuolustuksesta 1996. Gummerus, Jyväskylä, s. 10-13

Buzan, Barry (1983): People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations. Wheatshaef Books, Brighton

Fredrikson, Lars-Olof (1999): Pitäisikö Suomen ja NATO-maiden asevoimien olla yhteensopivia? Ulkopolitiikka, 36:2, s. 94-97

Haarman, Harald (1997): Sanojen merkitys turvallisuuspolitiikassa. Teoksessa Isra Asheesh, Sirkku ja Rautiainen, Anna-Maija (toim.) Uusi etupiirijako Eurooppaan? Suomen toimikunta Euroopan turvallisuuden edistämiseksi (STETE), s. 39-40

Halonen, Tarja (1997): Suomi muuttuvassa Euroopassa. Teoksessa Isra Asheesh, Sirkku ja Rautiainen, Anna-Maija (toim.) Uusi etupiirijako Eurooppaan? Suomen toimikunta Euroopan turvallisuuden edistämiseksi (STETE), s. 9-19

Harle, Vilho ja Moisio, Sami (2000): Missä on Suomi? Vastapaino, Tampere

Hart, Roderick P. (1997): Modern Rhetorical Criticism. Allyn&Bacon, Boston ym.

Heikka, Henrikki (1998): Venäjän suurstrategia ja Suomen turvallisuusdilemma. Ulkopolitiikka, 35:3, s. 77-93

Heikkinen, Ari (1999): Euroopan unionin pohjoinen ulottuvuus. Teoksessa Näkökulmia pohjoiseen ulottuvuuteen. Eurooppa-tiedotus, Helsinki, s. 15-22

Hollo, Ilkka (1996): Kansainväliset kriisit ja Suomi. Teoksessa MPKK (toim.) Tietoja maanpuolustuksesta 1996. Gummerus, Jyväskylä, s. 13-16

Huru, Jouko (1993): Johdanto: Kuusi näkökulmaa ulko- ja turvallisuuspoliittiseen keskusteluun. Teoksessa Huru, Jouko (toim.) Uuden ulkopolitiikan haasteet. Tammer-Paino, Tampere, s. 9-21

Hägglund, Gustav (1994): Amiraali Jan Klenbergin komentajakauden keskeiset tapahtumat. Teoksessa Holopainen, Pekka; Liesinen, Kalle & Paukkunen, Erkki (toim.) Amiraalin aika. Puolustusvoimien tukisäätiö, Vammala, s. 9-15

Jakobson, Max (1998): Finland in the new Europe. The Washington Papers

Jalonen, Olli-Pekka (1995): Turvallisuusyhteisön jäsenyyden sotilaallinen ulottuvuus. Teoksessa Huru, Jouko ja Jalonen, Olli-Pekka (toim.) Eurooppalaistuvan Suomen turvallisuushaasteet. Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos, Tampere, s. 100-127

Joenniemi, Pertti (1990): Neuvostoliiton politiikan muutos. Teoksessa Joenniemi, Pertti (toim.) Ulkopoliitiikka murroksessa. WSOY, Juva, s. 37-46

Järvenpää, Pauli (1999): Pitäisikö Suomen ja NATO-maiden asevoimien olla yhteensopivia? Ulkopoliitiikka, 36:2, s. 94-97

Keränen, Marja (1998): Johdanto. Teoksessa Keränen, Marja (toim.) Kansallisvaltion kielioppi. SoPhi, Jyväskylä, s. 5-16

Kiljunen, Kimmo (1997): Suomen asema uudessa turva-arkkitehtuurissa. Teoksessa Isra Asheesh, Sirkku ja Rautiainen, Anna-Maija (toim.) Uusi etupiirijako Eurooppaan? Suomen toimikunta Euroopan turvallisuuden edistämiseksi (STETE), s. 2-8

Käkönen, Jyrki (1993): Suomen ulkopoliitiikan suuret traditiot ja tulevaisuuden valinnat. Teoksessa Huru, Jouko (toim.) Uuden ulkopoliitiikan haasteet. Tammer-Paino, Tampere, s. 23-48

Laurinen, Leena ja Marttunen, Miika (1998): Lähestymistapoja argumentointiin - Opiskelijoiden sähköpostikeskustelut analysoitavina. Teoksessa Laurinen, Leena (toim.) Koti kasvattajana, elämä opettajana. WSOY, Juva, s. 145-169

Malkamäki, Joni (2001): Määrästä tehokkuuteen - sodasta kriisinhallintaan, Suomen puolustusvoimien turvallisuusarkkitehtuurin rakennemuutos Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Pro gradu -tutkielma, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylä

Möttölä, Kari (1996): Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka Euroopan unionin jäsenenä. Teoksessa MPKK (toim.) Tietoja maanpuolustuksesta 1996. Gummerus, Jyväskylä, s. 17-24

Möttölä, Kari (1995): Vakauspoliitiikka, konfliktinhallinta ja pelote puolustus. UM Taustat 1/1995, Helsinki

Niemelä, Pauli ja Lahikainen, Anja Riitta (2000): Johdanto. Teoksessa Niemelä, Pauli ja Lahikainen, Anja Riitta (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Vastapaino, Tampere, s. 9-17

Nokkala, Arto (1992): Pienten valtioiden sotilasjohdon uhkakuvien muutos. Sotakorkeakoulu, Helsinki

Nokkala, Arto (1993): Puolustuspolitiikasta laaja-alaiseen turvallisuuspolitiikkaan. Teoksessa Huru, Jouko (toim.) Uuden ulkopoliitiikan haasteet. Tammer-Paino, Tampere, s. 73-94

Ojanen, Hanna (1999): Pohjoinen ulottuvuus EU:n ulkopoliitiikan rakennusaineena. Teoksessa Näkökulmia pohjoiseen ulottuvuuteen. Eurooppa-tiedotus, Helsinki

Palonen, Kari (1985): Vakaumuksista tekoihin. Teoksessa Kaakkuriniemi, Tapani ja Kanerva, Jukka (toim.) Kaikki miehet aseisiin!? Puheenvuoroja siviilipalveluksesta ja asevelvollisuudesta. Filo ry, Jyväskylä, s. 5-11

Paul, Jan-Peter (1997): Suomi, Venäjä ja Euroopan unioni. Gummerus, Saarijärvi

Penttilä, Risto (1994): Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan muutos 1985-1992. Teoksessa Lempiäinen, Petri (toim.) Suomen ulkosuhteet 1990-luvun Euroopassa. Painatuskeskus, Helsinki, s. 14-26

Ries, Tomas (1999): Finland and NATO. Maanpuolustuskorkeakoulu, strategian laitos, Helsinki

Rooman klubin Suomen komitea (1995): Teoksessa Kansainvälinen vastuumme - Suomen malli. WSOY, Juva

Rusanen, Timo (2000): Globaali turvallisuus. Teoksessa Niemelä, Pauli ja Lahikainen, Anja Riitta (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Vastapaino, Tampere, s. 307-317

Salomaa, Markku (1997): Euroopan uusi kollektiivinen puolustusjärjestelmä. Teoksessa Isra Asheesh, Sirkku ja Rautiainen, Anna-Maija (toim.) Uusi etupiirijako Eurooppaan? Suomen toimikunta Euroopan turvallisuuden edistämiseksi (STETE), s. 52-55

Summa, Hilikka (1996): Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Teoksessa Palonen, Kari ja Summa, Hilikka (toim.) Pelkkää retoriikkaa. Vastapaino, Tampere, s. 51-81

Suomen perustuslaki (2000): Vammalan kirjapaino, Vammala

Tiilikainen, Teija (1995): Euroopan yhdentymisen vaatimukset Suomen ulkopoliitikalle. Teoksessa Huru, Jouko ja Jalonen, Olli-Pekka (toim.) Eurooppalaistuvan Suomen turvallisuushaasteet. Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos, Tampere, s. 11-35

Toulmin, Stephen (1958): The Uses of Argument. Cambridge University Press, Cambridge

Tuomi, Osmo (1996): Uusi geopolitiikka. Tammer-Paino, Tampere

Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 17.3.1997: Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus. Edita, Helsinki

Visa, Sakari (1993): Espoo-Suomenlahti-Itämeri, tilanne muuttuu. Teoksessa Seppänen, Martti (toim.) Itämeri - turvallisuuspoliittisia näkemyksiä. Espoon reservin aliupseerit ry, s. 14-21

Visuri, Pekka (1993): Euroopan turvallisuuspoliittinen tilanne ja Itämeri. Teoksessa Seppänen, Martti (toim.) Itämeri - turvallisuuspoliittisia näkemyksiä. Espoon reservin aliupseerit ry, s. 9-13

Visuri, Pekka (1997): Turvallisuuspolitiikka ja strategia. WSOY, Juva

Sanomalehtien ja television osalta lähteenä on käytetty:

Hägglund, Gustav: Haastattelu MTV3 Huomenta Suomi-ohjelmassa 3.6.2001

Kaskeala, Juhani: Haastattelu YLE TV1 Lauantaiseura-ohjelmassa 2.2.2002

Keskisuomalainen: Liittoutumattomuus ja NATO kiihdyttivät eduskuntaa. 20.12.2001

Keskisuomalainen: Kaskeala: NATO-ratkaisulla ei ole kiire. 3.2.2002

Tarkka, Jukka: Liittoutumattomien liitto. Turun Sanomat, 5.8.2001

Tarkka, Jukka: Myös Natosta pois jääminen on perusteltava. Turun Sanomat, 19.2.2002

Elektronisten tietolähteiden osalta lähteenä on käytetty:

Amnesty International: Siviilipalvelus on ihmisoikeuskysymys eikä puolustuspolitiikkaa. <http://www.amnesty.fi/sv-palvelu.html> [viitattu 29.8.2001]

Aseistakieltäytyjäliitto ry: Aseistakieltäytyjäliiton vaatimukset siviilipalvelusjärjestelmän uudistamiseksi. <http://www.aseistakieltäytyjäliitto.fi> [viitattu 21.4.2001]

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi siviilipalveluksen muuttamisesta. <http://www.eduskunta.fi> [viitattu 19.4.2001]

Laakso, Jaakko: Laki siviilipalveluslain muuttamisesta LA 68/1999 vp. <http://www.eduskunta.fi> [viitattu 19.4.2001]

Lappi, Ahti: Puolustuspoliittinen selonteko - Kriittinen tarkastelu. http://www.ilmatorjunta.fi/itupseeri/4_2001/teksti/selonteko.htm [viitattu 14.2.2002]

Puolustusvaliokunnan lausunto 8/2000 vp: Hallituksen esitys laiksi siviilipalveluslain muuttamisesta. <http://www.eduskunta.fi> [viitattu 19.4.2001]

Puolustusvaliokunnan mietintö 2/2001 vp: Valtioneuvoston selonteko Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2001. <http://www.eduskunta.fi> [viitattu 11.1.2002]

Sinnemäki, Anni ym.: Laki siviilipalveluslain muuttamisesta LA 134/2000 vp. <http://www.eduskunta.fi> [viitattu 19.4.2001]

Työ- ja tasa-arvoasiainvaliokunnan mietintö 12/2000 vp: Hallituksen esitys laiksi siviilipalveluslain muuttamisesta. <http://www.eduskunta.fi> [viitattu 19.4.2001]

Ulkoasianvaliokunnan lausunto 6/2001 vp: Valtioneuvoston selonteko Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta 2001. <http://www.eduskunta.fi> [viitattu 11.1.2002]

Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 13.6.2001: Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2001. <http://www.vn.fi/plm/selonteko2.htm> [viitattu 12.7.2001]